

ПРЕВЕНЦИЯ НА ДЕТСКАТА АГРЕСИВНОСТ И ОТГОВОРНОСТИТЕ НА РОДИТЕЛИТЕ И ДЪРЖАВНИТЕ ИНСТИТУЦИИ

Кръгла маса, организирана от Фондация „Психологическа подкрепа” и Център за изследвания и политики за жените, с участието на Ян Пит де Ман, изпълнителен директор на Европейския институт за закрила на най-добрия интерес на детето, Белгия

*4 април 2006 г. от 15 до 17:30 ч.
Столична община, ул. "Московска" № 33*

СЪДЪРЖАНИЕ НА БРОШУРАТА

- **Проблемите на децата и родителите при Синдрома на родителското отчуждаване**, Галина Кубратова, Специалист по медицинска психология, психотерапия и детска психология, председател на Фондация „Психологическа подкрепа”
- **Правото на лични отношения между родителите и децата: критичен поглед върху действащото законодателство**, д-р Велина Тодорова, главен асистент по Семейно и наследствено право в Юридическия факултет на Пловдивския университет, председател на Съвета на Фондация „Център за изследвания и политики за жените”
- **Синдром на родителското отчуждение (PAS)**, Урсула О.-Коджо и д-р Петер Кьопел
- **Употребата на детето в процеса на раздяла (Синдром на родителско отчуждаване)**, Хосе Мануел Агилар, 2005 г.
- **Ролята на съдопроизводството в задълбочаването (утвърждаването) на Синдрома на родителско отчуждаване**, Ричард Гарднер, професор по Детска психиатрия в Колумбийски университет, Ню Йорк, 10 април 2002 г.
- **Правосъдието и процеса на отхвърляне на родителя**, Беноа ван Дирен (психолог, медиатор и експерт), лекция при обучението на съдебни магистрати, организирано от Върховния конституционен съвет на Белгия, 16 декември 2005 г.
- **Сценарии на отчуждението в процеса на раздяла на родителите (Проект за концепция за действие за превенция и интервенция)**, проф. д-р Волфганг Кленер

Фондация „Психологическа подкрепа” и Център за изследвания и политики за жените изказват благодарност на Столична община за оказаната подкрепа, на Фондация „Семейство Бояджиеви” (Клиники Торакс) за предоставената финансова помощ и на Антония Владимирова, Радко Миладинов и Гиргина Стоянова за активното участие при подготовката на кръглата маса.

Ф О Н Д А Ц И Я

ПСИХОЛОГИЧЕСКА ПОДКРЕПА

Фондацията е учредена през 1997 г. в гр.София от Галина Кубратова, председател на фондацията, клиничен психолог и психотерапевт, д-р Жулиен Абрашев и Петър Инджов. На 18.05.2004 г. фондацията е пререгистрирана в СГС по чл.2,ал.2 на ЗЮЛНЦ в обществена полза.

Фондацията има следните цели:

- Подпомагане на деца с проблеми в развитието и обучението, породени включително от условия на икономическа и социална криза;
- Пропагандиране на въвеждането на разнообразни форми на психологическо подпомагане на детето;
- Осигуряване на психологическа подкрепа на родители и учители на проблемни деца;
- Изграждане на центрове за консултиране, диагностика и терапия на проблемни деца;
- Работа с институционализирани деца за тяхното успешно вграждане в обществото;
- Обучение на студенти и млади специалисти в различни форми на психологическото подпомагане;
- Предоставяне на квалифицирана помощ на хора с увреждания за успешната им социална интеграция в местната общност;
- Работа за толерантност в човешките отношения – социална, културна и образователна интеграция на деца и подрастващи от различни етнически общности;
- Ранна превенция на асоциално поведение на деца и подрастващи;
- Предоставяне на квалифицирана психологическа помощ на хора със зависимост от наркотични вещества;
- Обучение на бъдещи осиновители и приемни семейства на деца от институции.

Фондацията има лиценз под № 86, издаден на 12.09.2003 г. от Агенцията за социално подпомагане към Министерство на труда и социалната политика за предоставяне на социални услуги и лиценз под № 0111, издаден от Държавна агенция за закрила на детето през 2005 г.

От 1993г. до момента екип на фондацията провежда изследване на психическите особености на децата, родени след 1985 г., т.е. поколението, което расте в годините на преход – обучителни възможности, емоционални и личностови проблеми, промяната в ценностните ориентации, когнитивните способности, емоционални и мотивационни дефицити.

Проекти, които фондацията е реализирала:

“Равен старт в училище” (2000–2003) – проектът е ориентиран към деца, отглеждани в институция на възраст от 4 до 8 г., включително и деца с интелектуална недостатъчност, както и с някои генетични заболявания (синдром на Даун, муковисцидоза и др.). Проектът е реализиран в градовете София, Русе и Плевен, като обхваща 75 деца. Целта на проекта е децата от предучилищна възраст и начална

училищна възраст да наваксат някои когнитивни и емоционални дефицити, породени от отглеждането им в институция, за да могат да постъпят в първи клас на масовото училище. Проектът е финансиран от фондация “Свободна и демократична България”, от г-жа Жуанита Парделас, съпруга на Н.П. г-н Парделас, посланик на Р Бразилия в България, от Американската агенция за международно развитие чрез Програма „Демократична мрежа”.

“Да бъдем родители” (2000-2003) – създаването на консултативен кабинет за кандидат-осиновители и осиновители, български граждани, на деца от институция. Кабинетите функционират в Русе и София.

Целта на проекта е да подпомогне българските кандидат-осиновители в трудностите по вземането на решение за осиновяване на дете от институция, преодоляване на негативни нагласи относно произхода на детето, преодоляване на съпротивата на част от роднинския кръг спрямо осиновяването на дете. Изготвени са обучителни програми за кандидат-осиновители, като са предоставени и юридически и медицински консултации.

Проектът е финансиран от Фондация “Отворено общество” и от Обединени холандски фондации за Централна и Източна Европа.

“Консултативен кабинет за ранна превенция на асоциално поведение на деца и подрастващи” (2004) – проектът е финансиран от Фондация “Отворено общество” и се реализира в гр.София. Кабинетът предоставя квалифицирана помощ на родители на проблемни деца, включително на деца със зависимост от наркотични вещества с оглед решаване на възникнали кризи в семейството. Подпомага учители на проблемни деца, за да не се допусне отпадането им от образователната мрежа.

“Приеми това дете” (2004-2005) – създаване на консултативен кабинет за родители на деца с Даун синдром. Проектът е финансиран от Обединени холандски фондации за Централна и Източна Европа.

Целта на проекта е да се окаже помощ на родителите при вземане на решение дали детето им да се отглежда в институция или в семейна среда. Екипът на фондацията предоставя програми за развитие на психомоторика, интелектуални способности, социални умения, реч според възрастта и индивидуалните особености на детето.

Екипът на фондацията се състои от клинични психолози, консултативни психолози, логопеди, корекционни педагози, педиатър, юрист. В градовете Русе и Плевен фондацията има подготвени четирима педагози за педагогическа рехабилитация на деца. Фондацията организира обучение на студенти и млади специалисти в областта на корекционната педагогика, игровата терапия за деца, психотерапия за подрастващи и възрастни, невролингвистично програмиране.

Консултативният кабинет на фондацията се намира в Офис-център “Триадица”, ул.”Триадица” № 6, офис 511. Можете да се обадите всеки делничен ден на тел. 02/9815217 от 10 ч. до 17 ч. следобед и да оставите своите въпроси или да запишете час за индивидуална консултация. Можете да се свържете с нас и на следните електронни адреси: kubratovag@yahoo.com; kubratova99@abv.bg.

Център за изследвания и политики за жените е учреден като Фондация по Закона за юридическите лица с нестопанска цел с Решение на Софийски градски съд от 30 юни 2003 година, фирмено дело №5893/2003 г.; данъчен номер 1223126630; БУЛСТАТ 131107154. Фондацията е регистрирана в Централния регистър на юридическите лица с нестопанска цел за осъществяване на общественополезна дейност под № 20031223056.

Центърът за изследвания и политики за жените подкрепя женското движение в България, поставя на дневен ред проблемите на жените и защитава на техните човешки права, както и извършва дейности за реално осъществяване на равнопоставеността между половете. Основните цели на организацията са консолидирането и укрепването на НПО, ангажирани с проблемите на жените; повишаване осведомеността на обществото за проблемите на жените и равнопоставеността между половете; насърчаване на развитието и прилагането на политики, гарантиращи равнопоставеността на половете в България.

Центърът работи в следните стратегически за организацията области:

1. Агенцията за мониторинг на равнопоставеността на половете обединява няколко програми, по които се провеждат разнообразни изследвания, проучвания и мониторинг на различни аспекти и проблеми, свързани с равнопоставеността на половете в България: „Мониторинг на равните възможности за жените и мъжете”, „Мониторинг на насилието над жени”, „Насърчаване участието на жените в икономическото развитие на страната”, „Инициативи за жени от различен етнически произход”, „Женско здраве/репродуктивно здраве”, „Равнопоставеност между половете и образование”; „Коридорите на властта: жените и мъжете в управлението”. Досега са издадени 7 публикации, като предстои отпечатването на още 5, две от които ще бъдат поместени във виртуалната библиотека.

В рамките на Агенцията по равнопоставеността на половете се провежда ежегодна Национална среща на неправителствените организации в България, ангажирани с проблемите на жените и с равнопоставеността на половете; организират конференции, семинари, кръгли маси, и се провежда ежегоден Национален конкурс за журналистически материал по проблемите на равнопоставеността на половете. Традиционно Центърът участва в Международната “16-дневна кампания за борба с насилието над жени” и в Националната кампания за борба с рака на гърдата.

2. Институт за жени лидери, който предоставя обучение по предприемачество, общоприложима политика за равнопоставеност на половете (*gender mainstreaming*), равни възможности, лидерски умения за жени, програми срещу насилието над жени и др., за различни целеви групи като местни власти, професионални съюзи, държавна администрация и неправителствени организации.

3. Виртуален ресурсен център с библиотека по въпросите за равнопоставеността между половете предоставя информация за дейностите и изданията на Центъра, актуални новини от страната и чужбина, отразява дейностите на неправителствения

сектор, съобщава за възможности за финансиране и разнообразни ресурси, свързани с политиките по равнопоставеността на половете: <http://www.cwsp.bg>.

4. Фонд за набиране на средства и подпомагане главно на печатни издания. Центърът е предоставил финансова подкрепа за издаването на изследвания, наръчници, доклади и сборници на други неправителствени организации и автори в областта на правата на жените и равнопоставеността на половете.

5. Други проекти на специфична тематика, финансирани от международни и национални донори и изпълнявани от Центъра, като например:

- ✧ *“Съвместна програма за мониторинг и обучение на женски неправителствени организации в България и Турция по достиженията на правото на Европейския съюз (acquis communautaire) в областта на равните възможности за жените и мъжете”* (януари 2005 – октомври 2005), финансиран от Програма “Европейска интеграция и регионална стабилност” на Институт “Отворено общество”, София;
- ✧ *“Общоприложимата политика за равнопоставеност на половете в обществените политики и програми”* (август 2004 – август 2005), финансиран от Канадската агенция за международно развитие;
- ✧ проект в партньорство с Институт за подпомагане на интеграцията, София: *“Национална инициатива за насърчаване на жени в риск от малцинствените групи”* (декември 2003 – юли 2004), финансиран от Програма ФАР за развитие на гражданското общество на ЕК.
- ✧ *„Младите жени градят мостове за европейско партньорство”* (2006) съвместно с Документационен и информационен център (CEDIF) от Франция, организацията „Летящата метла” от Турция. Проектът се финансира от Европейската комисия по Програма ”Малки проекти в Турция”.

6. Консултантски услуги: участие като партньор или подизпълнител в проекти, предоставящи консултантски услуги в областта на равнопоставеността на половете на министерства и ведомства и частни компании.

Биография на Ян Пит Х. Де Ман

29.11.1942 роден в Брюксел (Белгия).

Обучение и квалификации:

- 1960-1962* Stedelijke Normaalschool, Антверпен (Белгия): образование – преподавател (математика, физика, икономика)
- 1963-1968* Свободен университет в Брюксел (Белгия): диплома по психология, специализация по обучение и образование
- 1972-1973* следдипломна квалификация по фамилна терапия в Антверпен (Белгия)
- От 1987* участие в международни конференции по фамилна медиация в Женева, (Швейцария), Кан (Франция), Намур (Белгия), Йерусалим (Израел), Брюксел (Белгия), Лондон (Великобритания) и др.; и в национални конференции по проблеми на семейното право в Антверпен, Лювен, Брюксел, Лювен-ла-ньюв и др.
- От 1989* различни квалификации като медиатор при развод, фамилен медиатор; практики: медиация при развод в Мичиган (САЩ), Дъблин (Ирландия), Мюнхен и Щутгарт (Германия), Тилбург (Холандия); семейна медиация в Брюксел (Белгия); медиация жертва-насилник в Лювен (Белгия)
- От 1990* следдипломни квалификационни семинари по фамилна медиация в Белгия, Франция и Германия
- От 1992* представя доклади, свързани с фамилна медиация, на международни конференции по (фамилна) медиация в Лондон (Великобритания), Дъблин (Ирландия), Брюксел (Белгия), Оняти (Испания), Мадрид (Испания) и др.
- 1992* акредитиран от Белгийската асоциация по фамилна медиация (AMF)
- 1997* Училище по социално подпомагане на френската общност в Дур (Белгия): квалификация по медиация.

Заемани длъжности:

- 1969-1990* психологически съветник в Държавния център по социални грижи в Антверпен; услуги по грижи за децата, специализира настаняване в семейства на осиновители и приемни семейства, развива най-ефективната скала за избор на приемни семейства
- 1990-1992* сътрудник обучител към В.Г.М.К. (Организация за защита на разведени мъже и техните малолетни деца)
- От 1989* частна практика по фамилна медиация в Егедем-Антверпен и от
- 1991-1998* в сътрудничество с Европейския център по фамилна медиация в Брюксел

Членства и участия:

- От 1980* в две неправителствени организации на разведени: като ръководител, съветник и консултант на група
- От 1984* участник в шест работни екипа за разработване на закони за развод/раздяла/права на родителите
- От 1985* Група по съвместно упражняване на родителски грижи: срещи на родители, информация по „съвместно попечителство” за заинтересовани родители (конференции, статии, телевизия, в Парламента на Белгия, като гостуващ лектор, дисертации на студенти и др.), научни изследвания и статии, усъвършенстване на закони и т.н.

Учредител на:

Federatie Gezinsplaatsing (Федерация на приемните семейства в Белгия)

Association pour la Médiation Familiale (Белгийска асоциация по фамилна медиация)
– член на борда и организационния комитет

Европейски институт за закрила на най-добрия интерес на детето: научни изследвания и публикации, „превод” на изследователски открития в практически инструменти, решения и модели (въпросници, закони и т.н.), услуги по фамилна медиация, Група по съвместно попечителство и съвместно упражняване на родителски грижи.

Контактна информация:

Jan Piet H. de Man
Ter Voortlaan 58
B-2650 Edegem 2
Belgium
Тел. (след обяд) и факс: ++32.3.4405326. e-mail: de.man@pi.be

Проблемите на децата и родителите при Синдрома на родителското отчуждаване

Галина Кубратова

*Специалист по медицинска психология,
психотерапия и детска психология*

Председател на

Фондация „Психологическа подкрепа”

Синдромът на родителско отчуждаване (*PAS*) като термин е въведен от д-р Ричард Гарднър, американски клиничен и съдебен психолог, занимавал се дълго с бракоразводни дела и с проблемите на децата на разведени родители, които са въввлечени в семейни войни. В тях единият родител иска да накаже другия, като му отнеме възможността да се вижда и да общува с детето, да участва в живота му и след развода.

Най-често синдромът възниква след целенасочено проведена кампания за очерняне на родителя-мишена, който трябва да бъде отстранен от контакти с детето. Целта на родителя-отчуждител е да спечели родителските права в съда. Отчуждителят е убеден, че съдията ще му повярва, ако детето с отчуждено от другия родител дълбоко и убедително.

Отчуждаването от единия родител е прогресивно задълбочаващ се процес, който води до пълно намразване на мишената в тежката форма на синдрома. Придружено е от свръхпротекция над детето от страна на отчуждителя, който смята, че детето принадлежи единствено и само на него и напълно обсебва свободното му време, приятелите и живота му. Детето вярва, че всеки контакт с родителя-мишена трябва да се избягва и не води до нищо добро. Това предубеждение се разпростира и върху останалите роднини от страна на отхвърления родител. Детето не желае да види баба, дядо, леля или чичо, братовчеди. Хората, с които е отрасло, могат да бъдат необяснимо отхвърлени. Като жертва на *PAS* синдрома, то е напълно объркано и неспокойно. Постоянно преживява конфликт на лоялността, разкъсвано между двамата си родители. За да се спаси от напрежението, то може да избере единия родител, да бъде програмирано от него в омраза към другия и така да се опита да живее в сложен свят на потиснати емоции.

В много страни на Западна Европа – Белгия, Германия, Испания, Франция, както и в Северна Америка и Мексико, съдебната система и социалните служби, работещи с деца, са въвели мерки за идентифициране на синдрома на родителско отчуждаване. Води се сериозна дискусия и се правят законодателни предложения за промени в работата на съда, за да може навреме да се реагира и да се предотвратят душевните разстройства при деца, станали жертва на *PAS*. Съдът може да постанови например промяна на родителските права в полза на родителя, станал мишена на омразата на другия. Може да назначи включване на децата и родителите им във фамилна терапия.

У нас юристи, социални работници и психолози – вещи лица в съда, често се сблъскват с формите на родителското отчуждаване и последиците им върху разстроеното детско поведение – агресивност, импулсивност, емоции на омраза и гняв към околните и себе си. Децата, жертви на *PAS*, са рискована група за попадане в кръга на връстници с асоциално поведение – бягства от училище, употреба на наркотици, алкохол, като начин на отреагиране на тежкия семеен конфликт.

Дискутирането по проблемите на *PAS* цели привличането на общественото внимание върху проблема на децата на разделени родители, както и предложения за промяна в сега действащия Семеен кодекс и Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето.

Поведенчески проблеми на децата, които преживяват тежки конфликти в семействата си поради развод или раздяла на родителите

Галина Кубратова, председател на Фондация „Психологическа подкрепа”

През 2004 г. екип на фондация „Психологическа подкрепа” реализира проект “Ранна превенция на асоциално поведение при деца и подрастващи”. Отначало беше насочен само към един район на София, впоследствие към цялата столица, Софийска област и три града от страната.

Деца и родителите, които бяха консултирани, страдаха основно от разстроени семейни отношения, довели до девиантно поведение при децата и подрастващите. Това са бягства от училище, арогантно и агресивно държание спрямо родители и връстници, също и учители, слаб успех, употреба на дрога и алкохол, кражби. При децата от по-ранна възраст – агресия срещу връстници, слаб успех в начална училищна възраст, също кражби от съученици, но по други мотиви – общо вътрешно напрежение и повишен стрес, невротична симптоматика: нощно напикаване, тикове, заекване. Възростният обхват на участниците бе от 6 до 22-годишна възраст.

Голямата част от тях бяха деца от семейства, претърпели развод или раздяла на родителите. Най-тежките случаи на разстроено детско или юношеско поведение бяха свързани с отчуждаването на деца от родители при развод и възникналия продължителен спор за родителските права между двете страни. Тук се констатира и пряка агресия от дете върху родител – физическо или психическо насилие, или и двете заедно. На това насилие бяха подвластни деца и от двата пола.

Българското семейство е в криза във връзка със смяната на социално-икономическата система, започнала през 1989 г. Загубата на ценностни ориентации и за родители, и за деца, сблъсъкът с отново възникналата психика на културата на оцеляването, характерна за България преди 100-120 години, допълнително усложниха нещата с проблема за детското поведение, отклоняващо се от общоприетите обществени норми.

Една от причините за проблема на разстроените семейни отношения намерихме в *синдрома на родителското отчуждаване* (parental alienation syndrome – PAS) и последиците, които той има върху психиката на детето от гледна точка на рисковете за липса на социални умения, загуба на самоконтрол, склонност към импулсивност и присъединяване към лоши компании на връстници, провокиращи алкохолна злоупотреба или опити с наркотици.

Статистиката сочи твърде нестабилно психическо състояние при деца, живеещи само с един родител, ако другият е възпрепятстван да полага грижи или пък не желае да полага такива. Например в САЩ повече от една четвърт от децата – 17 милиона, не живеят с другия си родител/баща. Данните от 1999 г. Показват, че момчетата без баща забременяват два и половина пъти по-често от останалите и са 53% от жертвите на самоубийство. Момчетата без баща са 63% от бягащите от дома и над 37% повече стават зависими от дрога. Момчетата и момчетата два пъти по-често биват изгонени от гимназия, два пъти по-често влизат в затвора и четири пъти по-често се нуждаят от помощ за своите емоционални или поведенчески проблеми. За Канада и за Западна Европа положението е малко по-мекко. За Източна Европа статистиката все още е неясна, но тенденциите са подобни.

Фамилните войни, които възникват при спор за родителски права, имат сериозни последици върху психиката на детето. Родителското отчуждаване е създаване на отделна/единствена взаимовръзка между дете и единия родител, като се отхвърля другия родител. Напълно отчужденото дете не иска да има никакъв контакт с единия родител и изпитва само негативни чувства към него и само позитивни чувства към

другия родител. Това дете загубва реална представа за чувствата си към двамата си родители. Постоянният характер на конфликта, комбиниран с характерното за него задълбочаване, сериозно уврежда психичното здраве на родителите и психологическото развитие на детето.

Във фамилната война за права над детето родителите могат да отключат постоянно емоционално страдание на подрастващия индивид, чиято протекция от възрастен и добро съществуване са застрашени.

Като фамилен член детето е свързано емоционално и психологически с всеки един от родителите си. То упражнява тази роля в сложната ситуация на развод и с единия, и с другия родител. Когато конфликтът е много тежък, за да защити нуждата си от вътрешно равновесие, детето употребява подсъзнателно система на изключване от конфликта. Тогава то може да избере единия родител, за да облекчи страданието си. То се чувства застрашено от изоставяне. За да е сигурно, декларира отказ от другия родител.

Преди това обаче то може да бъде подложено на натиск и обработка от родителя, който търси надмощие в упражняване на родителските права и на когото детето е присъдено в качеството му на настойник от съда. Трябва да различаваме обаче манипулацията на един родител спрямо детето му, която не води до трансформация на детската психика от манипулацията, типична за синдрома на родителското отчуждаване.

В PAS родителят, който постепенно отчуждава детето от другия родител, се нарича *отчуждител*, а насрещната страна – мишена. Отчуждителят има подчертано дълбоки чувства и емоции, останали от мъчителния за него развод или раздяла. За се справи с тях, той изработва стратегия с включване на детето. Едно разрешение е спечелването на родителските права над него с цел наказание на другия родител и пълното му изключване от живота на детето.

PAS означава безкомпромисно обръщане на детето към единия – добрия, обичания родител, и също така безкомпромисно отвърщане от другия – лошия, мразения родител в контекста на конфликтите за родителските права и **правото на лични отношения** на родителите с децата.

Общо три фактора оказват влияние върху агресивното отричане и отхвърляне на родителя и допринасят за възникването на това, което Ричард Гарднър формулира като PAS (родителско отчуждаване) през 1984 г.:

1. Отчасти съзнателно, отчасти несъзнателно програмиране (промиване на съзнанието, манипулация) от постоянно гледащия детето родител, чиято цел е да разруши любовта на детето към другия родител и да го елиминира от живота му.
2. Възникналите на този фон истории и сценарии на детето, често пъти фантазирани, измислени, които то представя пред съда, социалните служби, учителите. Те надхвърлят по този начин целта на манипулациите на програмирация родител.
3. Външни ситуативни условия на живот на семейството като например по-големи финансови възможности на единия родител, помощ при програмирането на децата от близките (роднинския кръг), и др.

Родителското отчуждаване е още синдром на образа на родителите като противници. Обаче не става въпрос за скарани родители и тяхната симптоматика (както е във филма “Войната на семейство Роуз”), а за **поведението на децата, които виждат в единия родител своя враг**, това е много важно! Говорим за детско поведение, което всъщност е дълбоко разстроено и тъкмо това ни дава основание да настояваме за обществено внимание и промяна в системата за закрила на детето. Не става въпрос за враждебното отхвърляне на родител, който съзнателно е злоупотребил със своето дете или го е малтретирал. Засегнатите от PAS родители са “нормални” бащи и майки, които обичат децата си и са обичани от тях. Отблъскването засяга този родител, с когото

детето не живее в една къща, който няма родителските права, но има право на лични отношения с детето си. PAS се приема от американските брачни колегии. В Канада, Германия, отчасти Испания, особено Мексико, съдебната система е запозната и приема становища по родителското отчуждаване.

Психологическото виждане за PAS:

Феноменът е познат добре от всички професионалисти, работещи по развода – съдии, адвокати, психолози-експерти в съда, социални работници.

➤ *Прекъсване на контакта между родител и дете чрез манипулация на родителя, придобил правата по съдебно решение:*

В началото на раздялата на семейството общуването функционира повече или по-малко добре; родителят, който не се грижи за детето, го вижда няколко пъти месечно. Изведнъж обаче се проявяват проблеми с общуването. Детето все по-често е болно през предвидените за виждане по съдебно решение почивни дни и не може да излиза. Все повече срещи отпадат и не се наваксват по една или друга причина. Тези проблеми постепенно застрашават сигурността, трайността на връзката с родителя, който не гледа детето. Те приемат формата на все по-масивни препятствия за общуването.

Родителят, който се грижи за децата, прави атрактивни конкурентни предложения, дълго таените детски желания се изпълняват именно в този ден, предвиден за виждане с другия родител, тогава се канят гости, има празници, партита и т.н. Децата изпадат в конфликт. Те се идентифицират с потребностите на този, с когото живеят. Увеличава се страхът от загубването на този родител. За да се ускори възпрепятстването на общуването, родителят, който няма родителските права, става виновен за проблемите на детето в училище, за симптоми – физически и невротични, като се заявява, че има проблеми със здравето на детето като реакции от раздялата. Често се твърди, че детето има енурезис, нощни кошмари и т.н., които се появяват след изпълнение на режима на свиждане. Възпитателите и учителите се превръщат в инструменти и съюзници. Общуването временно се спира поради интереса за здравето на детето. Контактът се прекъсва почти от само себе си, според твърдението на отчуждителя.

Често децата са се отказали междувременно с примирение от връзката, те са смазани от караниците, които повече не понасят и които действително искат да спрат. Оттук произтича бягството в по-красивите светове на фантазиите. Реакциите на децата и младежите са в зависимост от възрастта и нивото на развитие: смущения в поведението, проблеми с успеха в училище, проблеми в развитието – това трябва да се разбира като отчаяни опити и апели на засегнатите деца. Тийнейджърите реагират с нарушение на успеха, агресия и протест срещу социалните норми, отхвърляне на авторитети. Тази криза се наслаждава върху кризата на възрастта. Последиците от травмирането продължават до зряла възраст. От това, че са отдадени от единия родител, на собствените му деструктивни чувства, те се превръщат в съучастници на несправедливата кампания за оклеветяване, очерняне и опозоряване на другия родител. Промиването на мозъка на детето, неговото програмиране е толкова голямо и оправдаващо децата, че подложените на него деца мобилизират собствените си сили и допълнително отричат обекта на отхвърлянето – другия родител по свой начин.

В около 90 % от случаите на PAS майката програмира детето срещу бащата, а в 10 % - бащата срещу майката. Социалните служби, съдиите са безпомощни. Те заявяват: “Детето не иска да вижда родителя си” – баща или майка, зависи кой е мишената на омразата. Вещите лица-психолози, изобщо всички експерти, капитулират пред мнимата воля на детето.

За специалистите по проблема трябва да се поставят следните въпроси:

1. От какво е травмирано детето, че има това поведение?

2. Какво трябва да се направи, за да се предотвратят по-нататъшните увреждания върху психиката на детето?
3. Как може да се възстанови връзката на детето с отхвърления родител?
4. Как може да се подходи срещу по-нататъшните травмиращи манипулации на родителя, който упражнява родителските права?

Сред травмиращите събития в живота раздялата и разводът са на второ място след смъртта на дете. Статистиката показва, че при сравнително мирно протичащи раздели на участниците им трябва от три до пет години, докато преодолеят кризата. При тежките конфликтни разводи травмата може да трае цял живот.

Родителите, които програмират децата си срещу другия родител, действат първично от панически страх, че ще загубят и децата си. За да се отърват от него, те създават с децата си тясна коалиция, до която никой друг няма достъп. Те стават свръхпротективни и обгрижват детето си така, че да го предпазят от всички опасности на света – настоящи и бъдещи. Под формата на сърдечна любов, внимание и ласка обаче компенсаторно се крие егоизмът на едно изключително желание за притежание. Така те предпазват увреденото си самочувствие от раздялата и от негативната самооценка. Започва една параноидна проекция върху партньора, с когото са се разделили. Тя се предава на детето и то може да произнесе присъда: "Ти си виновен за всичко, татко/майка".

Програмиращият родител не може по нормален начин да преработи мъката си от раздялата, гнева и разочарованието си. Затова той включва детето като начин на въздействие и наказание. Това може да е съзнателно, а може и да е несъзнателно.

➤ **Психическите проблеми на децата:**

Между три и десет години детето е особено уязвимо, защото не може да различава критично и да тълкува несъответствието между това, което то самото възприема, и това, което му се казва или разказва. Измислените опасности и измислените твърдения на единия родител за другия лишават детето от доверие в собственото му възприятие. То е принудено да се откаже от проверката на реалността, както и от собственото си усещане за нея, и да се довери на родителя, който се грижи за него и го обича. То възприема нереалните манипулативни истории на обичания от него родител, който в момента се грижи за него, за да не го загуби. В психиката на детето се получават механизми на разделяне на реален спомен, примерно за бащата, от насаден спомен за него от страна на майката, която манипулира спомените.

Страх от загубване. Поради необходимостта от защита и зависимост детето се опира на този, с когото живее. При приблизително 90 % това е майката. Ако нейното намерение е да изолира бащата, то тя има лека задача. Колкото по-малко е детето, толкова по-бързо то взема нейна страна. Така детето бързо се освобождава от конфликта на лоялността.

Когато обаче детето е по-голямо и особено в тийнейджърска възраст, то има вече умствените способности да разграничава реалност от фантазия. Конфликтът на лоялност тук е много по-жесток и травмиращ. Развива се силно чувство за вина към родителя, който трябва да бъде отстранен. Един от механизмите на решаване на фрустрацията и намаляването на напрежението от лъжите, които съзнателно трябва да произнасяш пред съдии, социални работници и вещи лица-психолози, е проекцията на вината върху жертвата – виновния родител.

Идентифициране с агресора заради собствената сигурност. Заради собствената си сигурност детето се идентифицира с агресора-отчуждител. Той в неговите очи е по-силният родител. Лицето, което постоянно действа срещу другия родител, се подкрепя, защото иначе има опасност самото дете да стане мишена на неговата ярост.

➤ **Симптоматика на ПАС при децата:**

1. *Кампания на отблъскване и омаловажаване на родителя, който няма родителски права върху детето.*

Симптоматично е почти пълното избледняване на предишните хубави спомени и общи преживявания с отхвърления родител. Като че ли тази част от живота на детето не е съществувала. Без голямо притеснение или чувство за вина бащата се превръща в безлично същество: "Мразя го и не искам да го виждам повече през целия си живот". А за преди любвеобвилна майка се казва: "Мразя я. Тя е тъпа. Все ми е едно дали ще я виждам".

Отхвърлянето поставя децата в голямо вътрешно напрежение. При разпитване те в съда обикновено не могат да кажат нищо конкретно и се скриват зад неоспоримото: "Това е така. Това знам". Под формата на изнудване се свързват условията за виждането с другия родител при изпълнение на режим за контакти: "Ако ни даваш повече пари, тогава..."

2. *Абсурдни рационализации.*

За своето враждебно поведение децата създават ирационални и абсурдни оправдания. Те не приемат разясняването на събитията или корекциите на погрешната информация, внедрена от родителя-манипулатор.

3. *Липса на нормална амбивалентност.*

Всяка човешка връзка е амбивалентна – ту обичаш някого, ту в даден момент можеш да изпиташ яд и гняв към него. Връзките между родители и деца не правят изключение. При PAS децата обаче няма такава двойственост на чувствата – те са едноточни. Единият родител е само добър, другият е само лош. Има пълна амнезия върху хубавите спомени преди разводи или раздялата на родителите. Симптомът на липсващата амбивалентност е важен при диагностиката за състоянието на детето при експертиза от вещи лица, при работа на социален работник с детето.

4. *Автоматично вземане на страна.*

Децата автоматично подкрепят програмирация родител в съда при изслушване, каквото и да твърди той. Щом веднъж е казано, че бащата е лъжец, той може да се защитава колкото си иска. Детето винаги ще твърди, че той лъже.

5. *Разширяване на враждебността върху цялото семейство.*

Всички преки и по-далечни роднини на отхвърления родител, всички негови приятели са агресивно отхвърлени със същите абсурдни рационализации.

6. *Феномен на личното мнение.*

Детето винаги изтъква, че това е неговото мнение и то е убедено, че не му е натрапено от никого. То винаги подчертава своята независимост, а програмирация го родител се гордее с неговото самостоятелно мислене. Често те несдържано подтикват децата да "кажат истината". Гордеят се с тях, че са смели и независими. Тук програмирането показва най-големите си успехи: децата са забравили да се доверяват на собствените си възприятия и да ги назовават. Те повтарят като папагали чужди мнения и оценки и си вярват. Социалните работници, съдиите, които изслушват детето, могат да бъдат заблудени от правото на свободна воля на детето.

7. *Отсъствие на чувство за вина.*

Децата не виждат нищо лошо в това, че отхвърлят и очернят един родител. Не показват благодарност за финансова подкрепа, за подаръците от мразения родител, приемат ги като нещо дължимо им.

8. *Скрити сценарии.*

"Ти си досадник. Престани да ни търсиш по телефона!" – детето възпроизвежда реплики на майката. „Престани да ни досаждаш“, казват по-големи деца на баща си. Децата възпроизвеждат сценарии на отчуждаващия родител. Тези сценарии могат да са различни – майката се готви да изостави момчето, като се омъжи за друг баща; бащата

никога не се е грижил за семейството, защото пропива парите; той или тя правят това или онова, поради което не са добри родители.

➤ ***Проблемите на отчуждените деца от родителите им изискват защитни мерки от страна на различните специалисти, работещи по проблема:***

1. Социалните работници да могат да реагират съгласно Правилника за прилагане на ЗЗД така, че при оплакване от страна на потърпевш родител за невъзможност да осъществи правото си на лични контакти с детето да идентифицират поведението на отчужденото дете като резултат на манипулация. В тежките си степени PAS води до истинско разстройство на детската личност с непредвидими последици за избора на нормални семейни връзки в бъдеще – както създаване на собствена връзка с човек от другия пол, така и отношение към свои деца в бъдеще.

2. Да се разграничи право на детето от най-добрия интерес на детето. Най-добър интерес за детето е да има връзка с двамата си родители, защото насилственото изтриване на създадена топла връзка с родителя поради манипулации на другия родител води до тежко натоварване на психиката. Детето е объркано, тревожно, понякога агресивно, винаги със стаено чувство за вина неясно поради какво. Подсъзнателно то знае, че става нещо нередно.

Нека да приемем, че тежката форма на PAS е резултат на емоционално насилие и да можем съгласно Правилника на ЗЗД да реагираме чрез мерки за закрила на детето – задължително предписание към отчуждаващия родител за консултация, за намеса в мерките на възпитание. На първо време засегнатите родители трябва да могат да се обръщат към социалните служби за закрила на децата. На втора позиция остава възможността социалните работници в предварителния доклад до съдията по време на развода да могат да фиксират опасността от PAS, да могат да откриват манипулативното поведение на отчуждаващия родител.

От 1974 г. българският съд разполага с постановление на тогавашния Върховен съд за отчуждаващото поведение на родител при спор за родителски права и предлага санкции дори с прехвърляне правата върху другия родител, ако манипулациите върху детето застрашават неговото правилно развитие. Правото на лични отношения на детето с двамата му родители днес трябва да бъде защитено съгласно Конвенцията на ООН за правата на детето и да се наложи по подходящ начин в проекта за промяна на Семейния кодекс. Вещите лица трябва да могат при психиатрична или психологическа експертиза да отдифиренцират феномена на независимо мислене и лично мнение, скритите сценарии, липсата на амбивалентност на чувствата на децата, отсъствието на чувството за вина, враждебното отношение към родителя-мишена и да могат да преценят вредата от отчуждаването върху психиката на детето.

Правото на лични отношения между родителите и децата: критичен поглед върху действащото законодателство

*Д-р Велина Тодорова**

Доклад за Кръгла маса на тема: „Превенция на детската агресивност и отговорностите на родителите и държавните институции”, 4 април 2006г., София

Моля, докладът да не се публикува или цитира без предварителното съгласие на автора

Увод

Личните отношения между родители и деца все повече и в България излизат от кръга на частните спорове и конфликти и се проблематизират публично. Например, във всеки от годишните отчети на Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД) се обръща внимание на сериозния дял, който заемат жалбите от родител, свързани с невъзможността да се поддържа личен контакт¹ с детето. В ежедневниците периодично се появяват публикации, изразяващи предимно мъжката позиция, че предпочитаният от съда (при развод) родител е майката, която от своя страна пречи на контактите на детето с бащата. И последен пример – широко обсъденият казус около Данайа се допълни с факти, сочещи, че в България е възможно дете, родено извън брак да поддържа нормален контакт с баща си, който има семейство и деца с друга жена.

Общото между тези примери е, че те очертават един сериозен проблем, който има не само правни, но и нравствени, психологически и социални измерения: Това е проблемът за поддържането на лични отношения или контакт между детето и родител в случаите, когато: 1/ родителите се разделят, 2/ никога не са живели заедно или 3/ прекратяват брака си с развод (унищожаване). Най-честият случай е създаването на пречки за поддържане на лични отношения, особено когато отсъстващият родител е бащата. През последните години, когато се увеличиха пътуванията и контактите на българските граждани с чужди граждани, се очерта и нов аспект на проблема - създаване на пречки пред свободното движение на детето. Този аспект на проблема обаче е по-особен и изисква допълнителна аргументация.

Във всички описани хипотези на спор за контакт, жертвата на първо място е детето. Разбира се родителят също е засегнат – засегнати са неговите чувства и очаквания не само за общуване и присъствие в живота на детето, но и към държавата, от която се очаква да предостави защита на определени лични и семейни права. Водещ обаче за уредбата на контакта, както и за практиката на съдилищата, би трябвало да е интересът на детето.

Променящите се форми на семейството внасят допълнителни усложнения при осъществяването на контакта. Семейството се променя и в България. Доказателствата се съдържат в статистиките за населението от последните години, в социологическите

* Главен асистент по Семейно и наследствено право в Юридическия факултет на Пловдивския университет, председател на Съвета на Фондация „Център за изследвания и политики за жените”.

¹ Българското семейно право се използва терминът „лични отношения”, в практиката на съдилищата се използва и друг термин – „контакт”. И двата термина имат еднакво понятийно съдържание.

проучвания, и в близкия приятелски или роднински кръг на всеки. Семейство днес се формира не само чрез брак, но и чрез обикновеното съгласие на двама души да живеят заедно, т. е. чрез договор. Разкъсването на семейните връзки, независимо дали те са били основани на брака или на съвместното съжителство, става обичайно явление. Семейства се състоят и само от родител и дете, след развода или ако родителите никога не са живели заедно. Така все по-голям брой деца и родители се изправят пред нуждата да организират личните си отношения в нови условия. Увеличават се и семейните отношения с международен елемент, при които конфликтите по повод на децата са особено тежки. Това е причина за непрекъснатото разширяване на регулирането от страна както на международното частно право, така и от страна на международното публично право в тази област.²

Семейното право създава правила и ред, чрез които се решават споровете между родителите по повод децата, включително за личните отношения помежду им. В описания съвременен контекст обаче, става все по-очевидно, че сложните отношения между родителите по повод на децата е невъзможно да се регулират единствено със средствата на правото. Необходимо да се мисли все повече за привличане на неправни средства, методи и на други специалисти, които да предлагат консултиране, посредничество при решаване на конфликти, психологическа помощ за деца и родители и др. под.

Целта на този доклад е да очертае някои въпроси на правното регулиране на личните отношения, които заслужават обсъждане от специалисти с различен профил. Предлагам следните твърдения и допускания като основа за обсъждане:

- Уредбата на правото на контакт (лични отношения) е свързана с уредбата на развода и неговите последици, а тази уредба не отразява съвременните форми на семеен живот и не зачита в достатъчна степен човешките права на съпрузите и децата.
- На второ място, българската правна уредба е изградена върху разбирането, че личните отношения между родителите и децата при развод или раздяла са чисто семейноправна материя. Това оставя малко пространство за намеса на помагачи институции и специалисти. Кое от своя страна задълбочава конфликтите при контакт, оставя разрешаването на тези конфликти на ресурсите на родителите и стеснява възможностите за помагане в интерес на детето.
- На трето място, уредбата и практиката са недостатъчно ориентирани към интересите и правата на децата.
- Не на последно място, изпълнението на решенията на съда относно правото на контакти не отговаря на нормите за защита на правата на човека. Българската държава все още не е изпълнила ангажимента си да ревизира уредбата на това изпълнение, който е поет при сключването на приятелското споразумение по първия български случай на засягане на правото на личен и семеен живот, отнесен пред Комисията по правата на човека в Страсбург през 1995 г.³

Философия на уредбата

² Вж: *Transfrontier Access / Contact and the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction*. Final Report drawn up by William Duncan, Deputy Secretary General. July 2002, стр. 10.

³ Вж. Жалба № 27496/95 г. и приятелското споразумение по жалбата в списание "Правата на човека", 1, 1998 г., Приложение.

Правото на личен контакт (лични отношения) между родителите и децата се урежда от Семейния кодекс като една от последиците от развода между родителите (чл. 106). Поради това действащата уредба е свързана с уредбата и с философията на развода. Не се отчита достатъчно от семейния закон, че става въпрос за самостоятелно лично право, което изисква и по-особен механизъм на защита. Затова ако се обсъжда някаква сериозна промяна в правната уредба, немислимо е такава да се извърши без промяна в уредбата на развода. Той следва да се освободи от онези елементи, които внасят допълнителна враждебност и конфликтност между родителите.

Личните отношения между детето и родителите са предмет на правна уредба в още две хипотези – когато се установява произход на детето при спор между родителите (искът за бащинство или майчинство) и когато родителите не могат да се споразумеят относно упражняването на родителските права когато се разделят. В първата хипотеза съдът действа като при развода по исков ред, а във втората – само ако родител се обърне за решаване на спора към съда.

Идеята, че родителите могат да се споразумеят по този въпрос се съдържа в уредбата на развода по взаимно съгласие и когато съпрузите при развод изрично поискат съдът да не се произнася по въпроса за вината.

Могат да се направят следните изводи. Първо – законът възлага на съда, т.е. на държавата да определи условията на контакта между детето и родителите. Второ, споразумението между родителите е средство за решаване на този въпрос най-вече в рамките на развода по взаимно съгласие, т.е. като цяло законът подценява и не окуражава родителите към споразумяване при определяне на контакта, въпреки че според статистиката половината от разводите в България стават именно по този ред. От което следва, че уредбата на отношенията между родителите и децата също се нуждае от ревизия.

Определянето на мерките за лични отношения се извършва от съда **служебно “при допускането на развода...”**, т.е. в рамките на бракоразводното решение като една от последиците от развода (чл. 106, ал. 1 от СК)⁴. Съдът избира **един от родителите**, който ще упражнява родителските права след развода и при когото ще живее детето. За другия родител се определят мерки за лични отношения. Още в тази правна конструкция се залага конфликтът между родителите, който се задълбочава при осъществяването на контактите между детето и отсъстващия родител (този, при когото детето не живее). Каква е логиката: на практика този родител изгубва реалната възможност да упражнява родителските си права и задължения, въпреки че на теория остава техен титуляр. Този родител не може да участва в ежедневието на детето, губи власт при вземане на т.нар. важни решения – образование, лечение, възпитание на детето. Въпреки опитите на теорията да обоснове обратното, при сегашното състояние на законодателство **няма правна възможност и двамата родители да запазят правните си отношения с детето във вида им от преди развода**. На отсъстващия родител остава единствено режимът за лични отношения, като възможност за участие в живота на детето. Ако това е добър родител, но лош съпруг например, който се намира в тежък конфликт с бившия си съпруг, той няма големи шансове за добри контакти с детето.

⁴ Известно е, че това правило се отнася само за една единствена хипотеза на развод – поради дълбоко и непоправимо разстройство на брака, когато съдът се произнася служебно и по въпроса за брачната вина (чл. 99, ал. 2 от СК).

Какво може да се направи – единият от вариантите е облекчаването на развода, с което би могло да се намали конфликтността между бившите съпрузи. Облекчаването на развода може да се постигне чрез промени в уредбата – заличаване значението на вината за развода, опроставяне на процедурата, премахване на помирителните заседания, въвеждането на помагащите професии в съдебните производства и особено – окуражаването на споразуменията между съпрузите чрез медиация. Българският Закон за медиацията вече прави стъпка, макар и много плаха, в тази посока.

Накратко, законодателят следва сериозно да преосмисли позицията си да провежда про-брачна политика чрез уредбата на развода. Запазването на вината като елемент от бракоразводното основание сериозно компрометира защитата на правото на лични отношения между родител и дете след развода. Изследването на вината не само че затруднява и забавя процеса, но и ожесточава отношенията между родителите, с което влошава шансовете за реалното упражняване на правото на контакт впоследствие.

Подобен е ефектът от обвързването на развода с решаването на последиците от него. И в двете хипотези на развод - по взаимно съгласие или по исков ред, но без произнасяне по вината (чл. 99, ал. 3 от СК), допускането на развода е поставено в зависимост от споразумение между съпрузите относно последиците. Това може да доведе до изостряне на отношенията между тях тъй като разводът е невъзможен докато не се постигне споразумение по широк кръг от въпроси.

Служебното произнасяне по мерките за лични отношения с отсъстващия родител също издава несъответен на днешните реалности държавен патернализъм. Ако днес възлагаме на родителите основната отговорност за отглеждането и възпитанието на децата и прокламираме намеса само в хипотези, когато интересите на децата са застрашени, тогава родителите трябва да разполагат с по-широко пространство, за да вземат решенията за упражняването на родителските права при раздяла между тях. Съдът следва да действа само при невъзможност за споразумяване между родителите относно упражняването на родителските права и задължения. Казано по друг начин, ако твърдим, че родителите имат равни права и задължения (чл. 72, изр. първо от СК), то това състояние не бива да се повлиява от развода. Дори и живеещи разделено, родителите следва сами да уреждат упражняването на родителските си отговорности, включително личните отношения с детето. По-голямата част от законодателствата на европейските държави са възприели именно този подход.

Разбира се, животът сочи, че има родители, които могат да се справят с такава сериозна отговорност, но има и такива, които не могат или не желаят. За съжаление в България не се правят изследвания колко от родителските двойки след раздяла се намират в конфликт по повод контакта с детето и какви са причините за това. Информацията от подобни изследвания без съмнение би насочила усилията на законодателя и помагащите професии към създаване на механизми за помощ при решаването на тези конфликти.

От друга страна, високите очаквания към родителя не могат да не отчитат качествата на родителите. Става въпрос за т. нар. „отговорно родителство”, което качество е предмет на изграждане и възпитаване. Възпитаването в родителска отговорност е въпрос не само на преподаване и обучаване, но и на обществена култура и традиции в семейните отношения, на отношенията на власт в семейството и между половете. Представители на други хуманитарни дисциплини могат да са по-убедителни в този анализ, отнесен към действителността в България. Правото обаче, също има своя дял в издигането на отговорното родителство като ценност. Уредбата на отношенията „родители-деца” от

семејното право, както и една јасна уредба на правата на детето и на положението му в семејството, можат да имаат сериозен принос в тази насока.

Личните отношения – права и задължения

Правната теория и практика в България, но все още не и законодателството, са склонни да приемат, че правото на лични отношения е право както на родителя, така и на детето⁵. За контраст – английското право признава тъкмо обратното – правото на контакт принадлежи на детето, а родителят няма такова право⁶.

Семейноправната теория изтъква значението и на двата интереса при определянето на личните контакти – личният контакт от една страна “дава възможност на родителя да задоволява своето естествено родителско чувство..., но този контакт е необходим най-вече за децата, които чувстват потребност да общуват **със своите родители**”⁷. Все още обаче българският законодател не намира за необходимо да посочи категорично, че “**благосъстоянието на детето изисква контакти и с двамата родители**” (§ 1626 от Германския ГК).

Интересите на децата са признати за критерий при определяне на мерките за лични отношения както от Семейния кодекс, така и от теорията и съдебната практика. Тези интереси обаче никога не са били определяни като първостепенно или върховно съображение при вземането на решението⁸. Интересите на детето имат значение не само при определянето на контакта, но и ако такъв не трябва да се определя – “интересите на детето имат приоритет пред тези на родителя” и, когато го налагат, контактът няма да бъде определен, макар и в порядък на изключение⁹. Съдът се произнася както в полза на контактите и с двамата родители като необходими “за запазване и укрепване на връзката помежду им, придружена с необходимата обич и уважение”¹⁰, така и за необходимостта да не се допуска контакт на детето с родителя, когато личността и поведението на родителя биха нанесли вреда на детето¹¹.

Законът не възлага специално задължение на родителя, който упражнява родителските права, да съдейства за поддържането на личните отношения между детето и другия родител. Според теорията обаче той е длъжен да улеснява и да не пречи на контакта, както и да не настройва детето срещу другия родител.

Правото на контакт – право на зачитане на семейния живот

⁵ Вж. Л. Ненова, Семейно право, 1994 г., стр. 639-640. Според ВС, “поддържането на лични отношения с родителя, който не упражнява родителските права, е право на детето да общува с този родител. Това право е задължение, респективно – право на този родител. (*правото следва, бел. моя*) да удовлетворява потребността на детето да общува с двамата родители.” Вж. Р-3717-1979г., II г.о., стр. 325 от Сборника.

⁶ Вж. Family Law and the Human Rights Act 1998 (1999), Jordan Publ. P. 108. M. Freeman (1997), Contact with Absent Parent: an Emergent Child Right, in The Moral Status of Children, p. 149-165.

⁷ Вж. Л. Ненова (1977 и 1994) Семейно право, стр. 324., стр. 640.

⁸ Вж. чл. 3 от Конвенцията на ООН за правата на детето.

⁹ Л. Ненова, Семейно право, 1994 г., стр. 641.

¹⁰ Вж. решение на ВС 2021 от 1960 г.

¹¹ Вж. решение на ВС 189 от 1959 г. – бащата е в затвора и страда от нервно заболяване, и решение 3314 от 1959 г. – бащата е изоставил бременната майка и 10 години не е виждал детето. Контакт ще се откаже, когато поведението на родителя поставя в опасност личността, възпитанието или здравето на детето – Р-758-1973г., II ГО.

В съгласие с чл. 8 от Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ) и на неговото тълкуване в практиката на съда в Страсбург, уважението към семейния живот изисква, когато “семейният живот”, дори и във формата на “съжителство без брак”, е приключил, контактът между детето и отсъстващия родител да продължи. Известно е становището на Съда, че взаимната полза, която родителят и детето черпят от отношенията помежду си, е основен елемент от семейния живот¹². Следователно Конвенцията и нейните органи признават “право на контакт” като фундаментално човешко право по смисъла на чл. 8. То принадлежи еднакво на всеки от родителите и на детето. От практиката на органите по Конвенцията могат да се извлекат няколко основни принципа, които би следвало да бъдат ръководно начало и в практиката на българските съдилища.

На първо място, отношенията между родителите и децата представляват семеен живот, който държавите са длъжни да уважават, независимо от това, дали родителите са сключили брак или не. На второ място, в практиката си Съдът се стреми да достигне до подходящия баланс между правата, като основен критерий за това са интересите на детето от контакта. Както справедливо се оценява в тази посока, “дали родителят има връзка, която трябва да бъде защитена чрез налагане на задължения относно начина, по който другите ще живеят живота си, **ще зависи не само от чувствата на този родител, но и от това, дали съществува реципрочно отношение между родителя и детето.** За тази цел семейният живот следва да бъде разглеждан като **двустранен и съдът да се намесва чрез принудителни мерки само ако ненамесата би причинила вреда на детето**”¹³. Това становище повдига и друг важен въпрос: доколко и в каква степен е подходяща и полезна правната намеса за осигуряване на контактите между родител и дете. **Принципният извод, че намеса следва да се осъществи, само ако без нея ще се причини вреда на детето, не личи да се обсъжда от българския съд.**

Намесата на държавата в семейния живот, за да гарантира устойчивост на отношенията, не е безусловна. Тя е оправдана с оглед осигуряване правото на контакти между родителите и децата, **но не винаги**. Адекватното уважаване на правото на семеен живот изисква държавата да направи най-големите възможни усилия, за да гарантира, че тези отношения ще се запазят устойчиви, дори ако детето живее само с единия от родителите или е настанено под грижите на държавата¹⁴. Отказът на контакт е намеса в семейния живот, но той е допустим, ако е в съответствие със закона и защитава благополучието на детето. До голяма степен контактът е полезен за детето, ако отношенията между родителите са добри, т.е. полезността му зависи от качеството на отношенията между родителите. От това зависи и до каква степен следва да се използват принудителни мерки за осъществяване на контакта – за изпълнение на решението относно личните отношения.

Като че ли най-ясна от гледна точка на намесата на правото е хипотезата, в която преди раздялата на родителите, детето е поддържало добра връзка с отсъстващия родител, а родителят, който живее с детето, препятства по-нататъшното поддържане на контакт. В тази хипотеза, детето безспорно страда от загубата на другия родител. Затова могат и следва да се използват всички принудителни възможности за изпълнение на решението за лични отношения. Въпросът е, чия е преценката? Но дори и в тези привидно ясни случаи следва да се отчитат загубите, които могат да настъпят в отношенията между детето и

¹² Андерсен срещу Швеция

¹³ Eekelaar, J.(2002), Containing Family Law: What the Law can and cannot do in Divorce, Paper delivered to the Seminar on The Children of Divorce: Parentage and Citizenship, Barcelona, September, 2002.

¹⁴ Вж. Нютинен срещу Финландия, жалба 32842/1996 г.

родителя, с който то живее. Силовото реализиране на контакта с другия родител, при категорично противопоставяне на резидентния родител, може да доведе до разваляне на тези отношения. Това поставя въпроса за интереса на детето в нова светлина¹⁵.

В други случаи контактът **не е добър за детето** и не би трябвало да се използват принудителни мерки за неговото осъществяване. Такива са случаите:

- когато например преди да се поиска контакт, другият родител никога не е живял с детето. В тези случаи става въпрос да се създаде контакт и правото с неговата принуда има много малка роля за това. Контактът в тази хипотеза зависи от добрата воля и сътрудничество на всички страни;
- когато контактът е стресиращ за детето;
- когато става въпрос за домашно насилие – причина да се откаже или ограничи контактът.

Тези хипотези имат своето решение и в българската съдебна практика. Все още обаче не се е състояла „българската дискусия“ по въпросите: как трябва правото да се намесва, когато резидентният родител пречи на контакта и настройва детето срещу другия родител, дали само правото е достатъчно или то трябва да отвори широко място на помагащите професии и на вариантите за осъществяване на контакта, каквито са познати в други държави и какви са възможностите на някои неизползвани в България правни гаранции за осъществяване на контакта.

Изпълнение на правото на лични отношения

За разлика от други родителски права и задължения, които не могат да се изпълняват принудително, правото на лични отношения подлежи на такова изпълнение. При липса на доброволно изпълнение или когато родител пречи на нормалното осъществяване на контактите с другия родител, изпълнението на съдебното решение се превръща в изключително тежък за решаване проблем. Не само богатата национална съдебна практика и единственото българско дело от семейноправен характер, решено в Страсбург, но и жалбите, постъпили в ДАЗД доказват това. Най-честите жалбоподатели са бащите. Според експерти на ДАЗД, налице е висока степен на неефективност на намесата за улесняване на контакта от страна както на съда, така и на компетентната администрация.

Изпълнението на съдебното решение за контакт поставя въпроси както към законовото му уреждане, така и към съдебната практика. Ясно е, че където има тежък конфликт между родителите, контактът е труден и дори невъзможен. Следва да се съгласим, че не винаги намесата на правото дава най-ефективните резултати в обстановката на конфликтни отношения.

Наред с това, „техниката на изпълнението на контакта не е изрично уредена, което води до колебания в практиката – от изпълнение по реда на чл. 421-422 от ГПК до реда, предвиден в ППВС 4 от 1962 г.“¹⁶.

Участието на съдията-изпълнител не винаги е ефективно, въпреки че той може да търси съдействие от органа по настойничество и попечителство, детската педагогическа стая, отдела „Закрила на детето“¹⁷ или полицията, но само когато другите средства са

¹⁵ Вж. Дж. Икелар – доклад, стр. 9.

¹⁶ Вж. Разводът и децата, стр.121-122.

¹⁷ След влизането в сила на Закона за закрила на детето – чл.21.

безрезултатни и “интересите на детето налагат незабавно изпълнение”. Указанията от Върховния съд са, че винаги трябва да се подхожда “съобразно конкретната обстановка и при съобразяване с възрастта, привързаността и състоянието на детето, като не се допуска да се стигне до психични сътресения.” Създаващият пречки за изпълнението на контакта родител носи наказателна отговорност¹⁸, а така също и рискува прилагане на мерки за ограничаване или лишаване от родителски права¹⁹ или за изменение на постановените от съда мерки относно родителските права.

Въпрос, с който Върховният съд се занимава специално, е при какви **условия** ще се осъществява контактът тъй като законът не се произнася по този въпрос изрично. На съдилищата е указано да посочват достатъчно детайлно условията, за да се избягват конфликти или спорове между родителите. Съдебната практика е приела различни форми на контакт – личен, чрез писма и картички, по телефона. След приемането на Закона за закрила на детето възможен става и контакт под надзора на социален работник, въпреки че той не е изрично предвиден от закона. Тази форма на контакт обаче изисква специален ресурс, – обучени професионалисти, подходящи помещения и други.²⁰ Този ресурс все още не е развит в България. **С цел предотвратяване на конфликтите съдът винаги е подчертавал, че за предпочетения родител възникват допълнителни задължения – да спазва коректно поведение спрямо другия, да не настройва децата срещу него и да не накарва авторитета му**²¹.

При неизпълнение на решението за контакт по причини като закъснение, невъзможност за изпълнение поради променена обстановка или интереси на детето, първоначалното решение може да се промени. Във всички случаи обаче искът може да се води успешно, само ако изменението в обстоятелствата решително се отразява върху интересите на децата, т.е. промяната не обосновава автоматично изменение на мерките, а е нужна оценката ѝ от гледна точка на **положението на детето**²².

Едната група основания за изменение на мерките са свързани с поведението на самото дете. Ако то не дава възможност решението да се изпълни принудително, ще се отиде на промяна. Така е и ако поведението на родителя, който упражнява родителските права, очевидно пречи за контакта с другия или настройва детето. В първата хипотеза вероятната промяна е към ограничаване на контакта – като честота и продължителност – или дори към преустановяването му. Във втората може да се пристъпи и към промяна в мерките, т.е. смяна на родителя, който упражнява правата, с другия. Така например, категоричен отказ на “голямо непълнолетно дете” да се подчини на съдебното решение за мерките за родителските права е основание за изменението им²³. Но ако са налице доказателства, че нежеланието е формирано от другия родител чрез настройване на детето, това не е основание за изменение на мерките²⁴. Твърда практика на съда е, че ако родителят манипулира и настройва детето срещу другия родител, това е основание за изменение на

¹⁸ Съгласно чл. 270 от Наказателния кодекс.

¹⁹ Съгласно чл. 74 и 75 от Семейния кодекс.

²⁰ Обяснителен доклад § 44.

²¹ ППВС 1/1974 г. И по-съвременната съдебна практика подчертава задължението на родителя, при когото живее детето, да осигури контакта с другия родител (Р-2416-1981г., II ГО), включително чрез мотивиращо въздействие върху детето (Р-313-1982г., II ГО, Р-1713-1982г., II ГО).

²² Вж. Р-1571-71, II ГО, Р-721-1974г., II ГО, Р-80-1978г., II ГО, Р-2929-1982г., II ГО, Р-1287-1983г., II ГО, Р-3809-1983г., II ГО и други, цит. сборник, стр. 342-3.

²³ Р-473-1980 г., II ГО.

²⁴ Р-2774-1980 г., II ГО.

мерките в полза на последния.²⁵ От значение е и поведението на родителя, който има режим за контакт – ако той предизвиква страх у детето, няма основание да иска изменение на мерките²⁶.

Трябва да се има предвид, че ефективността на изпълнението на решенията за контакт ще придобие ново измерение и ще създаде допълнителни отговорности за националната ни правна система след присъединяването на България към ЕС. Без да отегчавам аудиторията с изброяване на международните договори в тази област, по които България вече е страна или предстои да стане, ще спомена само новата Конвенция на Съвета на Европа относно контактите с децата от 2003г., която обръща специално внимание на гаранциите за изпълнението на решенията за контакт. Посочвайки, че държавите-страни са свободни да изберат мерките за изпълнение на решенията за контакт, Конвенцията специално подчертава, че “неизпълнението на решенията относно родителските права и отговорности, включително и за контакт, могат да съставляват нарушаване на правото на зачитане на семейния живот, както е предвидено в чл. 8 от ЕКПЧ.”²⁷

Конвенцията задължава държавите членки “... да предприемат всички подходящи мерки за гарантиране изпълнението на решенията за контакт” (Член 9). Предложени са и примерни гаранции (Член 10/2/a), като е заявена свободата на преценката от държавите да изберат различни и други гаранции, извън предложените. Тези гаранции обаче трябва да са два типа, както посочва член 10/1: 1/ гаранции, относно **изпълнението на самия контакт** и 2/ гаранции, които се отнасят до **изпълнението на решението относно родителските права**. Последните трябва да осигурят връщането на детето в края на времето за контакт или да предотвратят незаконното отнемане на детето.²⁸ Гаранциите могат да бъдат предвидени както при приемането на решението за контакт, така и във всеки следващ момент – включително и при промяна в решението за контакта. Две от гаранциите за изпълнение на контакта имат задължителен характер – това са контакт под надзор (Член 4/3) и предварително признаване на решение за родителски права и контакт (Член 14//1/b), когато става въпрос за прилагане на решение за транс-граничен контакт.

Гаранциите относно изпълнението на решението за контакт могат да са следните:

- Контакт под надзор,
- Задължение на лицето – с което детето живее или това, което търси контакта²⁹, да осигури разходите за пътуване и настаняване на детето и ако е необходимо – и на лице, което придружава детето,
- Депозиране на гаранция от лицето, което живее с детето, че няма да пречи на контакта с лицето, търсещо контакта,
- Налагане на глоба на лицето, което обикновено живее с детето, при неспазване на съдебно решение за контакт.

Списъкът от гаранции, които се отнасят до изпълнението на решението за родителските права, е още по-обширен. В по-голямата си част те се отнасят до транс-граничните контакти, но някои са приложими и при националните контакти:

- Предоставяне на паспорт или лична карта като гаранция при компетентен орган,

²⁵ Р-2130-71, II ГО, ППВС 1-1974 г., Р-2464-71г., II Г О, Р -1248-1982 г., II ГО, Р-261-1984 г., II ГО.

²⁶ Р-1212-1980 г.- II ГО.

²⁷ Обяснителен доклад, § 68, стр. 32.

²⁸ Обяснителен доклад, § 75.

²⁹ Обяснителен доклад, § 77, стр. 34.

- Финансови гаранции,
- Гаранции върху вещи, лична собственост,
- Предоставяне на гаранции в съда,
- Задължаване на лицето да се явява периодично, лично и с детето, пред компетентен орган (орган за закрила на детето, полицейски участък) на мястото, където се осъществява контактът.

От примерно посочените гаранции личи, че за да се повиши ефективността на решенията за контакт, се отива отвъд тясната сфера на семейното право. За регулирането на семейни отношения вече се предлага да се използва богат арсенал от правни инструменти от всички области на правото - гражданско, финансово, административно и наказателно. При промяна в семейното законодателство, българският законодател следва да възприеме тези идеи.

Заклучение

Уредбата на правото на лични отношения между родител и дете не е претърпяла съществено развитие от 1949 г. Въпреки че законодателството, правната теория и съдебната практика са изградени върху философията за защита интересите на децата, системата не е ефективна да обслужи в задоволителна степен интересите на децата, а също така и правата на родителя. Това е особено видно от неефективността на изпълнението на съдебните решения за контакт. Темата налага сериозна професионална дискусия с оглед възможните предстоящи промени в Семейния кодекс. Въпросите за обсъждане могат да изглеждат и по този начин:

1. Конфликтът между родителите е основна причина за пречките, които се създават за контакти с детето и отсъстващия родител. Усилията следва да се насочат към помагане за решаване на конфликта и улесняване на контакта.
2. Философията на развода допринася за разгръщането на този конфликт.
3. Няма механизъм, чрез който да се работи с родителя, който живее с детето когато той отказва сътрудничество за осъществяване на контакта.
4. Съдът не използва в достатъчна степен вариантността във формите на контакт с оглед повишаване на неговата ефективност. Обикновено контактът се описва в съдебното решение като вземане на детето два дни в седмицата или събота и неделя и един месец през лятото, който не съвпада с отпуска на резидентния родител.
5. Много рядко съдът преценява интереса на детето от контакта в обстановката на родители в конфликт или на родител-насилник и издава решение, което да съответства на такава обстановка.

СИНДРОМ НА РОДИТЕЛСКОТО ОТЧУЖДЕНИЕ (PAS)

от Урсула О.-Коджо и д-р Петер Кьопел

Съдържание

I. Въведение	1
II. PAS от психологична гледна точка	2
1. От контакт към прекъсване на контакта	2
2. Психодинамика	4
2.1. Психодинамика на програмирация родител	4
2.2. Психодинамика на децата	5
3. Симптоматика на децата	6
3.1. Кампания за отблъскване и омаловажаване	6
3.2. Абсурдни рационализации	7
3.3. Липса на нормална амбивалентност	7
3.4. Рефлексоподобно вземане на страна	7
3.5. Разширяване на враждебността върху цялото семейство	7
3.6. Феноменът на “личното мнение”	8
3.7. Отсъствието на чувства за вина	8
3.8. Скрити сценарии	8
4. Диагностика и разпитване	8
5. Възможности за терапия и интервенция	9
III. PAS в правото	10
1. PAS в американската и канадската съдебна практика	10
2. Други указания за американското развитие на правото	10
3. Съблюдаването на PAS в германската практика на уреждането на родителските права	11
4. Идеи за усъвършенстването на правото	12
4.1. Правна квалификация на PAS	12
4.2. PAS и германските семейно-психологични експертизи	12
4.3. Към въпроса за задължителна консултация на родители при раздяла/развод	13
4.4. Изслушването на детето (юношата) пред съда	13
4.5. Общи родителски права и PAS	14
IV. Заключителна забележка	14

I. Въведение

Какво означава *Parental Alienation Syndrome* (наричан по-долу PAS)?

PAS означава безкомпромисното обръщане на детето към единия – добрия, обичания - родител и също толкова безкомпромисното отвъръщане от другия - лошия, мразения - родител в контекста на конфликтите за родителските права и правото на лични отношения на родителите с децата. Общо три фактора оказват влияние върху агресивното отричане и отхвърляне на родителя и допринасят за възникването на това, което е описано от Ричард А. Гарднър още през 1984 като Parental Alienation:

1. Отчасти съзнателното отчасти несъзнателното програмиране (промиването на съзнанието, манипулация) от постоянно гледащия родител, чиято цел е да разруши любовта на детето към другия родител и да го елиминира от живота на детето.
2. Възникнали на този фон истории и сценарии на детето, които по този начин надхвърлят целта на манипулациите на програмирация родител.
3. Външни ситуативни условия на живот на семейството като напр. финансови възможности (извеждане на детето в чужбина). Помощ при програмирането на децата от близките и т.н.

В търсенето на адекватен превод на PAS авторите се сблъскаха с някои трудности, тъй като “alienation” означава на немски не само отчуждение но и други конотации като дистанциране, отхвърляне, отблъскване и омраза.

Възможните наименования за проявите на съответните деца биха били: **“реактивно отблъскване на родителите”, респ. “индуцирано отчуждение на родители и деца”**. Преводът със “синдром на образа на родителите като противници” е неясен: не става въпрос за скарани родители и тяхната симптоматика, а за поведението на децата, които виждат в единия родител своя враг. Не става въпрос и за враждебното отхвърляне на родител, който действително е злоупотребил със своето дете или го е малтретирал. Засегнатите от PAS родители са “нормални” бащи и майки, които обичат децата си и са обичани от тях. Отблъскването засяга този родител, с който детето не живее в една къща, който няма родителските права или ги упражнява наедно с другия родител и има (е имал) право на лични отношения.

Тук не трябва да се навлиза по-подробно в (оспорваната) употреба на понятието “синдром” като комплекс от отделни симптоми, от който се получава типична картина на болестта. Предмет на тази статия е представянето на съдържанията, дискусиите за абстрактните понятия би надхвърлила нейните рамки. Поради тази причина авторите се съгласиха, че ще оставят международно използваното съкращение PAS.

Като стандартно произведение за PAS се приема Richard A. Gardner. The Parental Alienation Syndrome – A Guide For Mental Health und Legal Professionals, 1992. При личен разговор с д-р Гарднър по повод на международната конференция за детските права в Атланта 1994 той сподели с авторката, че в Германия очевидно няма по-голям интерес към неговото произведение, затова не е и било превеждано.

Докато Гарднър се приема за автор на понятието “Parental Alienation Syndrome”, в американската специализирана литература има множество книги за PAS както и публикации в специализираните списания.

От психологичната специализирана литература трябва да се подчертаят: Картрайт и Дюне & Хедрик. Наред с Гарднър трябва да се споменат Щал и Бриклин. Множество публикации са написани в съавторство на психолози или психиатри и кантори за семейно право и отчасти се появяват в правни публикации. PAS, както се вижда по-долу, се приема от американските брачни колегии.

Още по-изненадващо е, че досега в Германия не са били известни споменатото произведение на Гарднър или понятието “Parental Alienation Syndrome”. Въпреки усиленото търсене и сведенията от много преценки от експерти авторите не можах да открият нито в специализираните психологични статии, нито в данните за литературата към експертизите препратка за американските резултати от изследването на PAS. Единствено Кленер дава литературна препратка към Гарднър в ценната си студия за ритуалите на осуетяване на общуването.

II. PAS от психологична гледна точка

1. От контакт към прекъсване на контакта

Феноменът е познат най-добре на всички съпровождащи развода професии: в началото на раздялата на семейството общуването функционира повече или по-малко добре, родителят, който не се грижи за детето, го вижда няколко пъти, изведнъж се появяват (не)забележимо **проблеми с общуването**. Детето все по-често е болно през предвидените за виждане уикенди и не може да излиза. Детските рождени дни зачестяват през тези уикенди. Все повече срещи отпадат и не се наваксват. Тези проблеми постепенно застрашават континуитета на връзката с родителя, който не гледа детето, те приемат формата на по-масивни **препятствия за общуването**.

Родителят, който се грижи за децата, прави атрактивни конкурентни предложения, дълго таените детски желания се изпълняват именно в този ден, с удоволствие се канят гости. Децата попадат в конфликт. Те се идентифицират с потребностите на този, с когото живеят: увеличава се страхът от загубването на този родител. Ако общуването продължи дори и това да не е безпроблемно, тогава се използват други средства, за да се постигне изключителната власт за разпореждане с детето. За да се ускори **възпрепятстването на общуването**, родителят, който не се грижи за детето, става виновен за проблемите в училище, физически симптоми, реакции от раздялата, те се използват като аргументи срещу общуването на детето с него. Възпитателите и учителите се превръщат в инструменти и съюзници. Предложеното решение е: нещата трябва да се успокоят, общуването трябва да се спре за 3 месеца (6 месеца, 1 година). Ако целта е постигната (и в повечето случаи често се постига!) по време на наредената пауза във връзката често **контактът се прекъсва** “почти от само себе си”. Тогава аргументацията е следната: отношенията са прекъснати, почти няма връзка, един или два опита за повторно сближаване са били безуспешни. Често децата са се отказали междувременно с примирение от връзката, те са смазани от караниците, които повече не понасят и които действително искат да спрат. Оттук произхожда бягството в по-добрите, по-красивите светове на фантазиите. За потвърждаването и правната защита на прекъсването на контакта в много конфликтни случаи “несъвършените” аргументи са последната карта: малтретиране на деца или сексуалното насилие с деца. Някоя от включените професии не иска и не трябва да игнорира това подозрение. Фатално за връзката родители и деца е, че и при не толкова еднозначни преценки на достоверността, които разкриват упрека като неоснователен, шансовете на погрешно заподозрения за нормално общуване с детето му са изключително малки.

Реакциите на децата и младежите са в зависимост от възрастта и нивото на развитието: смущенията в поведението, проблемите с успеха и проблемите в развитието трябва да се разбират като отчаяни опити и апели на засегнатите деца. Когато общуването се превърне в проблем, децата се конфронтират с това независимо от възрастта. Колкото са по-малки, толкова по-лесно се влияят. Диагнозата PAS беше поставена при деца от 2 години до навършване на пълнолетие. Последиците от травмизирането продължават до зряла възраст.

Континуумът на конфликтите при общуването преминава от леки смущения в началото до целенасочено прекъсване на контакта в края. На почти всяко място на този континуум може да възникне PAS и процесът да се ускори чрез острото отхвърлящо поведение на децата. От това, че са отдадени от единия родител на собствените му деструктивни чувства, те се превръщат в съучастници на несправедлива кампания за оклеветяване, очерняне и опозоряване на другия родител. Промиването на мозъци е толкова голямо и “оправдаващо децата”, че подложените на него деца мобилизират собствените си сили и допълнително отричат крайния обект “по техен начин”.

В около 90% от случаите на PAS майката, която гледа детето, го програмира, в останалите 10% бащата програмира срещу майката. Изведнъж и без видими основателни причини детето отказва да вижда (някога) единия родител. Въпреки съществуващото право на виждане изглежда, че “нищо не може да се направи”. Към познатата аргументация “когато майката не иска се ...” прибавя “когато детето не иска...”. Социалните педагози от службата за младежта/ASD, семейни съдии и експерти капитулират рано или късно и пред тези впечатляващи демонстрации на мнимата воля на детето.

Трябва да се поставят следните въпроси:

- От какво е толкова травмизирано детето, че **има това поведение**?

- Какво трябва да се направи, за да се предотвратят **понататъшните увреждания**?
- Как може да се възстанови връзката на детето с отхвърления родител?
- Как може да се подходи срещу понататъшни травмиращи манипулации на родителя?

2. Психодинамика

2.1. Психодинамика на програмирация родител

Раздялата и разводът са на второ място след смъртта на дете от травмиращите събития в живота. Статистиката показва, че при сравнително мирно протичащи раздели на участниците им трябва от 3 до 5 години, докато преодолеят кризата. Като всяка жизнена криза разводът засяга непреодолени чувства и теми от миналото (преди брака). Тези чувства се добавят към моментните и обясняват интензивността на емоционалното изживяване и поведение.

Защита на първичната връзка

Родители, които програмират децата си срещу другия родител, действат първично от панически страх, че ще загубят и децата си. За да се отърват от него, те създават с децата си тясна коалиция, до която никой друг няма достъп: “Ние срещу останалия свят”. Получената от това връзка между родители и деца по природа е по-силна от всички други връзки на децата, но тя представлява патогенна връзка на страха, които изисква изключения. Получаващото се от това свръхпредпазване, което се явява под формата на сърдечна любов, загриженост и внимание към детето, скрива само несъвършено егоистичните компоненти на изключителното желание за притежание. Присъщ елемент на PAS е “безумието на двама”, при което единият родител забърква детето в негова вреда и във вреда на другия родител, и за което детето има свой принос.

Неукротим яд и гняв към загубения партньор могат да послужат под формата на **определена реакция** за преодоляването на непризнати любовни чувства, които все още са живи у напуснатия партньор (непризнати) и напират да излязат навън. Навън всички маневри са в името на любовта към децата - действителната любов към децата уважава и другите връзки и отношения на децата в техния живот, преди всичко тези към отсъстващия родител. С помощта на **проекцията** към другия родител могат да се насочат собственият принос към разтрогването на брака. Те не трябва да се виждат, признават и обработват вътре в себе си. По време на настоящата криза защитният механизъм на следбрачната проекция има освобождаваща функция и предпазва увреденото самочувствие. В хода на личното усъвършенстване собствената реалност може да се преосмисля и коригира. При PAS проекцията не само се запазва, но се разпростира и извън децата: “Ти си виновен за всичко, татко”. Налице е **параноидна проекция**, където срещу всички реални дадености се проектират собствените непризнати, непозволени желания и стремежи към другия и се борят в него с всички възможни средства. Следователно при PAS има често погрешни обвинения за сексуално посегателство, които се повдигат от програмирация родител срещу другия родител.

При програмирация родител липсват нормалното обработване на емоционалните турбулентности при раздялата като болка, преодоляване на страха, разбиране, прощаване и създаване на нова база за уважение и доверие.

По-долу схематично са посочени техните специфични реакции, преходите са плаващи:

Емоционално изживяване при раздяла и развод

Програмиращи родители

раздяла	страхове до паника	изолираща връзка с децата, изключително желание за притежание
загуба самота	тъга и гняв до депресия, агресия	свръхпредпазване от собствената потребност, реакция
неизпълнени очаквания	разочарование, нараняване до ярост, омраза, жажда за мъст	следбрачна проекция, която включва и децата, действие
надпревара, съперничество	егоизъм до алчност	борба за власт, маневри за изнудване
враждебност	недоверие до параноя	параноидна проекция, деструкция

2.2. Психодинамика на децата

Способността да се прави разлика между различни ментални “образи в главата”, се развива приблизително на 3 години и се е оформила изцяло до 10-годишна възраст. Дотогава децата не могат да правят разлика надеждно между 1. собственото възприятие, 2. собствените фантазии и 3. историите, които някой им е разказал. Този процес на развитие на проверката на реалността се нарушава трайно, когато не могат да се забележат и разгадаят несъответствията между това, което детето възприема, и това, което му се разказва. Измислените опасности и неистинните твърдения за другия родител лишават детето от доверието в собственото възприятие, което е съвсем друго: досега Сара никога не се е страхувала от баща си и много се е радвала на времето, което прекарва с него. Сега тя усеща натиск да приема погрешната реалност, за да не постави на карта връзката с майката, с която живее всеки ден. Тя ще се откаже от проверката на реалността, тя е принудена да възприеме нереалните манипулативни истории, за да преодолее страха от загубване. От тук нататък бащата е станал “някак си в опасен”. Приетият като добър баща не се изтрива у детето, а се дисоциира, т.е. отделя. В психиката на детето се получават механизми на разделяне.

Страх от загубване

Според опита от раздялата на родителите с често дългогодишни караници и изнасянето на единия родител, детето е обхванато от страх, че ще загуби и другия родител. Децата изживяват това като нещо такова: “Мама изгони татко, дали ще ме изгони и мен?” или “Татко си тръгна, дали някой ден и мама ще си отиде?”. Поради необходимостта от защита и зависимост детето се опира на този, с когото живее. При приблизително 90% това е майката. Ако нейното намерение е да изолира бащата, тя играе лека игра. Колкото по-малко е детето, толкова по-бързо то взема нейната страна. Така детето се освобождава поне временно и повърхностно от непоносимостта на конфликта на лоялността.

В по-късен етап на развитие и с увеличаващата се способност за проверка на реалността конфликтът на лоялността става по-дълбок и травмиращ. Развиват се силни чувства за вина, до които може да се стигне терапевтично изключително трудно. Травмите, които се основават на реални събития, трябва да се разрешат терапевтично чрез спомняне и преживяване. Тази терапевтична намеса има малък успех при програмираните травми, които смесват реалното с нереално.

За собствена сигурност: идентификация с агресора

Децата са в слаба, беззащитна позиция във враждебния конфликт на родителите. За да се почувстват по-силни, се предлага приемането на позицията на погрешно приемания за по-силен родител. Това се случва и за защита на силните страхове, които той предизвиква у детето. Лицето, което постоянно действа срещу другия родител, се подкрепя, за да не се превърне самото то в мишена на неговата неопределена ярост.

Толерирана форма на сваляне на напрежението

Раздялата на родителите е свързана с пораждащ страх и дълбоко разочароваш опит. Несигурност, неразбиране, безпомощност предизвикват у детето чувства на тъга, самота, ярост и гняв. Развитието на PAS може да допринесе за отреагирането на насъбралите се чувства към другия родител. Тази канализирана форма не само се разрешава но се и предизвиква от отглеждания родител.

Тук е налице единият от източниците на “собствените истории”, които децата измислят допълнително и биват награждавани за тях по един или друг начин.

Прехвърляне на емоции

Емоциите заразяват, децата, които живеят в климат, който “вибрира” от отрицание и гняв срещу единия родител, попиват това настроение много бързо. Те изразяват предадени чувства, без да знаят защо са заредени така.

3. Симптоматика на децата

Следващият пример онагледява изброените симптоми:

Даниел (10) и Сара (6) се завръщат с баща си от ваканция, на които и тримата много са се радвали. През нощта възниква спор между родителите. Майката изкарва децата от леглата и напуска заедно с тях къщата на родителите. Бащата вижда двете деца само няколко пъти в съда и при терапевта – иначе не. Децата отказват да го посещават. Те не слизат от колата на майката, която демонстративно минава, за да демонстрира на бащата съпротивата им.

Децата обвиняват бащата, че е крадец, лъжец и измамник. Той няма възможност да попита, да поиска обяснение, да разясни, защото децата му отказват да говорят с него по телефона. Те отказват да се виждат с баба си и дядо си, при които често и с удоволствие са изкарвали съботите и неделите. Пакетчетата и писмата от кръстника (приятел на бащата) се връщат обратно без коментар.

Тези две деца показват симптомите на синдрома на PAS. За по-малко от четири седмици те са преминали през развитие, което завършва с тоталното, враждебното отричане на бащата заедно с членовете на неговото семейство и приятели.

Проявленията на PAS варират от сила и проявление. Не всяко дете показва всички изброени симптоми. Прави се разлика между слаба, средна и силна категория, чието разграничение преди всичко е от значение за посочените терапевтични и правни интервенции. Колкото повече от изброените симптоми показва едно дете, толкова по-успешно е било програмирането и толкова по-силно е проявлението на PAS.

3.1. Кампания за отблъскване и омаловажаване

Симптоматично е почти пълното избледняване на предишните хубави общи преживявания с отхвърления родител. Като че ли тази част от детската история никога не е съществувала. Без голямо притеснение и без чувство на вина бащата се превръща в безлично същество. “Мразя го и не искам да го виждам повече през целия си живот.” За любвеобилната майка се казва без колебание: “Тя е подла и тъпа и ми е все едно дали ще я виждам.”

Отхвърлянето поставя децата в голямо вътрешно напрежение, те последователно разкриват програмата си при допитването. Бащата се определя като много опасен, от него “всичко може да се очаква”, дори че представлява сериозна опасност за физическото и психично здраве на майката и децата. При разпитването децата не могат да разкажат нищо конкретно и се скриват зад неоспоримото: “Това е така, това знам”. Под формата на изнудване се свързват условията за виждането, които не са в списъка с желания на децата: “Ако ни даваш повече пари, тогава...”. Понякога това поведение засяга разпитващите, те трябва да обещаят, че ще пазят детето от отхвърления родител, няма да го оставят да ходи при него.

В избрания пример експертът е обещал на Даниел, че майка му във всички случаи ще запази родителските права. Едва след това той въобще е готов за сътрудничество.

3.2. Абсурдни рационализации

За своето враждебно поведение децата създават ирационални и абсурдни оправдания. Включват се ежедневни до тривиални събития, често подкрепени от програмирация родител.

“Той винаги дъвче шумно” или “Тя иска винаги да казваме какво искаме”. Децата не могат да приемат разясняването на събитията или корекциите на погрешната информация. “Татко казва, че не е вярно това, което казва мама. Не искам да го виждам повече”. Любовта и интересът на родителите се игнорират и се тълкуват по друг начин срещу тях. “Мама дойде на училищния театър, но тя не трябваше”. При Даниел от училищно-психологично препоръчан преглед поради дислексия стана: “Татко подписа удостоверение, че сме умствено изостанали”. Това не е било отречено от майката.

3.3. Липса на нормална амбивалентност

Всяка човешка връзка е амбивалентна и връзките между родители и деца не правят изключение. Смесените чувства нямат място при PAS децата. Единият родител е само добър, другият родител е само лош. Тези деца не са в състояние да изброяват това, което е добро у родителите си и това, което е не толкова добро. Те потъват в дълго монотонно изброяване на положителните, любими и добри качества на единия и списък с отрицателните и лоши качества на другия. Тук се включва и посочената преди това амнезия за всички хубави общи преживявания. Симптомът на липсващата амбивалентност е типичната проява на PAS – тук се показва острият слух на разпитващия.

3.4. Рефлексоподобно вземане на страна

При изслушването на цялото семейство прави впечатление, че децата като рефлекс вземат страната на програмирация родител, спонтанно, без да могат да обмислят и без възражения. Често това се случва още преди той да каже нещо. Когато веднъж се установи, че бащата е лъжец, той може да уточнява докато иска. Просто липсват спомени за конкретните събития: “Не си спомням, но със сигурност знам, че той лъже”.

3.5. Разширяване на враждебността върху цялото семейство

Бабите и дядовците, роднините и приятелите на отблъснатия родител се включват в агресивно отхвърляне със същите рационализации както е описано по-горе. Членовете на семейството са в безизходно положение: ако бабата и дядото се опитат да посредничат между техния син/тяхната дъщеря и внука, те биват обвинявани, че се месят и те се отблъскват – ако се разграничат внимателно, това им се натяква и се използва като основание за отхвърлянето. В случая на Даниел бабата и дядото,

кръстникът, всички други членове на семейството и приятели на бащата определено са изгонени от 10-годишното момче от причастието.

3.6. Феноменът на “личното мнение”

Много PAS деца знаят още на 3-4 години, че това, което казват, е само тяхно лично мнение и постоянно го подчертават. Програмиращите родители са изключително горди със своите независими деца, които имат собствено мнение за всичко и са достатъчно смели да го изразяват. Често те несдържано подтикват децата да кажат “истината”. Очакваният отговор идва със сигурност, защото никое дете не иска да рискува гнева и разочарованието на полагащия грижи за него родител. Тук програмирането показва най-големите си успехи: децата са забравили да се доверяват на собствените възприятия и да ги назовават. Те не могат да разберат и разгадаят противоречивите послания, които получават. Вербалното настояване “Отивай с майка си/ баща си” противоречи на невербалното “Ако ме обичаш, ще останеш при мен”. Това се възприема много по-силно и се предава с мимика, жестове, поза на тялото, глас, бързина на говорене, сила на говора и височина на тона. Предимството на такава комуникация е, че тя е изключително ефективна, т.е. обещаваща успех, но почти не може да се докаже. Най-малкото защото определени части се извършват несъзнателно и автоматично, е безсмислено да се иска да се промени това поведение чрез апел за разбиране на манипулиращия родител. Тук силата, с която обърканите деца отстояват своето “лично мнение”, прави проблематиката за дългогодишното изследване на детската воля много ясна.

3.7. Отсъствието на чувства за вина

PAS децата не виждат нищо лошо в това, да отхвърлят и очернят безпрепятствено единия родител. Едновременно с това те поставят изисквания за финансова подкрепа, за специално отношение и подаръци и възприемат това като тяхно право - те не показват благодарност. Само при много малките деца това “закачване” може да се обясни с когнитивна незрялост, при по-големите деца става въпрос много повече за “учене на (родителския) модел” в смисъла на: Случи му/ ѝ се съвсем правилно, той/ тя не заслужава друго.

3.8. Скрити сценарии

От света на възрастните и езика на възрастните PAS децата получават материал за своите изложения. Става въпрос за приемането на скрити сценарии. В повечето случаи внимателният въпрос “Какво имаш предвид с това?” е достатъчен, за да се установи, че детето няма представа за какво говори. На учениците, които се оплакват, че майка им се опитва да ги “подкупи” с подаръци и играчки, ще им е трудно да обяснят това по-подробно.

Родител, който винаги вика по телефона “Престани да ни досаждаш”, дава модела на малкото дете, което при разпитването се чувства като “досаждащо”. Децата, които обвиняват единия родител, че е измамник, трябва изрично да се накарат да дефинират използваните от тях понятия и да разкажат примери от собствените си преживявания (с измамника).

4. Диагностика и разпитване

Следващите точки за разпознаването на PAS са в сила както за изслушването от съдията така и за оценяването от експерта.

Предпоставка за целенасоченото оценяване, която защитава интересите на детето, неговата психическа невредимост и неговите права за свободно общуване с

двамата родители, е **адекватно (съдебно) поставяне на въпроса**. Става въпрос за това, да се проучи какво предизвиква масивното отричане на единия родител от детето.

На родителите трябва да се обясни, че те не могат да се измъкнат без последствия нито от разпитването от съдията нито от условията за проучване на експерта. Родител, който отказва да вземе детето за обща среща с другия родител, предлага важни отправни точки. Също и за наличието на PAS.

Често пренебрегвана точка при задаването на въпроси и изслушването на децата са условията на средата. Родителят, който води децата, “управлява” изслушването, колкото по-близо е в пространството, толкова е по-интензивно прави това. Условията трябва да са такива, че родителите да могат по възможност да напуснат сградата, в която децата се разпитват. В противен случай се детето трябва да се разпита веднъж, когато майката го доведе и веднъж, когато бащата го доведе. Сравняването на резултатите може да даде важна информация. Както и трето разпитване малко преди интервюто на семейството, т.е. докато двамата родители са в чакалнята. По-честите интервюта с вече доверено лице са за децата толкова по-уместни, колкото по-малки са те.

След фазата на затопляне с безобидни въпроси към детето за намаляване на напрежението, страха и отбраняването (име, възраст, адрес, училище и т.н.) се задават други въпроси респ. най-вече въпроси за симптомите на PAS, както е описано по-горе. В основата на разпитването е наблюдаването на поведението и интеракцията на **всички участници**. Отделните разговори с двамата родители, с всяко дете отделно, разговори с детето и всеки родител поотделно, разговор с родителите и разговор със семейството са минималните изисквания, за да се постави диагноза PAS. Братята и сестрите не се разпитват заедно, защото взаимно си оказват влияние, в повечето случаи по-голямото дете упражнява натиск върху по-малкото да се изразява по определен начин (или въобще да не се изразява). Разликите между изказванията на децата могат да обяснят в края на краищата реални или измислени случки.

5. Възможности за терапия и интервенция

Според досегашния опит възможностите за терапия на PAS семействата се ограничават до семейната терапия. Тя може да е успешна, ако в нея участват всички членове на семейството. Индивидуалните терапии са много по-малко ефективни и не могат да премахнат дисфункционалността на PAS семействата. Програмиращите родители нито са чудовища нито са лоши по природа. Те патологично са асимилирали жизнената криза на развода (и кризите преди това) и не възприемат това, което вършат. Тъй като не виждат опустошаващите наранявания, които предизвикват у децата си, те не виждат и необходимостта да използват помощ под формата на консултация и/или терапия. Първото нещо при съмнение за PAS е спирането на процеса с искането за семейна терапия. Докато съдийското настояване за терапия като “принудителна терапия” може да се отказва в Германия, докато няма задължение за консултация на засегнатите родители, няма много изгледи за подобряване на положението на децата с PAS. Това е задачата и отговорността на всички лица, които съпътстват развода, които се задължават на благо на детето. Често най-удобното решение изглежда е да се отстъпи пред волята на детето, още повече, че тя се изразява толкова убедително. Така и съдии, социални педагози и експерти се оставят да бъдат въввлечени в дисфункционалната система на програмирация родител и разширяват *безумието на двама до безумието на трима, четирима* и т.н. Това трябва да се спре с подходящи средства. Съдебно нареденото (и наложено) общуване издейства на децата ниша, от която имат нужда: те трябва да отидат до отхвърления родител, те не предават обичания родител. Напротив, те отхвърлят опасността от чувствителни последици за

него. При тежките форми на PAS практиката е показала, че прехвърлянето на родителските права на отхвърления родител и изваждането на детето от програмиращата сфера след кратко време водят до нормализиране на отношенията родители - деца и е възможно леко общуване с (преди) програмиращия родител.

Такова решение предполага все пак познаването на PAS от всички участващи в процеса групи професии. В много конфликтните случаи личната размяна на всички лица, които вземат решения и съдействат за тях, би била за предпочитане пред писмената кореспонденция. От дълги години тук съществува концепцията за разпространяващо се върху дисциплината сътрудничество на кръглата маса. Тя само трябва да се реализира по-машабно.

Отхвърлянето на бащата или майката без основателна причина се противопоставя на потребностите на всяко дете. Децата имат нужда от двамата родители за своето здраво психично и физично развитие. Това е общоизвестно. Децата – дори децата с PAS - обичат двамата си родители и искат да могат да ги обичат. При наложеното отхвърляне любовта на детето и стремежът към другия родител продължават да живеят.

III. PAS в правото

1. PAS в американската и канадската съдебна практика

PAS е въведено още преди години в съдебната практика както на американските така и на канадските съдилища както и висшите съдилища по делата за родителските права и правото на лични отношения с децата. Особен интерес представляват следните съдебни решения:

1. Шуц срещу Шуц, апелативен съд на Флорида от 09.02.1988г.:

Задължението от първа инстанция на майката да направи всичко по силите си, за да възпитава намиращите се под нейна закрила деца в любов към баща им, не накърнява конституционните права (първа поправка) на майката.

2. апелативен съд на провинция Квебек от 17.11.1994г., № 200-09-00440-948 (200-12-042928-904):

Съдът се позовава изрично на горепосоченото произведение на Р. Гарднър както и на А. Ф. Голдуотър “Le syndrome d’alienation parentale dans Developpements recents en droit familial” (1991) и дава ясна дефиниция за PAS. По съдържание се потвърждава решението от първа инстанция за родителските права, което поради наличието на PAS прехвърля родителските права от майката на бащата.

И във Великобритания има решения от втора инстанция, които са се произнесли след установяването на PAS при деца на разведени родители с тежки последици за програмиращия родител.

2. Други указания за американското развитие на правото

PAS играе важна роля в усъвършенстването на американското семейно право респ. правото за уреждане на родителските права.

- Във Флорида Законът за налагане на личните отношения от 1996г. определя мерки за налагането на свободни и чести лични отношения: възпрепятстваното общуване трябва да се навакса в удобно за имащия право на лични отношения време. Разходите за виждането могат да се наложат на имащия право на лични отношения, когато разстоянието е над 100 км. Може да се нареди смяна на родителските права респ. постоянното местоживееие на детето. Насилствените посещения не могат да се отказват заради възрастта или пола на детето. При осуетяването на общуването съдебните и адвокатските разходи трябва изцяло да се наложат на имащия право на

отглеждане на детето. Също така могат да се наредят курсове за родителската отговорност както и общественополезен труд и други санкции.

- В Калифорния и Юта общите родителски права са нещо нормално; когато те не могат да се упражняват, родителски права получава този родител, който най-добре гарантира безконфликтното и често виждане с другия родител.
- В щатите Ню Йорк и Юта има задължение за родителите, които искат да се развеждат, за медиация и курсове за последиците от развода за децата.
- Съгласно закона на щата Юта при осуетяването на общуването е предвиден задължителен курс за правото на лични отношения, налагане на съдебните разходи, контрол на смяната на правото на лични отношения и родителските права и т.н.
- Във Флорида родителите с деца до 17 години трябва да преминат през задължителна консултация при раздяла респ. развод.

Сдруженията на адвокати по семейно право организират специални семинари за усъвършенстване за Parental Alienation Syndrome както и за защита от подозрения за посегателство при случаите на уреждане на родителските права и правото на лични отношения.

3. Съблюдаването на PAS в германската практика на уреждането на родителските права

Тъй като досега PAS не беше въведено в немското оценяване, според информацията на автора понятието на Parental Alienation Syndrome не е споменато в никое немско съдебно решение за родителските права. Въпреки това германските съдилища по семейно право и настояничеството постоянно са се занимавали с дела за родителски права и правото на лични отношения със същите проблеми, които имат доминираща роля и в САЩ и на други места. Без да се познава представения за първи път от *Гарднър* и доразвития от другите учени и съдилищата в САЩ инструментариум на PAS, отделни германски върховни съдилища са постигнали отчасти поразяващи подобни резултати, най-вече в случаите на бойкот на личните отношения.

От съдебната практика на върховните областни съдилища трябва да се подчертаят:

1. Върховен областен съд Бамберг от 23.07.1985г. Съдът потвърди прехвърлянето на правото на определяне на местоживеенето на бащата, защото прие “благо на детето за силно застрашено от ограничената способност за възпитание и целта на възпитание на майката, която иска да остави детето си да расте без всякаква връзка с бащата”.
2. областен съд Мюнхен от 12.04.1991г. Върховният областен съд потвърди решението от първа инстанция за прехвърлянето на родителските права на бащата, след като майката почти две години е възпрепятствала систематично какъвто и да е контакт на детето с бащата и е попречила на разследването от съответния експерт. Така тя е поставила под въпрос своите възпитателни способности в една изключително важна за детето сфера. Принципът на континуитета не трябва да доведе до продължаването на редовно, но вредно развитие при изоставяне на други, най-вече бъдещи аспекти на благо на детето.
3. върховен областен съд Целе от 25.10.1993г. И тук е потвърдено решението за родителските права от първа инстанция в полза на бащата, след като майката редовно е правила проблеми с уреждането на виждането. В интерес на детето е запазването на връзките и с родителя, който не е задължен да полага грижи, защото такова поведение на имащия право на отглеждане родител – т.нар. толерантност на връзката – е един от основните критерии за преценяването на прехвърлянето на родителските права. Дори тогава, когато другият родител е имал иначе по-неблагоприятни рамкови условия,

когато изглежда, че е гарантирано, че детето може да запази и продължи връзките с другия родител.

Такива решения, които стоят уж като отделни фарове в немската съдебна практика за родителските права и правото на лични отношения, не могат да подминат факта, че се получава необятно голям брой решения за родителските права и правото на лични отношения, в които съдилищата капитулират пред фактите поради постоянното отхвърляне на единия родител, към когото в повечето случаи се привързва (увреденото от PAS) детето: “Когато майката не иска, нищо не може да се направи!” – или в последно време: “Детето тотално отхвърля бащата, не иска повече да го вижда, не може да бъде принудено да го вижда. Или искате да го взема със съдия-изпълнител?”. Действителният проблем е в липсващото образование и усъвършенстване на съдиите по семейните дела по отношение на педагогиката и психологията, които са били приети за необходими още през 1980г. от Федералния конституционен съд. Затова съдията зависи от становището на помощните системи.

Но и извиканите за професионално съдействие на съдилищата социални педагози от службата за младежта /ASD едва ли са в състояние поради образованието да разпознаят фазите на PAS, както подробно е описано по-горе, в консултираните от тях семейства и правилно да ги разтълкуват, а още по-малко да им се противопоставят. И включените в спорните случаи експерти не могат правилно да обяснят динамичните процеси на PAS поради липса на повече познания. На тях и без това не се възлагат терапевтични мерки поради изрично посочения в ГПК правен статут.

4. Идеи за усъвършенстването на правото

4.1. Правна квалификация на PAS

Поне средният и тежкия случай на PAS може да се квалифицират правно съгласно § 1666 I ГК като психическа опасност за благо на детето чрез незаконното упражняване на родителските права. За правното усъвършенстване би се наложило прецедентно решение на върховен областен съд. Така за в бъдеще на много деца при конфликта при раздяла на родителите ще се спести инструментализацията и душевното нараняване. Досегашната липса на такова решение се основава от съавтора от страна на разпитаните съдии с това, че при изслушването на децата е много трудно установяването на ясното отхвърляне на другия родител като резултат от програмиране.

Може да се помисли дали и евентуално какви санкции и претенции могат да се получат при съдебното установяване на PAS най-вече за детето – както и за наранения от PAS родител. Трябва да се помисли за обезщетение и иски за неимуществени вреди, дори и тази идея днес да изглежда все още необичайна.

4.2. PAS и германските семейно-психологични експертизи

В последно време Джост Мартиниус подчертава “Човек не може да бъде достатъчно предпазлив при избора на своя терапевт”. Същото се отнася и за избора на експерт от брачните колегии по делата за уреждането на родителските права. Правно погледнато експертът трябва да даде на съда само предложения, в действителност обаче той дава на съда решението за родителските права или за правото на лични отношения. Много малко съдии по семейни дела имат психологични професионални познания, за да могат да разпознаят научно необоснованите експертни препоръки като такива. Те трябва да се позовават на експертите като техни помощници съгласно ГПК. От това се получава изместване на отговорността от съдията на експерта, която законово не е желана.

Когато едно толкова широко поле на международни научни познания, както показаното в тази студия, не е познато на работещите днес често като основно занимание в делата за родителските права експерти или се скрива научно от носителите на решенията, основателно има съмнения за научния подход на действащите немски преценки. При всеобщо одобрение ситуацията в Германия може да се довърши.

По наше мнение работещите по делата за родителските права експерти, що се отнася до нивото на психологическите и психиатричните познания в САЩ, имат професионална вина за предоставянето на информация към техните съдебни възложители, която до сега не са изпълнили.

4.3. Към въпроса за задължителна консултация на родители при раздяла/ развод

Както е посочено по-горе, в САЩ се увеличава броят на щатите, които законно са въвели задължението за консултация на родителите при раздяла/развод, за да ги запознаят по-отблизо с постоянната обща отговорност като родители за децата; опитът показва добри резултати.

В Германия има задължение за консултация при аборт. В рамките на последно приетата реформа за родителските права законодателят е въвел задължителна консултация за родителите при раздяла/ развод. На мнение сме, че такава задължителна консултация не трябва дълго да се подминава, ако възприемаме сериозно целите на реформата за запазване, винаги където е възможно, за децата на двамата родители след раздялата. От гледна точка на конституционното право по наше мнение защитата на детето и неговото право за развитие на неговата личност са пред правото на свобода на родителите, защото последните са задължени на това.

4.4. Изслушването на детето (юношата) пред съда

Изслушването на децата от съдия има все по-голямо значение с реформата за родителските права, след като в новия § 1684 I ГК правото на лични отношения беше дефинирано както като право на детето така и на родителите. Поради увеличаващото се значение респ. спазване на конвенцията на ООН за детските права изслушването на децата ще играе за в бъдеще още по-голяма роля в делата за родителските права и правото на общуване.

Принципно при всички молби за единствени родителски права на женени или неженени родители съществува опасност, детето да се настрои от полагащия грижи родител срещу отсъстващия родител. Възможността за такова влияние или инструментализация на детето чрез налагане на родителските претенции за власт е широко разпространена и е описана подробно у Кленер. Поради така решаващото за изхода на делото изслушване на децата според нас трябва да се поставят следните изисквания:

- Изслушването трябва да се проведе възможно най-скоро след раздялата на родителите, за да бъде възможно най-малка възможността за влияние на родителите върху детето.
- Изслушващият съдия трябва да има достатъчно познания по психология и педагогика, за да може да разпитва детето правилно и да тълкува неговите отговори в светлината на PAS.
- Изслушването на детето трябва да се съхрани чрез пълен протокол на магнетофонна лента. Само така по-късно професионално може да се провери до каква степен отговорите на детето са показвали признаци на PAS.

Към третото изискване трябва да се отбележи, че естествено протоколът на магнетофонна лента и видео би бил още по-показателен, но това може да не се получи поради техническите респ. финансовите възможности на съдилищата. В дългосрочен

план трябва да се помисли за обзавеждането на централно помещение за изслушване на децата с видеотехника във всеки съд.

Изхождаме от това, че изслушването на децата в бъдеще ще се превърне в център и същина на всички дела за родителските права и правото на лични отношения. То не трябва да се превърне в цел респ. покана на предхождащата важна за PAS инструментализация на децата. Когато в конкретния случай изслушването е предшествано от съответното на PAS влияние, психологическото мнение на изслушващия съдия трябва да е достатъчно, за да разпознае PAS и съдът по жалбите трябва да е в състояние да направи собствени изводи от протокола на магнетофонна лента от изслушването на децата от първа инстанция, който може да се провери.

4.5. Общи родителски права и PAS

Както беше съобщено от САЩ значително се увеличиха случаите на PAS, докато в отделните щатове общото гледане на детето се превърна в нещо нормално, за да се предотврати в конкретния случай именно чрез това инструментализацията на децата. От нещо подобно може да се опасяваме с оглед на скорошното влизане в сила на реформата за отглеждането на децата. Още сега при изслушването на детето експертите и семейните съдии преживяват това, че детето (!) иска решение в полза на единствените родителски права на единия родител.

Съвсем принципно свръхподчертаването на принципа на континуитета при решението за родителските права ни изглежда погрешно или поне преувеличено. Според бъдещото право всяко дете има свое право на двама родители; връзката му с отсъстващия (не постоянно гледащия) родител става законово още по-силно защитена отколкото сега. Програмиращият родител нарушава както своето задължение за родителските права така и изричното право на детето, с други думи той или тя злоупотребява с детето от егоистични мотиви.

Вместо принципа на континуитета такава толерантност на връзката, т.е. способността да се уважава връзката на детето с другия родител, трябва да бъде най-важният критерий за решението за родителските права винаги тогава, когато общата грижа въз основа на молбата за единствено право на отглеждане на детето не трябва да влезе в сила автоматично.

Толерантността към връзката може да се види като – вероятно решаващата - част на принципа за насърчаването. Защото с толерантността към връзката единият родител подпомага психичното (душевното) здраве на детето си, защото уважава неговото отношение към другия (отсъстващия) родител. Контактът с двамата родители след раздялата/развода и насърчаването от двамата родители според неоспоримото днес научно схващане са от значение за благо на детето не само краткосрочно, но много повече дългосрочно респ. за цял живот. Затова трябва да критикуваме днешното разбиране на понятието за благо на децата, докато то се схваща като резултат от анализа на миналото и настоящето на отношението или връзката между деца и родители. Според нашето схващане под “благо на децата” не трябва да се разбира само краткосрочния, но и преди всичко средносрочния и дългосрочния интерес на детето към здраво развитие и неговата по-късна способност за връзка.

IV. Заключение и забележка

Представеният тук Parental Alienation Syndrome (PAS) както и съдебните и отчасти вече законови отговори се отнасят само за англосаксонските страни.

Живеещите в Германия деца се различават от децата от страните с англосаксонска правна култура по отношение на тяхната културно обусловена

социализация, а не на емоционалната им основа потребност за изпълнена с любов и продължаваща цял живот връзка с двамата родители.

Така разработените от Гарднър и др. познания могат да се пренесат в нашата страна. И при нас децата трябва да бъдат защитени чрез закона и съдебната практика по-последователно отколкото до сега от това, да претърпят в развитието си трайни вреди от PAS.

Апелативен съд
№ 200-09-00440-948 (200-12-042928-904)
РЕШЕНИЕ
от 17.11.1994г.

Провинция Квебек, Канада

(от адв. д-р П.Кьопел, Мюнхен/ превод от адв. Матиас Блох, Берлин)

- 1. Погрешното и злонамерено уведомление за сексуално посегателство на бащата от майката дава повод на съда да преосмисли отново и да вземе решение за родителските права.**
- 2. Отчуждението на родители и деца (PAS) е добре познат феномен и - от няколко години - е предмет на изследвания.**
- 3. От изключително значение за благото на детето е то да може да живее хармонично с двамата родители и да не бъде разкъсвано от принудеността за единствена принадлежност, включване или изключване, което може да се предизвика от силното влияние (промиване на мозъка) на единия родител за сметка на другия родител.**
- 4. Потвърждава са решението на първата инстанция, която поради горепосочените причини дава родителските права на бащата. Подадената въззивна жалба на жалбоподателката се отхвърля поради неоснователност като трябва да се заплати.**

(тези на подателя)

1. Фактическа обстановка

Страните са сключили брак на 07.07.1986г. и Емилия, тяхното дете, се ражда на 18.12.1987г. След 4 години съвместно съжителство страните се разделят и решението за развод е от 18.10.1990г. Това решение одобрява сключеното между страните споразумение за последствията от това, според което родителските права върху Емилия са прехвърлени на майката. На бащата е дадено неограничено право на лични отношения и посещения.

На 18.06.1993 подателката на въззивната жалба уведомява директора за защита на младежта за следното:

Обявяващото лице (тук подателката на въззивната жалба) ни информира, че детето определено е докосвано от баща си. Според уведомяващото лице тя, дъщерята, казва, че нейният баща ѝ нанася крем по седалището и вулвата и това продължавало много, много дълго време. Неотдавна баща ѝ сложил крем във вагината на детето, което казва, че той се е опитал да махне крема с направено на конус парче хартия, защото бил нанесъл повече от него, и че тя, дъщерята, въобще не е харесала това. Уведомяващото лице споделя по нататък, че когато детето се връщало от бащата, често отказвало да се мие, най-вече по вулвата – Освен това не искало повече да спи при баща си, когато той упражнява правота си на лични отношения. Подаващата уведомлението ни каза, че през средата на февруари (1993) детето е имало “охлузване на вулвата”, че бащата е информирал за това своята бивша жена, която е установила охлузването. Тези изявления не са представени до настоящия момент.

Подаващата уведомлението е на мнение, че детето е било сексуално малтретирано от баща си. Подаващото уведомлението лице, майката, все повече е убедено в това, че нейният бивш съпруг е посегнал сексуално на малкото момиче. Подаващата уведомлението признава, че е възможно бащата да не съзнава какви последици може да има това за неговата дъщеря, която започва да вербализира тези неща.

На 20.11.1993 ответникът по въззивната жалба връчва на подателката на въззивната жалба молба за промяна на наредените родителски права, с призовка ... Страните, на които им е невъзможно да водят делото, подписват временно споразумение, което предписва статуквото за родителските права за детето.

На 16.02.1994г. камарата за младежта към върховния областен съд Квебек взема решение за уведомлението на подателката на въззивна жалба ... и намира:

От представените доказателства решаващи за съда са следните неща:

- След разследването на случая от лице от подкрепата на младежта уведомлението не можеше да потвърди, че Емилия е била жертва на сексуално посегателство от баща си.
- Трябва да се установи, че сигурността и понататъшното развитие на Емилия са били накърнени с оглед на факта, че искът за промяна на родителските права е бил предявен от бащата във върховния областен съд и че тълкуването на отношението на бащата от майката създава у детето “лошо настроение” и напрежения между родителите.

Чрез поредица от други процеси – от една страна молба за промяна на родителските права на ответника по въззивната жалба ... от друга страна молба за увеличаване на издръжката както и аванс на разходите от страна на подателката на въззивна жалба. Съдебното изясняване на случая започва на 26.04.1994г. и продължи три месеца.

В решението от 06.07.1994 (съдията) уважи молбата за промяна на отглеждането от страна на ответника и отхвърли молбите на жалбоподателката за издръжката и разходите.

На 21.07.1994 при моята колежка, съдия Кристине Турини, отново беше подадена молба за спиране на временното изпълнение от страна на жалбоподателката, която беше отхвърлена.

Както е практиката при подобни обстоятелства, мнението на експерт е изиграло решаваща роля при вземането на решение на първа инстанция. Това мнение съдържа три доклада и три свидетелства на три психологични експерта: Клер Мольор, Хуберт ван Гежсегем и Луиз Минолт. Тези доклади както и показанията по делото от тези лица, които са били дадени от тях при разпитването и кръстосания разпит, са изключително нюансирани. Най-общо и въпреки определени специфични разлики, тези доклади и показания дават сравнително единна обща картина на ситуацията. Освен това бяха изслушани още девет свидетели и двете страни.

Съдията от първа инстанция внимателно и подробно анализира всички мнения и свидетелски показания и реши следното:

1. Уведомлението, което жалбоподателката е подала при директора на защитата на младежта, представлява нов факт по смисъла на чл. 17 (5) на Закона за разводите, уведомлението освен това променя ситуацията значително; въз основа на това обстоятелство може да се извърши съдебна промяна на отглеждането на детето.
2. От събраните доказателства се вижда, че от страната на жалбоподателката е започнал “Parental Alienation Syndrome”, обстоятелство, което само по себе си оправдава промяна на родителските права в интерес на детето, както това е направено с молбата от ответника по въззивната жалба.

Съдията, който първо се е занимавал с наука и съдебна практика по тази тема и е установил, че вещите лица *Ван Гежсегем* и *Минолт*, първият е приел тежък синдром, а вторият - среден синдром, установява следното:

Въз основа на тази ситуация съдът не може да се приеме да не направи нищо и по този начин да се примири с това, че детето Емилия ще бъде повлияно /в оригинала “contamined”/ негативно по този необратим начин.

II. Въззивно обжалване

Жалбоподателката подкрепя своето въззивно обжалване с две твърдения:

а) уведомлението от 18.06.1993г. при директора на защитата на младежта не представлява сериозна промяна, въз основа на която съгласно чл. 17(5) на Закона за разводите съдът може да промени решението за родителските права.

б) решението от първа инстанция неправилно достига до резултата, че има “Parental Alienation Syndrome”, защото няма важните признаци за този синдром.

Препоръчва се последователното разглеждане на двете твърдения. Предварително съм на мнение, че е препоръчително да се направи предварителната забележка:

Данните за мними сексуални посегателства срещу деца, които са били изложени невярно и умишлено злонамерено от единия брачен партньор спрямо другия – в рамките на бракоразводния процес - за съжаление са зачестили и за съжаление са съзнателна и систематична част от измислената съдийска партизанска стратегия, която съпрузите взаимно си прехвърлят и използват за това децата си.

Последствията от подобно действие са изключително тежки за лицето, което първо е било обвинено и чиято невинност след това се е доказала. Първо трябва да се установи, че подобни уведомления и съобщения принуждават засегнатото от това лице както в лично така и психологическа необичайна ситуация, а именно да се оправдава и да понесе много неприятни експертизи. Освен това според доклада на защитата на младежта, без да се обвинява в хули и предположения, засегнатото лице в повечето случаи е повлияно от това. Понякога то става незащитено за хората в своята среда.

Освен това трябва да се обърне внимание на това, че много хора, за това може да се направи каквото човек иска, поради простото обстоятелство, че въобще е направено уведомление за сексуално посегателство, трайно се съмняват в почтеността на съответното лице; съмнение, което води до това, че често дълго време съответният човек минава за “оправдан сексуален престъпник”. Това е обстоятелство, което съдилищата не могат да не вземат предвид.

към А. Значително променената ситуация

Съгласно чл. 17 от Закона за развода съдът може да промени решението за издръжката и родителските права, когато ситуацията се е променила.

(... следват цитирани канадски решения ...)

С оглед на правната сфера на родителските права според мен е показателно малко по-широкото и прозрачно интерпретиране на предпоставката за значителна промяна на обстоятелствата, защото става въпрос за благо на детето и само то можа да указва мярката, която трябва да се вземе (виж освен това ...). Този интерес на детето се променя според обстоятелствата на конкретния случай и то много по-внимателно, отколкото това е възможно при обикновения финансов интерес.

Погрешното и злонамерено уведомление, което е направила жалбоподателката пред директора за защитата на младежта, не трябва да се приема толкова като пример, колкото като симптом за определено психическо състояние у нея, майката; с оглед на интереса на детето това обстоятелство може да се приеме като промяна, която допуска преосмислянето и вземането на решение от съда за даването на родителските права.

Принципно се обръща внимание на това, че според доказателствата по делото това уведомление е било върхът на поведение, което се е състояло от страна на жалбоподателката към ответника в увеличаването и засилването на използваните средства от жалбоподателката.

за Б. Отчуждението на деца и родители (L'alienation parentale)

Отчуждението на деца и родители е добре известен феномен, който е бил предмет на редица изследвания и студии, най-вече през последните години (виж R. Gardner, „The parental alienation syndrome -1992“; A. F. Goldwater, „Le syndrome d'alienation parentale“ в „Developpements recents en droit familial-1991“, Cowansville, Editions Yvon Blais, 1991, стр. 121).

Принципът е – на това трябва да се обърне внимание най-вече в този случай, където способността за възпитание на двамата родители не е оспорвана сериозно -, че за благо на детето е изключително важно, то да може да живее в хармонични отношения с двамата родители и да не се разкъсва от принудата за единствена принадлежност, включване и изключване, предизвикани от промиването на мозъка на единия родител за сметка на другия.

Въпреки това този синдром, дори когато може да се опише, изследва и коментира, не може да се редуцира от съда просто като чисто обективен и строго научен феномен. Жалбоподателката отдава голямо значение на това и се позовава на работите на Гарднър, че не може да има отчуждение между родителите и децата, ако няма две отделни предпоставки: от една страна индоктринацията или програмирането на детето от единия родител и от друга страна унижаването на единия родител от самото дете. В тази връзка тя заявява, че втората предпоставка не е налице, тъй като Емилия като цяло се разбира добре с баща си при неговите посещения.

..., че това не е правилният подход към проблема. Тук нямаме работа с наредба или закон, които определят две различни предпоставки, без наличието на които не може да има определени правни последици. Дори напротив, ние трябва да вземем решение за поведението на родителите с оглед на благо на детето. И тази преценка, дори когато двете посочени предпоставки могат да бъдат изключително полезни, не може да се състои само в установяването чисто фактически на наличието на тези условия.

На мнение съм, че съдията от първа инстанция е оценил добре и точно цялата ситуация и че правилно е установил, че в преценката на Минолт по отношение на жалбоподателката може да се разпознае и установи “отчуждаващите поведения” (attitudes alienates) - израз, който определя началото на синдрома на отчуждаване на родителите и децата най-малкото в средно тежка форма.

Естествено не става въпрос за наказване на жалбоподателката за погрешното и злонамерено уведомление за сексуално посегателство; действията на ответника по въззивната жалба, и за това всички експерти са единодушни, не са били нищо повече от хигиенна мярка на гледането и тя, майката, е трябвала да разбере това. За мен много по-важно за съдебното решение е разкодирането на действителното значение, винаги с оглед на интереса на детето, значението, което има това уведомление, което принципно е направено точно в същия ден, когато ответникът е съобщил на жалбоподателката, че иска сам да се грижи за детето. Обстоятелството, че това уведомление е направено на базата на непроверени данни или напълно измислени данни, още повече с оглед на съвпадението на уведомлението с изразеното желание на ответника да се грижи повече и по-често за детето, както и обстоятелството, че на устното заседание жалбоподателката очевидно е вярвала, че действително може да има сексуално посегателство върху дъщеря ѝ, според мен засилва значително мнението на първия съдия, че той има пред себе си, ако не вече образуван синдром, то поне редица начини

на поведение, които предполагат началото на процеса на отчуждаване от родителите. Емилия носи бreme поради конфликта на своите родители; конфликт, за който тя съжалява и който я прави нещастна, защото тя обича двамата си родители. Тя се чувства зле, защото е принудена да понася конфликт на лоялността. Този конфликт пролича ясно засилен от поведението на жалбоподателката по отношение на нейното уведомление за бащата, но засилването се получава и от редица други постъпки на жалбоподателката, доказателствата за които се виждат от делото (...)

Като цяло при дадените обстоятелства ми е ясно, че ответникът по въззивната жалба е този, който най-много може да осигури връзката на детето с другия родител и да му осигури максимум възможности за контакт. Трябва да се подчертае, че запазването на отношението с двамата родители, хармонично и освободено от всички конфликти на лоялността и едностранна принадлежност, е в пряк интерес на детето Емилия.

Добавям и с това завършвам, че като въззивен съдия изпитвам най-голямо уважение към решението на съдията от първа инстанция, който чрез интонацията, жестовите и поведението на страните и всички свидетели е могъл по-добре да затвърди своето правно мнение отколкото ние, които само от прочитането на протокола и материалите по делото се надяваме да вземем правилното решение.

При тези обстоятелства молбата на жалбоподателката, с която тя иска увеличаване на издръжката на детето, има само академична стойност. По отношение на подадената молба за аванс за разходите в делото няма едно единствено доказателство, което може да подкрепи тази молба.

С тази обосновка съм на мнение, че въззивното обжалване (или ревизията) трябва да се отхвърли, като трябва да се заплати.

Жан-Луис Бодин, съдия във въззивния съд

(Това решение на докладващия съдия беше обявено от съдийската колегия Рутан, Турини и Бодин на 17.11.1994г.).

Употребата на детето в процеса на раздяла (Синдром на родителско отчуждаване)

Jose Manuel Aguilar Cuenca

Списание Lex-Nova, октомври – декември 2005 г.

В началото на 80-те години започнаха да се случват необясними смъртни инциденти, които промениха съвременната история на нашата планета. Никой не знаеше причините за тези смъртни случаи и възникнаха различни хипотези. В реда на обясненията хората започнаха да говорят, разбира се, за нови таблетки със смъртоносно действие, за конспирации на тайни военни групи или правителства и дори за Божие наказание.

В началото на 80-те СПИН още не съществуваше. Нямаше го в нито един медицински учебник, нямаше международен форум с дебати по въпроса, нямаше специалисти, които да напишат учебници по въпроса, нито правителство в света, което да поеме отговорност за живота и издръжката на жертвите на СПИН. Днес, двадесет години по-късно със СПИН, синдромът на родителско отчуждаване (PAS) е зло, което се разбира трудно и неясно от повечето, които работят в областта на правосъдието в нашата страна и около който има лоша или никаква информация на разположение на професионалистите – социални психолози, лекари и социални работници, натоварени да работят по проблема. Въпреки това всяка година хиляди деца страдат, за което са отговорни неизвестен брой специалисти.

ЗАЩО МОЕТО ДЕТЕ НЕ ИСКА ДА МЕ ВИДИ?

Испанската кралска академия дефинира лъжата като представа или състояние противоположно на това, което е известно и верифицирано, и, че да се лъже означава да се казва, показва или прави това, което е противоположно на това, което е познато, верифицирано и повярвано. Психологът Пол Екман (1985 г.) заключава, че „съществуват две основни форми на лъжа: да се крие и да се фалшифицира. Лъжеецът, който крие, запазва известна информация без на практика да дава истинските отговори. Лъжеецът, който фалшифицира, прави допълнителна стъпка: той не само задържа истинската информация, но представя фалшива такава като истинска”. Изискването да се диференцира ясно разликата между това, кое е реално, вероятно и понякога възможно, от това кое е измамно и понякога в допълнение фалшиво, е ежедневно „реми” на психолога, натоварен да даде мнението си в съда.

Наред с това други идеи и термини извън официалните становища, навлизат и превземат областите на професионалната работа. Това са случаите с термини като „програмиране”, „промиване на мозъка” и „отчуждаване”. Така формирането на концепцията **лъжа** или **истина** подпомага психологическото изследване и то става по-комплексно и добре адаптирано към това какво се случва в полето на семейния конфликт.

Синдромът на родителското отчуждаване е нарушение, характеризиращо се с комплекс от симптоми в резултат от процес, при който родителят трансформира възприятия и поведение от себе си върху детето си, насочени към разрушаване на неговата (или нейната) връзка с другия родител, докато техните чувства станат противоречиви на тези, които би трябвало да се очакват. Тази ситуация е директно свързана с конфликтния процес на отделяне (раздяла) или в случай, когато отделянето започне с мълчаливо съгласие и постепенно се обвърне до конфликтни ситуации.

Авторът, който пръв дефинира синдрома през 1985 г. в научния материал, озаглавен “Съвременни насоки на развода и взаимовръзката с родителските права”, е Ричард Гарднер, професор по клинична психиатрия към Клиниката по Детска психиатрия на Колумбийския университет. Като се ревизира историята на този синдром, се установява, че някои основни понятия и насоки са описани по различен начин, дори паралелно и без контакт помежду им, от различни автори, всеки от които се опира на собствен професионален опит и дава, по мое мнение, различно име на един и същ феномен. Wallerstein (1980 г.) в Калифорния и Jacobs (1988 г.) в Ню Йорк поотделно описват случаи, които те класифицират като *Медея синдром* – започва с брак в криза, последван от раздяла, и родителско поведение, което се пренася върху детето, което, от своя страна, не е наясно с факта, че родителите са започнали раздялата си още от началото на съвместния им живот. Michigan Blush и Ross (1986 г.) описват профил на родители с фалшиви обвинения в сексуален тормоз, дефиниран като SAID (Sexual Allegations In Divorce). Накрая, през същата година Turkat описва свързания с развода *синдром на нараняващата майка* (Malicious Mother) – при тези случаи майките успешно употребяват закона, за да накажат бившите си съпрузи, използвайки всички официални и неофициални пътища, за да отделят и забранят контакта между детето и бащата.

Изброеното рефлектира в разбирането на различните ситуации, открити в процеса на раздяла и развод, за които професионалистите и родителите трябва да знаят. Възприемането на “готови сценарии” от детето, на идеите за нараняващо поведение от отчуждаващия родител са изградени чрез манипулиране на детските възможности до степен, когато детето усеща и възприема отрицателната емоция до изхвърляне на образа на другия родител като нещо произхождащо от самото дете – феномен, дефиниран от Гарднер като “независимо мислене”. От този момент детето се затваря само в себе си и се стреми да си вярва, че всичко е изградено от неговото собствено виждане, екипира само себе си с всички необходими за собствената му ценностна система доводи и убеждения до степен на непробиваема с нищо изолация...

КАК СЕ МАНИПУЛИРА ТВОЕТО ДЕТЕ?

В този ред на манипулиране и обучение на вашето дете в намразване до отхвърляне на контакт с другия родител има необходимост от това, което аз определям като известни предварителни условия – неща, с които отчуждаващият родител ще бъде слаб и затруднен при разрушаване на емоционалната връзка – и тогава са необходими специални поведенчески реакции, използвани от отчуждителя при осъществяване на ексекюторския му план.

Най-често се започва с разсейване на комуникацията между дете и родител (не се позволяват телефонни обаждания на детето), както и ограничен физически контакт – късно идване на определения режим, включване на болести, ангажименти, забравяне и т.н.

Това разсейване обхваща много полета – не се информира другият родител за различни дейности на детето, свързани с неговото развитие, като училищни дейности, културни прояви, спорт, рождени дни, събирания и т.н. После или паралелно се започва очернящата кампания, атаки към другия родител пред самото дете. Освен това продължават и се разширяват обектите на атака – обезценяване и подиграване с новия партньор на другия родител, пълно изваждане от живота на детето с извинения като “забравяне” и др.

Малко по малко отчуждаващият родител оказва влияние в всички посоки на развитието на детето и включва в участие цялата си фамилия, държи ключа за всички

решения в живота на детето, без да се консултира с другия родител. В желанието си да експулсира (отстрани) отчуждения родител от живота на детето отчуждителят превзема териториите – възпрепятства достъпа до информацията за успеха в училище или за ежедневието, домашния живот с отчуждения родител (когато му казва например, че дрехите от другия родител са грозни, и не му се позволява да ги облича).

Когато процесът на живеене само с единия родител напредва, се достига до момента, в който детето взема инициативата на мразене на другия родител и няма нужда от наблюдаващ/контрольор. Отчуждаващият родител се кълне, че не може нищо да се направи, за да се промени решението на детето, и създава една картина на безпомощност пред изследователя. Но по тайни пътища се продължава подкрепянето на поведение на отхвърляне на другия родител, позволява се на детето да избира дали до го посещава или не, като на самото дете се предоставят права и отговорности, неподходящи за неговата възраст.

Това има важно значение, когато е необходимо да се разбере държанието на отчуждаващия родител – външна безпомощност и склонност към коопериране. От съдебна гледна точка е нормална процедура да се използва фамилна медиация и психологическа терапия, за да спрат проблемите. Поради промените в детето отчуждителят радикално променя външното си поведение до слабост и коопериране. Слабостта се дефинира като невъзможност да се направи нищо при наличие на собствено нежелание на детето да се види с другия родител, идващо от ясно уточнени до дефинирани “блестящи причини”. Сговорчивостта на отчуждителя идва от това, че вече самото дете използва горчиви и тежки аргументи, което обърква професионалните психолози и социални работници, които накрая пишат погрешни доклади, в които няма възможност и начин за промяна на поведението на детето. Професионалистите създават доклад на базата на затворения контакт на отчуждаващия родител и детето, на невъзможност на отхвърления родител да отговори на обвиненията на своето дете и, може би това е най-лошото нещо, уточнявайки причините за тяхното невиждане с цитати на отрицателни изживявания, които децата били имали с отхвърления родител, без да има реална основа за това.

ЕЗИКЪТ НА ДЕТЕТО

При наличен *синдром на родителското отчуждаване* ние можем да диференцираме модела на изразяване на детето, който не е нищо повече от отражение на идентифициращите критерии, използвани, за да диагностицират наличието на патология. С намерение да се улесни установяването на синдрома от читателя аз ще обобща някои примери от моята професионална практика.

Изразяване на страх: “Аз искам да си тръгна от баща ми, аз съм уплашен, аз съм уплашен и не искам да го виждам отново”. “Аз не искам да се качвам в неговата кола, защото той сигурно иска да ни убие”. “Аз не искам да ям от твоята храна, ти искаш да ни отровиш”.

Изразяване на емоционалната дистанция с отчуждения родител: “Аз не искам да знам нищо за тази личност” (има предвид неговия баща). “Ако ти не ми дадеш това, което аз искам, аз ще отида в съда и ще кажа, че ме тормозиш”. “Ти не си моя майка, единственото нещо, което аз искам да знам от теб, е как да си взема колелото от твоята къща”.

Изрази, които поставят на пиедестал обичта към отчуждителя: “Ако някой иска да ме респектира, баща ми ще се изправи срещу него и ще направи каквото той си поиска; защото моят баща си е мой баща и аз имам правото да правя, каквото той иска”. “Татко ни прости и ни позволи да отидем и да ядем в нашата къща с него; той е точен”.

Два начина на изразяване: “С тебе аз съм лош, а с татко не съм”. “Баба е лоша, защото мама казва така; мама винаги казва истината”. “Мама е лоша; татко казва така, татко ми никога не ме лъже”.

Изрази, бележещи участие в съдебен процес и неестествено познание в тази област: “На 30-ти ноември ние ще се видим със съдията и той ще приеме моето мнение”. “Ние ще сме приятели, но не казвайте на полицията отново, че трябва да съм на 300 метра от баща си!” “Следващия петък съдията ще ме пита: ‘Какво искаш ти, как си представяш това, с кого искаш да живееш?’” В деня на изслушването първото нещо сутринта е бележка до майката на машина: “Здравей мамо, не говори лоши неща за баща ми на изслушването, спри да говориш глупости на други хора и всичко ще бъде наред”.

Противоречиви изрази: “Мама казва, че ти си лош, но ти си добър; мамо, ти си мекотело, ти си идиот, ти си шлага. Съжалявам, съжалявам...”

Изрази, демонстриращи индентифициране с желанията и емоциите на отчуждаващия родител: “Татко се чувства зле, това е негова грешка, той няма пари”. “Аз четох статия в едно медицинско списание, където се казва, че децата не бива да ядат сладкиши или сладолед, защото те дават холестерол”. “Ти не трябва да ме водиш в съда и, ако се държиш правилно в бъдеще, той ще ти прости. Татко ми каза, кажи това на майка ти.”

Несъответстващи за възрастта изрази: “Аз не искам да виждам баща ми, защото той ме тормози психически системно”. “Какво? Ти ще се виждаш с този боклук?” “Не забравяй да изпратиш издръжката до мамината банка”.

Индиректни атаки: “Татко смята да ме води на Дисни следващата седмица, но, разбира се, ако той настоява, че е негов ред да бъде с него!..Ти си егоистка, баща ми има право”. “Разбира се, ти предпочиташ своя приятел пред нас”. “Аз простих на баща ми, защото той не може да престане да бъде безотговорна личност”. „Майка ми казва, че тя никога не е говорила зле за баща ми, въпреки че е имала причини да го направи.”

Емоционално напрежение: “Аз оставям играчките, които мама ми купи, в къщи, защото иначе баща ми ще ги изхвърли”. “Преди ходехме да се пързалиме на мястото, където мама обича, но баща ми не иска да ни води там, той казва, че мамините приятели също ходят там”.

ПОСЛЕДИЦИ ОТ СИНДРОМА НА РОДИТЕЛСКО ОТЧУЖДАВАНЕ ЗА ДЕТЕТО

Статиите през последните десетилетия за последиците от развода върху децата показват, че не е необходимо тези деца да преживяват ядрена война. Гневът и неспокойствието, преживени през целия процес на раздяла, показват тенденция към изчезване, щом децата се върнат в рутината на живота си. Степента на конфликта и включването на детето в него определят нивото на последиците, разрушителни за детето. В случаите на семейства, преминали през *синдрома на родителско отчуждаване* възвръщането в нормалността може да отнеме години или никога да не се случи. През това време има продължително емоционално натоварване под изискванията на отчуждаващия родител и съпротивителните действия на отчуждения родител, които са допълнени от съдебния процес и от собствените проблеми на детето – например юношеството. Участието в изслушването от страна на различни професионалисти, повтарящите се епизоди на кампания на очерняне и продължителните удари върху другия родител запълват времето и емоционалния живот на детето.

Определяща за вариациите на бъдещия живот и последиците върху детето е мрежата от стратегии, която отчуждителят използва в процеса на индоктринация. Най-

честа стратегия са употребата на фалшиви обвинения и оплаквания за сексуален тормоз. Този проблем бе вече изследван и изучен в средата на 80-те години в САЩ. Изследванията показват валидност на обвиненията в само 50% от случаите. Проблемът е продължил да се задълбочава до 1996 г., когато Конгресът на САЩ предприема съдебни мерки спрямо този, който прави фалшиви обвинения и носи съдебна отговорност за създадената ситуация. В нашата страна броят на гласовете, включително и закони, които се обявяват срещу подобно поведение, нараства, без да се предприема нищо реално досега.

Може би най-пресиращ и натоварващ проблем за тези деца е фактът, че връзката с единия от родителите е прекъсната. Липсата на единия от родителите трябва да се квалифицира с термини на загуба на ден след ден. Загубват се взаимовръзки, възможности и ситуации, които иначе нормално текат между деца и родители и между деца и баби и дядовци. Докато в случаите на смърт загубата е неочаквана и непредвидима, в случаите със *синдрома на родителско отчуждаване* тази загуба е колкото неизбежна, толкова и неоправдана (Cartwright, 1993).

В полето на психологията развитието на собствените възможности и собственото его е засегнато, придружено с много други дефицити на това ниво. Детето се научава да манипулира и да остойностява в зависимост от степента на лоялност към отчуждаващия родител. Емоционалната зависимост на детето се достига от отчуждаващия родител с целия спектър от тежки наказания, шантажи, изблици на афекти и физическа агресия с наказване – всичко това обикновено е постоянно. Ако си представим един отчуждаващ родител с неговите параноидни делузии, проявени с пълно избухваща форма, то задължително се налага да приемем възможния сериозен риск за физическата цялост на детето. В своя професионален опит аз съм установил случай на самоубийство, свързано със *синдрома на родителско отчуждаване*.

В заключение, трябва да се приеме, че става въпрос за тип на емоционална злоупотреба с огромни и дълбоки последици за децата и техните близки роднини. Накрая, ние трябва да знаем, че говорим за въвеждане на идеи и убеждения съществено важни за личностното развитие на детето, за сформирание на неговия мироглед и идеи, които трябва да организират бъдещия му път и начин на живот.

ЗАКОНОВИ ПЪТИЩА КЪМ СИНДРОМА НА РОДИТЕЛСКО ОТЧУЖДАВАНЕ (PAS)

Обичаен навик на брачните съдилища е мерките за контакти на родител с дете да се определят в зависимост от желанието на детето и неговото необяснимо упорство да няма такива контакти. Именно това е извънредна грешка на част от съдиите, още повече, че това е и принципното оръжие на отчуждаващия родител, когато се започне кампанията на очерняне и ежедневна агресия срещу отчуждения родител.

Моята основна препоръка е, след като се вземе под внимание класификацията – лека, средна и тежка на PAS, някои решения да се вземат без възможност за неизпълнение. Изследователският опит показва, че това е правилната посока.

Въз основа на огромен материал по този проблем, обхващащ 400 случаи, при които съдът решава увеличаване на контакта с отчуждения родител, се наблюдава положителна промяна при 90% от взаимоотношенията между децата и техните родители. Тази промяна включва отстраняване или намаляване на психологическите, физическите и учебни проблеми на децата, наблюдавани преди това. Трябва да се отбележи, че при половината от случаите решенията за виждане са взети срещу желанието на детето (Clawar & Rivlin, 1991).

Моят професионален опит с изследвана група от 50 случаи на PAS, диагностицирани като средни и тежки форми, показва, че при някои методи на

традиционната психологическа терапия, назначена от съда, не се наблюдава подобрене на отчуждаването спрямо намразения родител, а при някои случаи след комплексната терапия децата навлязоха в тежка степен на синдрома.

Трябва още един път да се повтори, че са необходими твърде специални условия за развитие на PAS. Първото се отнася за дистанцията от време и място, натрупана между детето и отчуждения родител, директния опит за бягство и омраза с включване на детето. Оформя се модел на поведение, при който се разсейват връзките, липсва информация, има отрицателни обвинения, водещи до задълбочаване на вътрешните негативни усещания срещу отчуждения родител. Изложените обстоятелства правят възможна проявата на такова поведение, каквото се изисква, и е лесно за съдебната практика. PAS е чудесен пример за нарушение, при което специалистите по умственото развитие и съдилищата трябва да работят заедно, за да помогнат на тези деца. Единият специалист не може без специфичното участие на другия (Gardner, 2001).

Започнах тази студия с изложение на проблем, който се случва ежедневно в съдилищата в нашата страна. След което преминахме през дефиницията на проблема и значението му, както и разрастването му, и пътищата, по които засяга детето. Ще завърша със законите и какво те обещава. Повече от двадесет областни съдии в Испания споменават на ден PAS. За разлика от другите държави като САЩ, където са на разположение законови мерки за разрешаване на проблема, или Мексико, където с последната реформа от септември 2004 г. PAS е включен в държавния списък на заболяванията, в Испания сме само в началото да приемем PAS за сериозен проблем. Игнорирането му от страна на професионалистите може да го превърне в по-тежък проблем, пред които сме изправени реално. Бездействието предизвиква ежегодно появата на хиляди жертви на този тип злоупотреба, която, за съжаление, професионалистите в областта на правораздаването не разпознават.

РОЛЯТА НА СЪДОПРОИЗВОДСТВОТО В ЗАДЪЛБОЧАВАНЕТО (УТВЪРЖДАВАНЕТО) НА СИНДРОМА НА РОДИТЕЛСКО ОТЧУЖДАВАНЕ

Ричард Гарднер, професор по Детска психиатрия в Колумбийски университет, Ню Йорк,
април 10, 2002 г.

ДЕФИНИЦИИ

Синдромът на родителско отчуждаване (СРО) възниква като нарушение, разстройство в контекста на спора за родителски права (РП) най-често при родителите и/или други членове на семейството, свързани с отглеждането и възпитанието на детето. Първоначалната причина най-често е промяната на РП чрез кампания на очерняне срещу родителя-мишена (РМ). Резултатите са отчуждаване до намразване на РМ.

Първоначалната цел за изграждането на доктрината/позицията на отчуждаващия родител е спечелването на родителските права от съда. Отчуждителят твърдо вярва в позицията, че съдията ще повярва и ще му предостави родителските права, ако намразването срещу родителя-мишена е дълбоко и убедително. Трябва да се отбележи, че отчуждаването е прогресивно задълбочаващ се процес до пълно намразване, придружено със свърхпротекция на детето. Тези деца вярват, че всеки контакт с РМ е опасен. Това се генерализира и върху останалите. Резултатите са по-ожесточена кампания, като порочният кръг се затваря с нарастване на зависимостта на детето от отчуждаващия родител.

При СРО детето е напълно объркано и неспокойно, тъй като то не може да отвърне на създадената система на родителско отчуждаване. Напълно безсмислено е да се изисква от това дете да е участник в кампанията на очерняне, да прави това непрекъснато, без раздвояване, поне в ранните фази. Това предизвиква в детето объркване, напрежение и фрустрации, "ненавременно съзряване". От детето се изискват да си "спомня" несъответни за възрастта неща до фалшиви обвинения в сексуален тормоз, "нереално или несъответно на детския капацитет поведение".

Три нива на синдрома на родителско отчуждаване (СРО)

Първите осем белега (симптома) на СРО са:

1. Кампания на очерняне;
2. Болестни, безсмислени или абсурдни рационализации за безчовечност;
3. Липса на раздвояване (амбивалентност);
4. Феномен на "независимото мислене";
5. Рефлекторна поддръжка от отчуждаващия родител в родителския конфликт;
6. Липса на вина при обследването на отчуждения родител;
7. Наличие на измислен сценарий;
8. Разширяване на полето на мразене върху роднините и приятелите на отчуждения родител-мишена;

Разделянето на СРО на три нива е съвсем условно и не определя мерките като цяло.

Три нива на дете със СРО

Лека степен: Отчуждаването е повърхностно, детето лесно кооперира за посещения, като периодично е критично и грубо към родителя-жертва.

Средна степен: Отчуждаването е дълбоко, детето е по-разрушително, по-безскрупулно, кампанията на очерняне е постоянна.

Тежка степен: Посещенията са невъзможно трудни, насилствени, с физическо увреждане към вече намразения родител-мишена. Враждебността на детето достига до параноично ниво.

Три нива на отчуждителя при СРО

Задължително важно е да се отбележи и запомни, че диагнозата на СРО се гради на степента на изразеност на симптомите (белезите) при детето, но мерките и родителските права трябва да се базират на СРО симптомите при отчуждаващия родител (отчуждителя) и после при детето. **Важно е доколко отчуждителят е обсебен** от опитите да отстрани/изключи родителя-жертва от живота на детето, както и възможната дълбочина на тази намеса. **Важен е и успех на манипулиране/обработка на официалната власт от отчуждителя.** Това е лесно, като се има предвид забавянето на съда, неохотата и дори често отказа на съда да постанови за отчуждителя такива мерки като: пробация, домашен арест, затваряне и промяна на родителските права, което **единствено** може да спре и предпази процеса на задълбочаване на отчуждаването.

Ролята на съда във взаимовръзката с детето при синдрома на родителско отчуждаване (СРО)

Когато съдът и психологът-терапевт работят заедно, ще има голяма вероятност за успех при семейства със СРО. Но засега обратното най-често води до загуба, задълбочаване на СРО конфликта и неуспех. Терапевтът **няма силата** на съда, а съдията **няма уменията** на терапевта, нито **възможността** да работи в дълбочина със СРО семействата. Съдията не може да влезе в детайлите и да осъзнае колко опасно е отчуждаването, и да бъде полезен. Законните защитници защитават интереса на клиента си, а не на СРО участниците в конфликта.

Терапевтите-психолози са напълно неспособни да изискват пациентите им да направят нещо. Те могат да анализират, да помогнат на хората да погледнат навътре, да внушат и препоръчат, но могат малко или почти нищо, ако **някой има власт** върху техните пациенти. Истината е, че силата на съда или по-точно препоръките на съда са **терапевтът да има потенциална власт да третира** (аз нямам съмнения да използвам думата) посочените от съда родители и младежи, които не кооперират на лечебната програма.

Терапия, назначена от съда

Съдията бързо изпраща СРО семейството на лечение. Аз имам съмнение, че съдията, като член на обществото, не се респектира от терапията, тъй като неговата професия е съдебната зала, но тъй като случаят е заплетен – чрез бързо решение преминава към следващия случай. За съда изпращането на терапия има две самостоятелни цели: 1) Индивидът има ли психиатричен проблем; 2) Мотивиран ли е да го прикрива.

Отчуждителите не програмират върху детето манифестиран психиатричен проблем. Съдията не може да разбере, **че това е продължителна форма на емоционална злоупотреба/тормоз и то специално заради РЕЗУЛТАТА – РАЗРУШАВАНЕ на дълбока връзка между детето и обичания родител.**

Опитът ми показва, че съдиите не разбират, че те не могат да наредят на някого да отиде на терапия. Твърдо вярвам, че съдията често губи **светлината на фактите** и в известна степен ги усложнява с решенията си. Съдията постановява отчуждителят да прекара известно време с терапевта, който е достатъчно наивен да го приеме като **пациент**, но не може да **нареди** на една личност да се мотивира към промяна. После отчуждителят престава да посещава терапевта-психолог, като разбира, че съдията не наблюдава изпълнението на решението си. **Резултатът** е, че отчуждителят продължава да програмира детето и синдрома на родителско отчуждаване става по-дълбок.

Другият вариант – задълбочаване в морето на терапевта-психолог и съдията е доволен, терапевта-също, да взема парите на пациентите си, да навлиза дълбоко в фамилната си терапия. **Особено доволен** е отчуждителят, защото знае, **ВРЕМЕТО Е НА НЕГОВА СТРАНА И МЕСЕЦИТЕ И ОСОБЕНО ГОДИНИТЕ СА ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ПРОГРАМИРАНЕ!** Единственият, който не е щастлив, е родителят-жертва, чиято болка и фрустрация нараства неимоверно в курса на лечение. При съставянето на план на **Програма за действие** най-важното изискване е диагнозата да се гради на симптомите на детето, докато съдебните решения за промяна на родителските права да се градят на симптомите на отчуждителя и само вторично на симптомите на детето със СРО. Трябва да се подчертае още веднъж, че **законовите мерки са МНОГО по-важни от терапевтичните**.

Най-важното е крайната необходимост спрямо отчуждаващия родител **съда да налага санкции с прогресивно задълбочаващи се наредби според спазването на режима на посещенията** при родителя-жертва. При влязло в сила действие на програмиране от отчуждителя на тежко ниво-детето е враждебно и не е в състояние да посещава родителя-мишена, се изисква градивна постепенна програма с първо неутрално транзиторно пребиваване на детето и после прибиране в дома на родителя-мишена.

Възможни пътища на съдебни провали

От 1980 г. се занимавам със случаи на синдрома на родителско отчуждаване (СРО) и изводите ми са следните:

СРО отчуждителят успешно отчуждава детето. Отчуждения родител отива на съд заедно със забавянето на съда в рамките на една година. До месеци съдът назначава експерт-наблюдател (често някой, който знае малко или нищо за СРО). След 5-6 месеца друг съд го изслушва и съдията нарежда терапия за всеки (терапевтът-психолог също не знае нищо за СРО). Отчуждителят не отива и не завежда детето. Минават още 6-9 месеца. След една година друг съдия изслушва, като през това време синдромът на родителското отчуждаване навлиза по-дълбоко в мозъчния кръг на детето. То е отчуждено за три и повече години. Назначава се ново обследване, като може и да не се допусне такова. Това отнема още половин до една година. Новият обследващ препоръчва още терапия. След 3-4 години отчуждаване детето е тийнейджър и съдията (някой на около 40-50 години) плясва с ръце и заявява, че нищо не може и не бива да се направи с тийнейджърите. През това време **детето е постоянно отчуждавано** и съдилищата са **ОБЕДИНИЛИ** силите си с отчуждаващия родител, за да достигне до този **ТРАГИЧЕН РЕЗУЛТАТ**.

Моите случаи показват:

В случаите, когато съдът променя родителските права от отчуждаващия на отчуждения родител има 100% успех от гледна точка на облекчаване до пълна степен на изчезване на синдрома на родителско отчуждаване. Обратното, когато съдът реши да остави детето при отчуждаващия, има **91% постоянно отчуждаване** на родителя-мишена.

Във всеки един пункт на тази трагична последица съда трябва да изработва система на задълбочаващи се санкции, за да предпази от обратно връщане на синдрома на родителско отчуждаване. Тази трагедия се разиграва **всекидневно** в съда и аз често заявявам, че над 95% от СРО трябва да бъдат лекувани (не се колебая да използвам тази дума) чрез уикенд в затвора. Вярвам дълбоко, че това ще заработи. Виждал съм не един път съдии, които правят именно това.

Отчуждителят действа в съдебната зала чрез свидетелски показания, **чрез ежедневно отравяне на детето, като го учи да мрази обичан и градивен родител**. Така, като забравя за най-добрите интереси на детето, съдът допуска отчуждаващият родител да упражнява емоционален тормоз или злоупотреба върху детето. Съдиите често санкционират родител, който не издържа финансово бивши съпрузи и деца. Но такива мерки са рядкост спрямо отчуждителя при синдрома на родителско отчуждаване.

При някои случаи на промяна на родителски права на жертвата, съдът не отчита необходимостта от **съществено** намаляване достъпа на отчуждителя до детето. Често се

определя традиционен режим на посещения при отчуждаващия родител, при който продължава програмирането на детето и също така продължава мразенето към родителя-мишена. Съдиите постъпват добре, ако гледат на **СРО отчуждителите както на другите насилници и изискват** за дълго време **прекъсване и супервизия** на връзката им с детето. За цялото време на практиката си не съм видял назначено от съда наблюдение върху този насилващ родител.

Специални СРО терапевти

Програма на подобрение с терапевти може да действа само при промяна на режима на виждане с отчуждителя. Терапевтичното повлияване на детето при други условия е равностойно на това “да буташ камъче с танк”. Съдът трудно разбира това изискване, както и че психологичната терапия не е панацея. Тя е много по-малко ефективна, отколкото някои съдии могат да си представят.

Терапевтите-психолози не познават отблизо необходимите специални техники и често детето се чувства като “душевно изпразнено”. Много важно е тези терапевти да слушат и да се респектират от проблема на детето и да са **наистина** много чувствителни към неговите страдания и нужди! Това е в контраст с родителя-отчуждител, който е човек, лишен от чувствителност. За да са спокойни терапевтите-психолози, трябва да комуникират със законния защитник и съдията между сесиите. Терапевтът-психолог трябва да се чувства спокойно и **комфортно**, с авторитет, да има дори **диктаторски подход**: “Ако детето не се предостави в къщата на бащата (майка) в 5 след обяд в петък, в понеделник аз ще уведомя съда, че вие нарушавате определения от него ред за посещения. Ако детето не бъде върнато в 7 следобед в неделя вечер, както е определено от съда, в понеделник сутринта аз ще препоръчам съда да ви санкционира – първо да отдели детето временно, а после окончателно. Ако това не стане, смятам да препоръчам на съда да прекарате няколко часа в районното управление. Това ще ви помогне да си спомните, че трябва да изпълнявате съдебната разпоредба за режим на посещения. Ако детето откаже посещения, аз ще поискам вие да бъдете **отговорни, а не детето!** За мен е **ЯСНО, ЗАЩО ДЕТЕТО ОТКАЗВА ПОСЕЩЕНИЯ**”. Терапевтът-психолог, на който е **неудобно използването на такъв авторитарен подход, НЕ ТРЯБВА** да се занимава със семейства със **синдром на родителско отчуждаване**. Съдия, който не е способен да назначи лечение с такива специално подбрани психолози-терапевти, също не работи за най-добрите интереси на детето.

Съдебна полиция

Съдебен полицай, който не познава случаи, прояви и лечение на дете със СРО, също не ще обслужва най-добре интересите на тези деца. Полицаят **трябва да бъде сигурен, че детето със синдром на родителско отчуждаване ИМА НЕОБХОДИМОСТ НА БЪДЕ ФОРСИРАНО** в провеждането на посещенията, които децата показват, че не искат да правят. Полицаят трябва да са наясно, че клиентът е дете, а не възрастен, и не само дете, а дете със синдром на родителско отчуждаване. Ако всичко това е взето под внимание, съдебните полицаи ще се чувстват удобно да правят обратното на това, което клиентът не желае. Тези полицаи ще разберат критичността на детето и ще приемат да бъдат “употребени” като **оправдание** на детето, което казва на отчуждаващия родител: “Аз действително мразя този съдия. Той казва, че трябва да посетя баща (майка) си. Аз наистина го(я) мразя, ти знаеш, мамо (татко), аз те обичам и не искам да ходя там, но този тъп съдия ме кара да отида”. Така съдебният полицай ще бъде средството за асимилиране на детската вина пред отчуждителя и детето без съпротива ще може да посети родителя-мишена.

Не мога да не подчертая следното. **Децата със синдром на родителско отчуждаване искат да бъдат форсирани и дори насилени.** Те искат да могат да кажат на отчуждителя: “Аз действително мразя да ходя, но съдията/полицая ме карат насилва да отида там.” **Ако**

веднъж са в състояние да го кажат, те МОГАТ да ходят често и да се радват НЕИМОВЕРНО. Понякога при завръщането си те обрисуват на отчуждителя картини на “унижения и наказания”, които са ги накарали да страдат в ръцете на презрения родител-мишена.

Полицай, който наистина работи усърдно за интересите на детето, ще бъде в състояние да каже на съда: Не е в интереса на детето да папагалства усърдно, за да поддържа старателно отказа да вижда своята майка/баща. Детето трябва да бъде предупредено, че ако не прави посещения, неговият баща/майка ще бъде държан отговорен и ще бъде наказан от съда.

Обвинение в жертва

Най-честата маневра на адвокатите на отчуждаващия родител е да обвинят родителя-мишена като **причина за отчуждаването на детето**. Като пример тези адвокати, представляващи отчуждителя, казват така: ”Ние не искаме и за минута тези деца да бъдат отчуждени. Няма и съмнение, че отчуждаването е налично. Съпруга/съпругата обвиняват моят клиент/ка в програмиране и децата страдат от това обвинение. Това, което противната страна не желае да отбележи, ваша светлост, е, че тя взима това оръжие сама. Поведението на противната страна (т.е. на родителя-жертва) е това, което е виновно за отчуждаването на децата и за това нищо не може да направи моя клиент/тка”. Когато истински синдром на родителско отчуждаване е наличен, родителят-жертва няма никаква вина за детското отчуждаване и тогава това е груба маневра. Ако съдът избяга от отговорност и повярва, това помага само на трагедията на родителя-жертва.

За съжаление, има съдии, които **спокойно приемат** за валидни всякакви свободни, абсурдни и нелепи обвинения, с които децата уточняват кампанията на очерняне и отхвърляне на родителя-жертва. Аз съм виждал препоръки на съда за родителски умения. Те дори провеждат курса и не научават нищо, защото вече имат родителски умения. Но това, което се случва, е **повече време за програмиста-родител да задълбочи СРО** в детската кампания на очерняне. Тези родители-отчуждители взимат флага на терапевти и определят фалшив синдром на родителско отчуждаване от родителя-жертва. Има ситуации, при които съдът определя супервизия на родителя-жертва в реда на предпазване на детето от твърдян тормоз/злоупотреба.

Синдром на родителско отчуждаване срещу родителско отчуждаване – контраверсия

Има противопоставяне, както и противопоставяне на целия синдром на родителско отчуждаване – няма програмиране, няма такъв синдром. Това е тезата на законния защитник на отчуждителя. Синдромът на родителско отчуждаване се приема като трик и се оспорва изцяло неговото наличие. Тези адвокати и съдии трябва вече да знаят описаните в детайли 143 случаи, както и наличието на Интернет страница (http://www.rgardner.com/ref/pas_peerreviewarticles.html) за цитиране. Тези съдии смятат, че раздвояването помага на клиента. Съдията вярва и се надява, че съдът бива объркван от съмнителни аргументи и те заключават, че щом няма синдром на родителско отчуждаване, няма програмиране и клиента освобождава, изтласква.

При други случаи адвокатите на отчуждаващия родител казват: ”Да, разбира се, децата са отчуждени, ние приемаме, че отчуждение има. Ние спорим само за **причините за отчуждаване**”. Когато се използва само терминът *родителско отчуждаване* **няма идентификация на отчуждаващия** и причините за отчуждаване често ги установява единият или другият или двамата родители. Грешката в тези случаи е в тълкуването и не може да се получи ясна представа за **съда кой извършва отчуждаването**.

ЗАКЛЮЧЕНИЯ и ИЗВОДИ

Родителите отчуждителни са тези, които първи са отговорни за развитието на синдрома на родителско отчуждаване при детето. Децата се враждат в отчуждителя по начин на протекция на тези родители и отхвърляне на родителя-жертва **с нарастващ интензитет до синдром на родителско отчуждаваща кампания на очерняне**. Законните защитници/адвокатите ревностно защитават клиента си и играят активна роля в програмирането и задълбочаването на синдрома на родителско отчуждаване. Те разработват цялата идейна платформа, въпреки че те разпознават често отчуждителя. Тези законни защитници са виновни за **отравянето на младия мозък и често дори разрушаването на важната родителско-детска връзка**.

Терапевтите-психолози също играят важна роля във възникването и развитието на синдрома на родителско отчуждаване. Те допринасят специално за душевното изпразване/обезсилване на детето. Те трябва внимателно да **слушат детето**. Трябва действително да се респектират, като съзнателно се насочват към това, което децата искат. За съжаление, това което терапевтът-психолог основно допринася, е **болестното изпразване, което е основен фактор за развитието и персистирането** на синдрома на родителско отчуждаване. Родителят отчуждител знае добре това и често терапевтите се превръщат в свързващо звено на поддръжка и задълбочаване на отчуждаването.

Изходът е в разпознаване на това какво става и да се сложи край на тази отвратителна трагедия в съдебната зала. За съжаление, това рядко става. По често процесът на синдрома на родителско отчуждаване се задълбочава, укрепва и детето става напълно отчуждено от обичания и мил родител! Когато съдията избира да намали достъпа на детето до отчуждаващия родител, специално чрез промяна на родителските права, винаги има облекчаване на симптомите. Обратното, когато съдията не намалява този достъп, има задълбочаване на СРО с резултат постоянно **разрушаване на връзката в над 91% от случаите**. Това доказва, че съдебните решения играят жизнена роля в това, което се случва със СРО децата.

Моята строга, голяма критичност към съдилищата е в **липсата на сърце и действителна грижа за съдбата на тези деца, още повече, че те носят ОТГОВОРНОСТ И ОБСЛУЖВАТ НАЙ-ДОБРИТЕ ИНТЕРЕСИ НА ДЕТЕТО**, а техните действия/бездействия правят точно обратното. Ако те наистина се грижат за децата, които са жертви на синдрома на родителското отчуждаване, те ще действуват с непозволена скорост, като гаранция за нашата конституция. Въпреки че съдът има възможност за решения, има голяма истина в това, че точно съдът позволява това да стане. Синдромът на родителско отчуждаване е първоначален продукт на съдебна система в борбата за родителски права. **Има много малко публично разпознаване на СРО**. Понякога децата, които страдат, по-добре от съда разрешават проблема. Броят на децата, които страдат от съдебните решения, водещ до СРО нараняване, е много по-голям и не обслужва интересите на детето по най-добрия начин.

Целта на тази студия е да фокусира ролята на съдебната система в задълбочаването и продължаването на трагичната ситуация.

Правосъдието и процеса на отхвърляне на родителя

От Беноа Ван Дирен (Benoit Van Dieren), психолог, медиатор и експерт
Лекция при обучението на съдебни магистрати, организирано от Върховния
конституционен съвет на Белгия
16 декември 2005 г.

С ъ д ъ р ж а н и е

I – Предварителни бележки

1. Правосъдието като гарант на обществените правила и ред в рамките на семейството;
2. Безсилието на правосъдната система пред всяка форма на проява на сила от страна на детето;
3. Загубване правата на родителя, дискредитиран от детето.

II – Педагогическата роля на съдията

III – Ролята на диагностичните средства

1. Очерняване на родителя;
2. Тестуване на мотивацията на „близкия“ родител за родителско взаимно сътрудничество;
3. Обективни критерии: детето не е представявано;
4. Свидетелства и различни доклади;
5. Детето, при което всичко е наред.

IV – Средства и пътища на въздействие

1. Пряка проверка с или без съдействието на семеен медиатор;
2. Консултативно насочване на родителя със съдебна заповед и доклад със заключение;
3. Класическа експертиза.

Цели на изложението

1. Да допринесе за определяне на нормативната РОЛЯ (символична и ефективна), доверието и ПЕДАГОГИЧЕСКОТО отражение на правосъдието в семейната материя – в твърде крехки, деликатни ситуации;
2. Да даде принос в борбата срещу ОТНОСИТЕЛНАТА БЕЗПОМОЩНОСТ на правосъдието да се противопостави на родителите да се справят с тежкия конфликт на гарантиране на родителските отговорности, както и да се бори с неспособността (или нежеланието) за взаимно сътрудничество при съвместното упражняване на тези отговорности (родителски права);
3. Да определи диагностичния процес: Принос в подпомагането на съдиите с „ползотворни“ диагностични методи, които биха позволили акцентирание на ефикасни и бързи действия в ситуации на риск, в частност при формиране на риска (краткосрочен и средносрочен) от ЗАГУБА НА РОДИТЕЛСКА ВРЪЗКА или от „загуба на обич към родителя“;
4. Да определи средства на въздействие: осигуряване на модели на специфични действия в ситуации на „риск от загуба на връзка с родителя“, където правосъдието да бъде участник и гарант за гъвкаво, бързо и ефикасно структурирано ЮРИДИЧЕСКО – ПСИХО–СОЦИАЛНО решение, както и в ситуациите, при които протакането във времето, размотаващите маневри и използването на децата като инструмент са в състояние да действат като престъпни катализатори за разпадане на връзката с родителя.

I – ПРЕДВАРИТЕЛНИ БЕЛЕЖКИ

1) Правосъдието като гарант на обществените норми и правила в рамките на семейството

В нашето общество законотворецът си задава съвременните познавателни въпроси:

- състои ли се ролята на правосъдието в определяне и създаване на респектиращи норми и правила или не?
- доколко индивидът създава свои собствени правила за съобразяване?
- каква е необходимостта от принудителна интервенция за стриктно придържане към обществения ред?

Тенденция към отпадане на съдебния аспект има своето основание включително и по въпросите на семейството като се отбелязват окуржаващи модели на разрешаване на конфликти чрез алтернативни методи, например медиацията. Въпреки това, аз установявам, че тази тенденция на невъзможно вмешателство на правосъдието в семейната материя ясно се ограничава радикално, когато гарантите на благополучието и развитието на децата (в този случай това са родителите) нямат повече необходимите правомощия или не са в състояние, поради конфликт, да осигурят изпълнението на основната си градивна мисия за защита, възпитание и социализиране на детето.

В тези случаи правосъдието трябва да вземе предвид факта, че детето не е единствено „собственост“ на родителите, а че детето е неразделна част от интегрираното общество и правосъдието представлява именно това общество.

Първостепенната роля на правосъдието се състои в окуражаване на родителите да намерят правилната си компетентна позиция на родители и на първо място да дадат право на другия родител да бъде такъв. При липса на такова разбиране правосъдието трябва да се намеси и да вземе активни директни и/или индиректни мерки за възстановяване на минималния „семеен ред“ в насока на интереса на децата.

2) Безсилието на правосъдната система пред всяка форма на проява на сила от страна на детето

Правосъдие, което само изброява принципите и правата, но се оказва безпомощно да изисква тяхното зачитане, губи доверие за своята ефикасност. В това отношение е показателен следният факт: множеството жалби за липса на осъществени констати с децата, натрупани в полицейските служби, дремежи в нечие чекемедже в продължение на дълги месеци, а онези, които стигат до прокуратурата и следствието, най-често приключват с прекратяване на иска. Вече многократно съм подчертавал за обратния ефект, който се получава от тази социална безпомощност за психологическото развитие на децата, в частност в тези случаи на конфликтни ситуации, завършващи най-често с извода в нашите общества – поради липса на разбирателство между родителите „детето е, което решава“. Именно това позволява на детето да си мисли, че то има правото да елиминира единия си родител от живота си, като декларира, че не желае да го вижда.

3) Отхвърляне на родителските права

Развитието на семейното право през последните години е в посока към установяване на ценностите на все по-нарастващата родителска отговорност, по възможност споделена, която да доведе до премахването на мерките за лишаване от родителските права. В същото време обаче правосъдието показва неспособността си да забрани на децата САМИ ДА ПРОИЗНАСЯТ обезглавяващата присъда на загубване на родителски права на единия си родител.

Трябва внимателно да се разгледат всички психологически механизми, карайки едно дете „да избере своя лагер“, като например:

- да избяга от конфликта на лоялност;
- необходимост от психологическо затваряне;
- „протекция“ на по-слабия родител;
- феномен на „асоциация на жертви“;
- манипулация на свобода от другия родител...

Действията на правосъдните и социалните служби (в т.ч. множество психолози) биват объркани от свещената „истина“ от думите на детето като се смесват техните „желания“ с върховните интереси на детето и често се оставят да бъдат измамени от привидната убеденост или искреност на децата в обвиненията и упреците им.

В други случаи служителите си дават сметка за непостоянната позиция на детето и за манипулацията на действията му, но абдикират, изправени пред силата на „свободата“ на детето, което продължава в течение на месеци или години да има „позиция“, с която междувременно пораста и запазва дори в младежката си възраст.

Мненията и действията продължават в тази насока, така че служителите се опитват да казват, макар и да си дават сметка за вредите, нанесени в детската глава, че е твърде късно, че детето ще бъде засегнато и наранено от новите промени на живота си, още повече ако се настоява и бъде принудено да възстанови контактите с отхвърления родител.

Както вече споменах, родителят-манипулатор, контролирайки ограничението на детето в цялостно очерняне на другия родител, в известна степен побеждава „накрая“ в елиминиране на „виновния или пречещия му родител“. Той играе своята роля във времето, което минава, и във всичките процедури, дава си добра сметка, че „свободата“ на детето ще е важна за съда. Този родител поставя на преден план „спонтанните“ заявления на детето, което след като е било обусловено, продължава да се самообуславя и е много убедително пред всички – и магистрати и психолози.

Това е основният процес на детската позиция на „преобръщане“ от обичано и обичащо към пълно отхвърляне, понякога придружено с „насилие“ над единия родител. Той може да даде резултат бавно и постепенно прогресивно, но може да възникне и ТВЪРДЕ бързо (за няколко седмици, а понякога и за няколко дни или часа) в забележително опасни в контекста на много дълбоко емоционално натоварващи промени. Детето бива манипулирано да играе ролята на спасител на крехкия и раним „любим“ родител, а грубото очерняне на другия да се разширява.

Честата липса на последици и санкции, в случаите без респект от закона, поставя родителя в бъдеща позиция на безнаказаност и дава на неговото дете модела на пълна власт: „Законът, това съм аз“.

В тази материя, така както е прието в други случаи, незачитането на законите би трябвало да води до последици или до санкции, като например налагане на принуда или поне смяна на правото при кого от родителите да е основното жилище на детето в полза на родителя, който уважава по-добре ролята на другия родител (след като преди това е направен опит да бъдат приложени непринудителни мерки).

II – ПЕДАГОГИЧЕСКАТА РОЛЯ НА СЪДИЯТА

С голяма трудност се сблъскват първите служители на закона, изправяйки се пред един родител, подкрепящ своето дете да отказва контакт с другия си родител, поради което е наложително следното:

- Да разграничат и да помогнат на този родител също да разграничи ролята си на бивш съпруг от тази на родител;

- Да накарат родителя да осъзнае отговорността си на възпитател на детето, отговорност, която предполага определен авторитет и насочване към поемане на отговорност и към автономия, а не към представяне, че едно дете е вече отговорно за избора в живота;

- Да се разбере и възприеме, че ролята на родителя не е да бъдеш просто един изпълнител или говорител, който пренася думите на желанията на детето, нито, още по-малко, да се подчинява на тези желания. Ако е необходимо, родителят трябва да използва собственото си влияние и авторитет, за да изисква от детето поне да запази контакта, а ако е възможно и връзката с другия родител.

Липсата на такъв капацитет трябва да бъде интерпретирана от съда като знак за липса на родителски капацитет. Връзката на детето с другия родител трябва да се представя от родителя като ПРАВО и ЗАДЪЛЖЕНИЕ, така както детето има правото и задължението да ходи на училище, е задължение на „близкия“ родител да задължи детето си да го прилага, дори ако няма желание за това. Съвместните родителски права и задължения са необходимост за детето и представляват изискване на ОБЩЕСТВОТО, а правосъдието представлява обществото. Прекалено много „отговорни“ възрастни, включително и в съдебните среди, бъркат и заместват „желанието“ с „интереса“ на детето.

III – РОЛЯ НА ДИАГНОСТИКАТА

В педагогически и диагностичен план е изключително важно съдът да отграничи и особено да помогне на нуждаещия се родител, като разграничи родителя, в чийто думи се усеща и забелязва едно истинско БЕЗСПОКОЙСТВО на ЗАСЕГНАТ родител, загрижен за доброто на живеещото при другия родител дете, за разлика от желанието (маскирано или не) да се ОЧЕРНИ другият родител. Съвсем ясно и очевидно е, че това безпокойство на единия родител е напълно обосновано.

1) Очерняне

При някои случаи съществуват осезаеми белези, които обясняват, че изразените от детето и потвърдени от близкия родител упреци са чисто и просто едно очерняне и това е показател за свободен процес на отчуждаване на другия родител (класическите критерии за лишаване от права, споменати в работата на д-р Делфио, трудовете на Гарднер, отбелязващи значителен характер, без раздвояване, налудните приказки и „заучените от другите – на заем“ упреци).

Би следвало да се прояви най-голяма подозрителност по отношение на родителя, който определя себе си като ДОБРИЯ родител с твърдението и изтъкването, че той е предпочитаният от децата родител. Този родител често настоява, че децата трябва да бъдат изслушани от съдиите и се представя като ДОБРИЯ родител, тъй като той е този, който обича децата си и гледа с респект и уважение на тяхната „свободна воля“.

2) Тестване на мотивацията на „близкия“ родител за родителско взаимодействие

В голям брой от случаите ситуациите са под съмнение и, за да се материализират, трябва да се прибегне до формулирани доклади.

Съдът може да приеме, че упреците са евентуално обосновани, но все пак следва да се провери дали е налице някакво желание или намерение на единия родител да преотстъпи родителското си място на другия.

По отношение на упреците би могло да се каже на родителя: „ако тези упреци са тежки и обосновани, ние ще направим така, че да ги проверим, и ако е необходимо ще призовем и задължим другия родител. Вашият съпруг/а без съмнение трябва да

промени поведението си”. От страна на съдията може да последва кратък разпит относно мястото, което лицето е смятало, че съпругът/съпругата следва да има при създаване на семейството, и мястото, което същия е имал по време на съвместния им живот, и мястото, което лицето би му дало, ако другият родител нямаше всички споменати в упреците недостатъци: „Според Вас каква е ролята на един баща/една майка в живота на детето?” Отговорите на този въпрос позволяват да се видят познанията и възприемането от тази личност на основните нужди на неговото дете и мястото, което той определя на другия родител до детето си, както и да проличи възможността или невъзможността за минимално сътрудничество между родителите, сами или с помощта на медиатор.

3) Обективни критерии за риска от разпадане на връзката с родителя

Правосъдието трябва да разполага с ОБЕКТИВНИ критерии, които да позволяват отговор за риска от загуба на родителска връзка от поведението на „близкия” родител. Това е добре познатата (и тъжна) постановка, когато детето „не е представявано”. Тъй като това се развива в повечето мои случаи, на този стадий (а дори и след него) не е полезно и дори контрапродуктивно да се произнася изречение „отхвърляне на родителя”. Важно е да се констатира при родителя в бъдеще, че съществува възможен реален риск от загуба на връзка с родител и не е необходимо да се акцентира на НЕвъзможността при такава ситуация. Има значение, че в това положение са включени три полюса (майчин, бащин и детски) и всеки в различна степен би трябвало да бъде приканен да вземе участие в разрешаването.

В процеса на КОНСТАТИРАНЕ на факта, че детето не е виждало другия си родител от Х време, трябва да се зададе въпрос дали настоящият родител намира тази ситуация за нормална и желателна, както и доколко и какво е готов да направи, за да я лекува. След това може да последват гореспоменатите „педагогически и диагностициращи” въпроси.

4) Свидетелства, различни рапорти и писма от децата до съда

Често явление е родител, който иска да уточни чрез медицински прегледи, че детето системно боледува и се чувства уморено и разстроено след уикенда при другия родител. Това позволява да се доказва лошата взаимовръзка и въздействие на контакта на детето с другия родител (често с закана да няма повече виждания). Такива „интерпретации” се смятат за грешка в професионален аспект.

В повечето случаи това, от което детето страда, е именно *страхът* от промяната на жизнената среда в края на престоя при единия родител и най-вече от съзнанието за конфликта между родителите, при който детето е и обект, и залог. Много често детето страда и се безпокои от *страха* от бурния и експлозивен сблъсък при преминаването от единия родител при другия.

Често родителите пристигат в съда с психологически доклад, констатиращ засилен страх от посещенията при другия родител и поддържащ искането за временно или трайно прекратяване на връзката родител – дете като опасна, за да не бъде смущавано детето.

ДЕТЕТО, КОЕТО ВЪРВИ ДОБРЕ – Често родителят, който ограничава контактите, оправдава откъсването от другия родител с това, че откакто детето е избрало „добрия”, то се развива добре и работи добре в училище и т.н. Това е често пъти истина. Детето намира спасение и може да се почувства облекчено от вечното протакане на „конфликта на лоялността” и решава един път завинаги кой е добрият родител и че всичко свързано с него е добро – добър семеен клан, добра къща в добър квартал – като се изключва

всичко, свързано с другия родител. По-точно е да се каже, че животът и съществуването на детето биват опростени. Но тази психологическа „работа“ „заляга“ в главата на детето, при което то разделя с пропаст добрия от лошия родител и това става с цената на големи психологични загуби в дългосрочен план.

Често голям брой психолози правят заключението, че *самият* родител трябва да се промени (дори се прилага терапия) под формата на фамилна терапия. СЛЕД КОЕТО детето отново ще може да вижда родителя, когато и ако то пожелае това!!!

Нерядко се чуват психолози да твърдят и да пишат: „не трябва никога да се забравя, че едно дете не може да бъде задължавано да вижда майка си или баща си, ако няма желание за това!“ Трябва да се знае, че когато едно дете казва: „ще се видя с моя татко/майка по-нататък, когато се чувствам готов или когато имам желание“, не е пресилено да се каже с вероятност над 100%, че това не се случва никога.

Друг важен проблем от професионална гледна точка, често грешно насочван несъзнателно от специалиста-психолог, е засилване позицията на власт на детето и заедно с това разпалване и задълбочаване на процеса на отчуждаване от родителя.

Писмата на децата, „спонтанно“ написани до съдията, трябва да се разглеждат с голяма подозрителност. Дори и да не са писани под диктовка на родителя, те са резултат на дълга родителска манипулация. Трябва обаче да се каже, че някои писма са истински зов за помощ и е грешка да не бъдат взети под внимание. Как може да си представим, в този контекст, едно измъкване от връзката с другия родител, който не е тук и не би МОГЪЛ да е наличен? В деликатните ситуации психологът трябва да използва цялото си умение, за да достигне до причините за измъкване от връзката с родителя и до активно сътрудничене с другия „принципен“ родител.

IV – СРЕДСТВА ЗА ВЪЗДЕЙСТВИЕ

Във фазата на педагогически диагностичен подход се приема, че съдията трябва да употреби три варианта с диагностична роля. Вариантите целят най-малкото засягане на родителството, като дават възможност на родителите за максимални шансове да намерят помежду си начини за място и възможности за конструктивни взаимоотношения (незабавно поставяне на изпитание); докато класическата експертиза заема основна роля, когато не съществува никакъв конструктивен диалог и поставянето на рамка във взаимоотношенията налага определено интервениране от съда.

1) Поставяне на незабавни опити

В най-леките случаи от близкия родител се изисква сам да наложи незабавно стабилизиране на връзките с другия родител. Ако диалогът е труден, се търси фамилен медиатор или психолог, препоръчително детски. В тези случаи съдът трябва да изисква начини и факти в полза на верифицирано възстановяване на връзката. Конкретният индивид трябва да знае, че ако не е съгласен или ако не се придържа към изпълнение на поетите ангажименти, ще бъде наложен вторият вид разрешение.

2) Консултативно насочване на родителя, наложено със съдебна заповед

В това определение се включва назначаване на вмешателство на психолог от съда, чиято задача е да съпътства активно родителите в намиране на пътища и начини за възстановяване на възможно най-добри взаимовръзки между децата и всеки един от родителите. Ако връзките между родителите са слаби или прекъснати, ще се предвиди процес на постепенното им възстановяване. Всеки от родителите приема да участва, заедно или индивидуално, в този процес: както близкият, така и отдалечения родител. Децата също ще бъдат изслушвани, но без решението на конфликта да пада на техните

плещи. В определен момент психологът трябва активно да се намеси в новото изграждане на изгубените връзки между отдалечения родител и децата.

Процесът на възстановяване трябва да се следи и поддържа и да се избягват маневри на отлагане. Трябва обаче да се остави и времето да даде необходимото за поведението и евентуалното развитие и възстановяване на нормалните поведение, връзки и отстраняване на предубежденията.

В моята практика аз провеждам редовно оценяване всеки път, когато е постигнат частичен консенсус, или всеки път, когато посещенията при другия родител или контактите са възстановени. Изпращам тези оценки по електронната поща на всяка от страните и на техните адвокати, които могат винаги да направят свои коментари и незабавно да ги изпратят на другата страна.

Интервенциите на подобряване трябва да обхващат широко мащабни действия с най-различни инициативи: индивидуални разговори, заедно с двамата родители, единият родител с детето, според контекста на нуждите, но винаги с прозрачност на действията. Родителите трябва да разберат, че ситуацията не се движи от техните желания и правила, а че консултантът поема инициативата за доклад до съда по силата на ситуацията.

В случаите на средно или тежко **РОДИТЕЛСКО ОТЧУЖДАВАНЕ**, интервениращият специалист може в най-кратки срокове да уведоми съда за реакциите на саботиране на процеса, без респект за поетите ангажменти, или на манипулация или недобросъвестност, които **ТОЙ САМ Е КОНСТАТИРАЛ В САМИЯ ПРОЦЕС**, а не върху предварителни постановки (именно в тези случаи засегнатите страни отричат налично насилие).

Трябва да се разбере от родителите, които развиват процеса на отчуждаване, че при липса на сътрудничество, ще **ИМА** промяна, рапорт до съдията и санкции. Съдът трябва да може да придаде необходимата сила и тежест, за да наложи зачитането на такъв съдебен процес. В повечето случаи фамилната терапия трябва да се изключи, тъй като тя самата дава възможност за прекрасна „удобна“ манипулация за аргументиране и печелене на време.

В този процес сътрудничество на **АДВОКАТИ** е необходимо. От една страна, те могат да контролират развитието на ситуацията, а, от друга страна, са ангажирани да изоставят логиката на системната конфронтация и да дадат всички възможности за истинско **РОДИТЕЛСКО СЪТРУДНИЧЕСТВО** с уважение към другия и, на първо място – децата.

Правосъдието контролира и дава рамката на този процес. Интервениращият психолог-експерт и адвокатите са помощниците, които активно и взаимно си сътрудничат в този процес.

3) Класическа експертиза

Тя е препоръчителна при ситуация на конфликт (остър или не), когато процесът на отхвърляне на единия родител е в ход и не се поставя под съмнение: тогава трябва да се реши без отлагане какви мерки да се приложат, за да се противопоставят на евентуално вредно действие от страна на родителя, който не изпълнява задълженията си или проявява лошо отношение, и да се задействуват мерките за защита на децата от последствията на конфликта. Тази експертиза включва в някои случаи, когато е необходимо, и психиатрична експертиза на родителите.

Сценарии на отчуждението в процеса на раздяла на родителите (Проект за концепция за действие за превенция и интервенция)

проф. д-р Волфганг Кленер

Увод

Когато децата се отчуждават от своите родители, последната дума още не е казана. Защото някога, рано или късно, повечето отново ще се намерят. Но след като стана известен съответният опит с разделени или разведени родители от Америка, съдебната власт и институциите за закрила на младежите все повече обръщат внимание на особената форма на отчуждение – приближаващо се бавно, често необратимо и продължаващо цял живот прекратяване на семейната връзка. Тук трябва да се посочат преди всичко два източника. На първо място студията на Уорд и Харви “Семейните войни – отчуждението на децата”^[1], както и трудовете на Гарднър за *синдрома на отчуждението от родителите* (“The Parental Alienation Syndrome”)^[2]. Двата източника препоръчват пътища, по които не се достига до разрыв между детето и отсъстващия поради раздялата родител.

Гарднър е първият, който е проучил условията, които водят до отчуждаването. В една от по-ранните си публикации от 1998 г. той достига до дефиницията, най-същественото от която може да се преведе така: *синдрома на отчуждението от родителите* (The Parental Alienation Syndrome – PAS) се получава от връзката между програмираща (изтриваща мозъка) родителска индоктринация и личния принос на детето при превръщането в дявол^[3] на целевия родител”. Гарднър изрично отбелязва, че трябва да се направи разлика^[4] между тази специална форма и “Parental Alienation”, т.е. предизвикано от друго обстоятелство отчуждение. Следователно PAS, както показва самата дума *синдром*, е обозначението на протичащ при определени условия процес, при който симптомите или проявленията, които сами за себе си не са изразителни, са довели до затворен образ. Посочените от Гарднър условия са *програмиране и индоктринация* от отчуждаващия родител (в оригинала *отчуждител*) като принципи в процеса на отчуждение, който приключва с отчуждението на детето и прекъсването на семейната връзка към, в повечето случаи, изолирания родител, когато този процес не се спре своевременно с целенасочени и ефективни мерки.

Като начин за интервенция Гарднър прилага семейната терапия, която той нарича още *психотерапия на семейството*^[5]. За индикация на интервенцията на семейната терапия той използва три градиращи състояния, които нарича *степен* или *типове на отчуждение*. Най-леката степен на отчуждение няма нужда от семейна терапия, за разлика обаче от средната степен, чийто поведенчески инвентар дава опорните точки за часовете за семейна терапия. При тежката степен в края на краищата на практика има резистентност към терапията. Защото както отчуждаващият родител, така и зависещото от него дете само в изключителни случаи ще изразят готовност да се подложат на семейна терапия^[6]. В този случай Гарднър препоръчва отделянето на детето от сферата на влияние на отчуждаващия родител и неговото настаняване на друго място.

Концепцията на Гарднър е известна със съкращението PAS и все още е подложена на неразбиране. В повечето случаи подвеждаща е представата, че става въпрос за патологично състояние, което засяга само детето. В действителност обаче детето и родителите са оплетени в еднаква степен в един междучовешки проблем на отношенията, който не може да се разреши само от тях. Причината за неразбирането е заложена от самия Гарднър, като с името PAS се използва т. нар. непълно дефинирано международно понятие, което само насочва към това, което трябва да означава. Такова понятие трябва да се тълкува, т.е. да се обясни по-подробно, каквато е и целта на различните трудове на Гарднър, като и на тази студия.

За приемането на възприетата междувременно в Америка концепция на Гарднър у нас се противопоставят две важни обстоятелства, които трябва да се отчетат. За разлика от Америка на първо място у нас не може да се нареди *фамилна терапия по постановление на съда* [7]; второ, на отнемането на детето от сферата на власт на отчуждаващия родител като правна спънка се противопоставя § 1666 ГК, който допуска такава тежка намеса в родителското право само като *ultima ratio*. Така, с оглед на дадените условия в страната за предотвратяване на отчуждението на децата се получава концепция за действие, която включва превенция и интервенция. Тази концепция е ориентирана към протичането на развиващ се със съдействието на родителите и детето процес на отчуждение, чието приключване съвпада с описаната от Гарднър тежка степен на отчуждение [8]. Аспектът на развитието на следващите един след друг сценарии позволява да се проследи дали и в каква степен се е получило отчуждение на детето, така че е възможно ранното му откриване, което увеличава успеха на превантивните мерки, и интервенцията може да отпадне.

Читателският отзвук за студиите “The Parental Alienation Syndrome” (PAS) на О. Коджо и Кьопел [9] и “Семейните войни – отчуждението на децата” на Уорд и Хейви [10], както и преди това за “Ритуали на осуetyяването на общуването при разделени или разведени родители” [11] предлага нов емпиричен материал, залежал в тази студия, за тази концепция за действие за превенция и интервенция. Засегнатите родители споделяли, как детето им не само искало да се скрие от тях, но и по какъв начин им било отнето. Според това, което те разказват, процесът на отчуждение протича винаги по определена последователност от сценарии, като предхождащото отчуждението осуetyяване на общуването следва определен ритуал [12]. Разделянето на родителите следва тяхното неговорене, последвано от изолирането на единия родител, след което отчуждаващият родител с лекота осуetyява общуването с отсъстващия поради раздялата родител дотогава, докато дезинформацията за него създава толкова негативна картина, че детето не иска да има повече нищо общо с него. Накрая вече не съществува семейна връзка между детето и отсъстващия родител.

Концепцията за действие за превенция и интервенция – структура и приложение

Преди прилагането на концепцията за действие трябва да се обясни:

Независимо дали превенция или интервенция, двете предполагат, че между детето и онзи родител, от когото трябва да се отчужди детето, съществува междучовешка семейна връзка. Защото там, където няма връзка, тя не може да бъде прекъсната. Това наистина е тривиално, но е необходимо да се акцентира.

Според свидетелствата на засегнатите родители и въз основа на личния ми опит при дългогодишна работа като вещо лице по дела по семейно право процесът на отчуждение може да се анализира така да се каже в надлъжен разрез, като се открива винаги същата последователност от стъпки, като че ли всеки път е използван един и същ сценарий.

При психологичната интерпретация на отделните свидетелства се получава преминаващ през две действия като в пиеса процес на отчуждение. Това, което винаги се споменава, напомня за развитието на решаващо човешката съдба действие в гръцката трагедия, което нараства до катастрофа в решителната кулминационна точка, след което следва гибел. Актъори на тази малка сцена на живота са поне едно дете и двама родители, всичките оплетени в съдбата си без да могат да избягат. Детето и отчужденият родител умират в гибелта на често прекъснатата семейна връзка. А въобще не е сигурно дали отчуждаващият родител е победител (виж подробно при Валерщайн, Дж. & Блейкли, С.: Победители и победени, жени, мъже, деца след развода - дългогодишно изследване. Мюнхен, 1989).

В първото действие командва отчуждаващият родител, като детето трябва да позволи да му се случва това, което дойде на ум на родителя. В антракта ролите се сменят. Пасивното дотогава дете поема от отчуждаващия родител доминиращата роля и се превръща в главно действащо лице на второто действие. С тази смяна на ролите върху детето преминава произхождащият от отчуждаващия родител импулс, който въвлича детето в процеса на отчуждение.

1. Първото действие на превантивните мерки

Като главен герой на първото действие в процеса на отчуждение се появява отчуждаващият родител, докато детето има само пасивна поддържаща роля.

1.1. Разделянето на родителите

Раздялата на родителите е техен собствен въпрос, който официално трябва да се уважи. Затова самата раздяла не може да се разглежда нито като предмет на превантивни мерки, нито като нещо повече от започващ процес на отчуждение. Едва в напредналия стадий ретроспективно погледнато раздялата на родителите се вижда като предпоставка за процеса на отчуждение. При това не е задължително двамата родители да са разделени в пространството, достатъчно е, когато, докато още живеят под един покрив, са се отчуждили вътрешно един от друг.

Превантивни мерки: При консултирането, съдебното изслушване или докладването в центъра на вниманието трябва да бъде правото на детето, както това е определено от законодателя в § 1684 ал. 1 ГК: ”детето има право да общува с всеки родител; всеки родител е задължен или има право на общуване”, във връзка с § 1626 ал. 3 ГК: ”Благото на детето включва принципно общуването с двамата родители”. Малко след влизането в сила на реформата на брачното право от 1977 г. съдията по семейно право Х.-Кр. Прецийн в Билефелд напомнил на родителите, че човек може да се разведе със своя брачен партньор, но не и с децата си. Оттук възниква въпросът за практическото оформяне на правото на лични отношения. При това смисълът на правото на лични отношения лесно може да се забрави: детето трябва да има ясна картина и за отсъстващия родител, чиято цел е изграждането на идентичността на детето в юношеска възраст. От уважение към родителите, чиято раздяла е техен личен въпрос, в който никой не трябва да се меси, превантивните мерки имат само характер на съвет. Самата раздяла на родителите не е повод за мерки за оказване на помощ. От родителите зависи да предоставят на детето си да се вижда с всеки от тях.

1.2. Неговоренето на родителите

Ако живеещите отделно родители вече не говорят един с друг, уреждат това, което трябва да се уреди, чрез трети лица, например чрез адвокатите си; това се случва в повечето случаи след по-дълъг процес на разстройство на брака, в който детето вече е въвлечено и често е ябълката на раздора. Тогава родителите действат по отношение на детето от различни позиции. Този родител, при когото е детето, е заинтересуван по-скоро от потвърждение на раздялата и затова не е особено заинтересуван от отпадането на неговоренето. За разлика от него отсъстващият поради раздялата родител се стреми да възобнови диалога, защото от това се надява на редовно виждане с детето.

Значението както на раздялата на родителите, така и липсата на разговори на родителите се вижда по-късно, когато се погледне назад. Това се установява при включването за семейна, брачна и педагогическа консултация, при срещите за изслушване в съда, особено в доклада на социалните работници съгласно § 50 от Закона за подкрепа на децата и младежта, понякога в експертизата на избрано от съда вещо лице.

Превантивни мерки: За да се подтикнат упорстващите да не говорят родители към разговор помежду си, не е достатъчно да им се посочи място и време за това. По-

скоро е необходима внимателна и скъпо струваща подготовка. В отделни разговори родителите трябва да се подготвят за темата за разговор, при което в центъра на вниманието е правото на детето на виждане с всеки родител. За повечето случаи за провеждане на налагащия се общ разговор се препоръчва свързания с името на Карл Роджърс индиректен метод [13], който не поучава, а настройва представите и очакванията на всеки родител към конкретен план за действие, така че всеки отделен разговор с родителя може да завърши с уговорката за това, какво иска всеки да е направено до следващата среща за разговор.

Студията “Семейните войни – отчуждението на децата” [14] дава важни указания за преодоляването на застой или мъртвата точка, което между другото се изразява в липсата на разговори. Ако не се стигне до преодоляването на застой, мъртвата точка или неговоренето, следващият сценарий така да се каже вече е програмиран – изолирането на отсъстващия поради раздялата родител.

1.3. Изолирането на отсъстващия поради раздялата родител

Изолирането означава, че този родител не е част вече от семейството. Двамата родители живеят в различни, постоянно отдалечаващи се един от друг светове. Ако детето не успее да се устрои в двата дома, в този на всеки родител, и по този начин да се научи да живее с раздялата на родителите, в повечето случаи рано или късно се прекъсва контактът с изолирания родител [15]. Майката не може да прости на бащата на детето си, че я е оставил с кърмаче да живее в лишения. Когато на бащата се оспорило по-нататъшното виждане със сина му, той сезирал съда. При изслушването пред дежурния съдия по семейни дела станалото междувременно на 12 години момче обяснило: “У нас вече не се говори за татко”. С това е искал да каже, че бащата е изолиран от живота на майката и от неговия живот и дори споменът за него е табу.

Превантивни мерки: Преди обмислянето на превантивни мерки трябва да се провери дали за изолирането на отсъстващия родител няма съдебно ограничение или дори прекратяване на правото на виждане, което може да се промени само от брачната колегия. Ако обаче няма очевидна причина, опитът показва, че само с думи нищо не може да се постигне. Тогава по право трябва да се действа. В същността си това е именно интервенция, но по отношение на процеса на отчуждение е превенция. Така, както дежурният съдия прекратил изолирането на бащата, като го е изслушал заедно с 12-годишния му син. Така се е получила вълнуваща за двамата, син и баща, среща като по този начин е поставено началото за двустранното повторно сближаване, на което майката вече не се е противопоставила.

1.4. Злоупотребата с неограничената власт за оказване на влияние и разпореждане с детето

Докато раздялата на родителите, липсата на разговори помежду им и изолирането на отсъстващия поради раздялата родител се осъществява основно между двамата родители, оставащият родител се насочва към детето по силата на присъдената само на него с родителските грижи или присвоената самостоятелно неограничена власт на влияние и разпореждане, за да подчини неговото общуване с отсъстващия родител на своята воля или за да осуети напълно общуването. Пример за това: На бащата е присъдено от съда право на лични отношения с детето всеки втори уикенд. Но дали ще има виждане той научава едва тогава, когато отиде в къщата, за да вземе сина си. Тъй като синът е запазил положителния образ за родителя си, той с удоволствие прекарва време с баща си. Но съмненията започват да се обаждат. Бащата сигурно застрашава детето, като го остава да участва в спортните си занимания. Така понякога виждането се разрешава по усмотрение на упражняващата власт майка, понякога дошлият баща бива връщан. Такова сурово прилагане на властта за влияние и разпореждане на единия родител над детето идва в повечето случаи със съзнанието

за несправедливост, както се обяснява в студията “Ритуали на осуетяването на виждането при разделени или разведени родители” [16]. Това, доколкото е разпространено, показва, че в голяма част от делата по семейно-правните въпроси трябва да се взема решение за своеволно уреждане на виждането.

Превантивни мерки: Неограничената власт на влияние и разпореждане с детето, която е или присвоена, или дадена като изключителни родителски грижи лесно подвежда към отнемане на детето от отсъстващия и в повечето случаи вече изолиран родител. Затова целта на превантивните мерки е гарантирането на правото на детето на виждане с всеки родител при запазването на баланс на властта между родителите и предотвратяването на обръщането по наклона на властта от властния към безвластния родител. Първо властният родител трябва да се вразуми, че действащият закон (§ 1684 ал. 2 ГК) изисква въздържане от всичко, което повлиява на отношението към другия родител или затруднява възпитанието. Ако присъстващият и отчуждаващият родител (при Гарднър *отчуждител*) все пак остане неблагоприятен, защото се чувства уверен във властта си над детето, методът за структурна промяна представлява друга превантивна по отношение на процеса на отчуждение мярка, като пълната власт над детето се ограничава по право. Когато единият родител не може да прави каквото иска, се появява променена междучовешка семейна структура на отношенията, в която вместо наклон на властта има предпоставки за баланс на властта. Участниците се преоткриват в другата позиция, откъдето трябва да възприемат нови начини на поведение. Така неблагоприятният родител се насочва към консенсус. Това променя и позицията на детето, чието благо отново попада в центъра на вниманието, което според познатата теза на Голдщайн изисква “най-малко вредната алтернатива за защита на растежа и развитието” [17]. По същия начин се променя и позицията на отсъстващия поради раздялата родител, който вече не е изцяло без власт. Ако не се постигне възвръщането на баланса на властта, почти неизбежно следва следващият сценарий на осуетяване на общуването.

1.5. Продължаващото осуетяване на виждането

Осуетяването на виждането показва видимо подкладения от властния родител процес на отчуждение за първи път едва тогава, когато се предшества от сурово упражнявана власт на влияние и разпореждане с детето. Волята за власт за окончателното разделяне на детето от другия родител се постига само когато по-продължително време липсва общуване на детето с отсъстващия поради раздялата родител. Упражняващият по този начин своята власт родител се нарича в трудовете на Гарднър *отчуждител* или *отчуждаващ родител*.

Често отчуждаващият родител се оправдава с аргумента, че не задържа детето, че то може да посещава отсъстващия родител винаги, когато пожелае, но не може да го принуди да прави това. Това оправдание често се приема, защото не може да се говори за принуда спрямо децата. Наистина не се обръща внимание на това, че властният родител е виновен, че е пропуснал да обясни на детето си, че е негова воля да посещава другия родител. При необходимост той трябва лично да заведе детето. Там, където не се постигне това, процесът на отчуждение продължава безпрепятствено.

Наистина не всяко осуетяване на виждането трябва да отнеме детето от другия родител. Ако мотивът на присъстващия, упражняващ власт родител се основава на страхове да не го загуби и да не се раздели от него, може да му стига, когато детето не вижда другия родител, и от съзнанието за семейна принадлежност той постепенно се превръща в неясен спомен за все по-отдалечаващо се минало. Отчуждението се осъществява без прекъсване на връзката, така че възобновяването на общуването

изисква в повечето случаи само професионално подготвено и осъществено събиране на дете и родител.

Превантивни мерки: Тъй като продължителното осуетяване на виждането предполага наклон на властта, в сила са превантивните мерки на предхождащия сценарий за възобновяване на баланса на силите между родителите. За да не се стигне до отчуждение, виждането трябва да се уреди задължително. Желателно е свободно споразумение между родителите, което предполага у тях готовност за разбиране и способност за разбиране. В противен случай брачната колегия трябва да се произнесе за правото на виждане, което задължава двете страни, при необходимост виждане с придружаване като превенция спрямо понататъшното осуетяване на виждането. Ако упражняващият власт на влияние и разпореждане с детето родител продължи осуетяването на общуването, превенцията не е подходящо средство.

Там, където превантивните мерки остават без резултат, не помага разговор, а само тяхното налагане, като се ограничава властта на влияние и разпореждане на останалия безинтересен родител. Това може да означава отнемане на правото за определяне на мястото на пребиваване или отнемане на родителските права от компетентната за такава интервенция брачна колегия. Принципно това е интервенция, но по отношение на процеса на отчуждението остава превантивна мярка.

1.6. Дезинформации за отсъстващия родител

Разположените във времето сценарии до осуетяването на общуването, когато се появяват от раздялата на родителите, са само потенциални елементи на процеса на отчуждението. С дезинформациите властният родител започва първо умишлено да отдалечава детето от отсъстващия родител. Скрытите причини за такава умишленост са много. Те се разпростират от оправдание на необходимостта за раздяла през желанието за притежаване на детето като един вид човешка печалба от прекратената връзка до чиста омраза^[18], която дава мира едва тогава, когато детето е прекъснало всички мостове към другия родител.

Пример за оправдание: Главното действащо лице е една майка. Една сутрин тя забелязва рана в областта на гениталиите на дъщеря си. Това може, в което е убедена, да е направил само бащата. Още в същия ден тя напуска с децата си общото жилище и подава оплакване в полицията. Оттам нататък бащата носи кръста на сексуален престъпник. Едва на делото детето потвърждава, че не го е направил бащата. Но дотогава детето е било отнето от бащата и дадено на майката. Въпреки противоречивото доказателство, тя е продължила да твърди, че има сексуално посегателство над детето, за да оправдае с това твърдение отчуждението на детето от бащата.

Това, което Гарднър нарича принцип на процеса на отчуждение, а именно *програмирането* (или *промиването на мозъка*) както и *индоктринацията*, се нарича **дезинформация**. Дезинформация означава представянето на отсъстващия родител в такава лоша светлина чрез преднамерено неверни изказвания, че детето придобива толкова негативна картина за отсъстващия поради раздялата родител, че то се отвърща от него с отвращение и страх.

Пример за дезинформация: Бащата, който не изглежда да има нещо против, позволява на своите родители, бабата и дядото на 10-годишния му син, да внушат на внука си, че живеещата отделно от бащата майка е престъпничка и крадла. Това е открито случайно и трябва да отнеме детето от майката. Действително, поради липсата на ключ за къщата, майката е влязла в собствената си празна къща през прозореца, за да си вземе нещата. Скоро и 10-годишното момче говори лошо за майка си, както и цялото семейство. Бабата хвърля поздравителната картичка от коледен подарък от майката с презрителен жест пред себе си върху масата, като детето

постъпва с картичката по същия начин, както се видя при проучването на брачната колегия. Актьорите почти бяха успели да осъществят своето намерение, ако не бяха прекалили толкова, че твърдението, че майката е престъпничка и крадла е могло да подтисне положителния образ на майката, който детето е имало. Но това е само “като че ли”. Защото в действителност на 10-годишното момче е липсвала майката, която то не е можело да си представи като престъпничка. Така момчето винаги е било чакано от майката след училище, когато не е можело да бъде видяно останалата част от семейството. Една съпричастна учителка, която е разбрала всичко, се е погрижила да запази всичко в тайна. Докато решението на брачната колегия отново е възстановило правото на детето на виждане с всеки родител.

Интервенция: В повечето случаи опитът за вразумяване на действащия с дезинформации отчуждаващ родител чрез разговори е безрезултатен. Дезинформацията трябва да се получи от света не само чрез уточняваща информация. Защото “semper aliquid haeret” (нещо винаги остава неразрешено). Подложеното на преднамерено грешни изказвания за другия родител дете трябва само да разбере грешния характер на тези изказвания. Това е необходимо поради две причини. От една страна, тъй като отчуждаващият родител не изоставя своето намерение да отдалечи детето от другия родител, осуетяването на личното виждане на детето с отсъстващия родител трябва незабавно да се прекрати, за да може детето да се убеди със собствените си очи, че са му наговорени лъжи. От друга страна, детето трябва да се отдели за времето на личното виждане с отсъстващия родител от властта на влияние и разпореждане на отчуждаващия родител. За да не може отчуждаващият родител да се противопостави, се препоръчва виждане с придружаване съгласно § 1684 ал. 4 ГК, което трябва да се осигури със съдебно решение.

Антракт

По чисто прагматични причини при концепцията за действие за превенция и интервенция първото действие се разграничава от второто. В първото действие сценариите се представят на наблюдателя чрез поведението на актьорите, т.е. детето и родителите, за което се показват превантивни мерки. За разлика от него сценариите на второто действие са определени от душевните състояния на детето, към които преминава присъщият на намерението за отчуждаване на отчуждаващия родител импулс и там се развива съхраняваната в себе си собствена динамика, която тласка детето от душевно състояние към душевно състояние до окончателното прекъсване на връзката му с отсъстващия родител.

2. Второ действие на интервенциите

Представеният на наблюдателя при прехода от първото към второто действие образ е описан от Гарднър със средната степен на отчуждение. Вътрешният живот на детето се управлява от напрежението, което или ще предизвика конфликт на лоялността респ. Еквивалентността, или ще се породи от индоктринацията чрез приеманите за истински дезинформации. Това второ действие достига, когато не може да се сложи край, драматичната кулминационна и повратна точка, от която детето носи в себе си отрицателен образ на родителя, така че процесът на отчуждение неудържимо се насочва към прекъсване на семейната връзка с отсъстващия и вече изолиран родител. Поставя се въпросът какво става в това дете и как може да се разбере този процес. Отговорът на този въпрос е предпоставка за интервенция, която не може да се повлияе от привидната непримиримост и описаната още от Гарднър липса на чувство за вина и гузна съвест.

2.1. Индоктринация на детето и отказ на контакт

Дезинформацията като съзнателно действие на отчуждаващия родител може да бъде наблюдавана отвън, затова се включва в първото действие. Извършващата се с

дезинформацията индоктринация се осъществява в душата на детето и затова се включва във второто действие. Така дезинформацията и индоктринацията са двете страни на един и същ процес.

Подложеното и без това на машинациите на отчуждаващия родител беззащитно дете, особено когато е в детска или предучилищна възраст, приема умишлено неверните изказвания за отсъстващия родител за истина и не забелязва целената с това индоктринация. Предразположеността към индоктринации са наблюдава и при по-големите деца и младежи, най-вече когато присъстващият, отчуждаващият родител иска да се убеди в благоразположението на детето, като изпълнява неговите желания, за което отсъстващият поради раздялата родител няма тези средства. Тъй като това не може да се навакса, детето отказва контакт с него^[19]. Тази форма на отказ на контакт не допуска общуване, но не предизвиква прекъсване на семейната връзка, така че по всяко време е възможно повторното сближаване на детето с отсъстващия родител.

Съвсем не толкова рядко отказът от контакт както и по-късно прекъсването на семейната връзка с детето се интерпретира като неговото волеизявление съгласно § 50б от Закона за охранителните производства, като че ли детето на разделени родители няма нищо друго предвид, от това да вземе страна между майката и бащата. Желанието на децата е по-скоро условията им на живот да не се променят, което означава континуитет. Най-близо до истината е предположението, че те не желаят нищо повече от това двамата родители отново да са заедно и винаги да са на тяхно разположение.

Пример за индоктринация и отказ от контакт: След като къщата и бизнесът не могат да се запазят, майката прехвърля на бащата единствената вина за разрушаването на семейството. Междувременно тя е наела с децата толкова отдалечено жилище, така че не може да се очаква нежелано посещение на бащата. Тя си мисли, че трябва да е готова по всяко време да предотврати неговата намеса в нейния живот и този на децата ѝ. Отбранителният праг е достигнат вече с писмата и телефонните обаждания, без оглед на поисканото от бащата право на виждане с детето. Когато по повод на съдебното изслушване на майката се обяснява, че когато децата прозрат индоктринацията, те ще се отчуждят от нея, тя отговаря, че знае това и въпреки това иска да действа. След като децата възприемат спрямо баща си същата отбранителна позиция като майка си, на съдебното изслушване е направена очна ставка с бащата. Като основание за тяхната отблъскваща позиция те посочват ежедневни така наречени нелепи случки. Например между тях и бащата често е имало спорове. Той не им е помагал за домашните, те не могат да водят приятели вкъщи и той винаги искал да спи следобед и да не бъде обезпокояван (за бащата работното време като хлебар започва в 3,30 ч сутринта в стаята за месене). Когато след раздялата на родителите бащата им изпращал нещо по пощата, това в повечето случаи били неща, които не ги интересували. Това, от което имали нужда или искали да имат, те получавали от майката. В очите на индоктринираните деца образът на обявления за персона нон грата (нежелано лице) родител се смаява постоянно до такива почти ритуализирани упреци, които са посочени от Гарднър от американска гледна точка^[20]. Предвид тяхната индоктринация не може да става въпрос за свободна неповлияна воля и убедителни аргументи на децата.

Интервенция: Поради упоритостта и продължителността на дезинформацията разубеждаването на детето да се откаже от индоктринацията, както се вижда от живота, е начинание почти без изгледи за успех. По-ефектно е детето да се остави да се види с отсъстващия поради раздялата родител и по този начин да се сблъска с реалността, за да разбере само наприказваните му лъжи. Това действително изисква

някои разходи. Срещата трябва да се проведе на място, от което властният родител трябва да се държи настрана. И ако не веднага, то поне остава надеждата, че в недалечно бъдеще детето само ще разбере истината.

2.2. Детето в конфликта на лоялността или еквивалентността^[21]

Зависещото от властващия родител дете може да следва дадените в дезинформацията и индоктринацията нареждания да не се опитва да се свързва с другия родител. Трябва да се очаква увеличаваща се двустранна хладина, която може отново да изчезне, защото на това място процесът на отчуждение не може да продължи и така остава в застои.

Когато детето приема дезинформациите, но не позволява да се индоктринира от тях, принципно то започва да се съмнява на кого да вярва, на собствения си опит с отсъстващия родител или на това, което му се разказва. На което и да повярва детето, то винаги ще е срещу другата страна. Така детето попада в конфликт на лоялността или еквивалентността. Това, което с основание може да се опише, в повечето случаи се вижда едва в напредналия съдебен процес, при изслушването на детето съгласно § 50б от Закона за охранителните производства или при изслушването на родителите съгласно § 50а от Закона за охранителните производства. Защото конфликтът като вътрешно състояние на детето не се забелязва отвън, т.е. от поведението. Това отговаря на тип 2 “детето не знае нищо” от ритуалите на осуетяване на общуването^[22]. Както и преди, детето е между двамата родители, свързано поради зависимостта си с единия родител и възпрепятствано по този начин да бъде с другия. Детските форми да се живее с неразрешим конфликт, от една страна, е “идентификацията с агресора”^[23], в случая с отчуждаващия, властимащ родител, за да не бъде подложено повече на неговото притискане, и, от друга страна, идеализацията на другия, недостижимия родител чрез поддържането на положителен образ на родителя. Последствието от неразрешаващи се конфликти е блокиране на действието, което се изразява видимо върху отсъстващия поради раздялата родител, като вече няма общуване. Повторното сближаване е възможно по всяко време, когато конфликтът се разреши, напр. чрез освобождаването на родителите от липсата на разговори, както веднъж едно дете с облекчение каза: “Най-накрая отново си говорят”. При децата, които не научават това, процесът на отчуждение продължава.

Пример за конфликт на еквивалентността: Всичко изглежда насочва към описания от Гарднър *синдром на отчуждението*. Раздялата на родителите, взаимната им мълчаливост, изолирането на бащата, неограничената власт за влияние и разпореждане на майката над детето, нежеланието на детето да е с баща си и облечените в обвинения информации за него като отсъстващия родител. При раздялата на родителите детето е преживяло някои неща само. Когато детето, което вече е в юношеска възраст, пише писмо на бащата, с когото не се е свързвало от години, и чрез това писмо си урежда сметките с него с младежка радикалност и едновременно си спомня за преживените заедно събития, това показва колко е въввлечен синът в конфликта, колко е разкъсван вътрешно. От една страна, той мисли, че с писмото е поставил начало на повторното сближаване с бащата; от друга страна, е разочарован, когато в отговора си бащата не се оправдава за упреците, а уверява сина си, че го разбира много добре. Докато се разменят писма и взаимно си обръщат внимание, семейната връзка няма да бъде прекъсната, а при сина има неразрешен конфликт на еквивалентността. Какво конкретно става е описано в “Ритуалите на осуетяване на общуването” като натоварен с конфликт тип 2 “детето не знае нищо”^[24].

Забележка: Този сценарий трябва да се модифицира за по-малките деца до въпросната възраст така, че не може да се очаква конфликт на лоялността или еквивалентността, защото тези деца не възприемат нещата така, каквито са.

Интервенция: Първо става въпрос за това, как неразрешимият за детето конфликт на лоялността или еквивалентността трябва да се разреши откън, а след това и професионално. За това е необходимо съдействието на двамата родители. Докато отчужденият отсъстващ родител веднага се подготви в очакване на възобновяването на общуването, съдействието на отчуждаващия дотогава и отговорен за дезинформацията родител зависи от това, дали е готов да помогне на детето за решаването на конфликтната ситуация. Този родител може да каже например на детето: “Искам да отидеш на гости на другия си родител; ще те заведа дори при него”. За детето е по-убедително, когато двамата родители се явяват заедно пред него и му обяснят, че неговият дом е както при единия, така и при другия родител.

Този сценарий предлага последната възможност за връщането на напредналият процес на отчуждение. Детето може отново да възобнови връзка си с двамата родители. Ако това не успее, остава действителната интервенция, както при предишните сценарии – ангажираното събиране на детето с неговия вероятно междувременно отчужден отсъстващ родител. При това общата минала биография на двамата – дете и родител – отново ще ги сближи. Аранжираният на такова събиране не се изчерпва с посочването на мястото и датата. Много по-необходимо е придружаване, което с вещина и опит да осигури спокойна атмосфера, а при необходимост - премахването на драматизацията. За това е необходима преди всичко службата за младежта, а в зависимост от местните дадености - и педагогическа консултация.

2.3. Обратът от положителен към негативен образ на родителя като драматична кулминационна точка на процеса на отчуждение

Конфликтът на лоялността или еквивалентността се получава от противопоставянето на информация и дезинформация, който детето не може да разреши само. Защото след продължителното осуетяване на общуването то не може да опровергае дезинформацията със собствен опит с отсъстващия родител чрез възприятия и мисли. Затова създаващото конфликта противопоставяне оказва влияние и върху нагласата и позицията (англ. attitudes) спрямо отсъстващия поради раздялата родител. Тъй като това е процес, който протича в психиката на детето, той остава незабележим откън.

Отчуждените от своите деца родители разказват единодушно, че прекъсването на връзката от детето било неочаквано изведнъж, било загадка за тях и не станало с дело, което не се разбира. Също така единодушно разказват за непримиримостта на детето, от което някои правят извода, че не само недоразуменията са ги разделили, имало е и нещо друго. Така се повдига въпросът за това, което се случва в психиката на детето и което води до прекъсване на връзката.

Докато информацията и дезинформацията са в неразрешим от детето конфликт, то ще успее да го разреши чрез промяна на нагласата и позицията спрямо отсъстващия родител. Сетивните органи дават информация на новороденото за непосредственото му обкръжение. Така се сглобява представа за света, в която принципно образите на майката и бащата са положителни. Заради ранното им получаване, тези родителски образи са много трайни и устойчиви на промени. В тях рикошират изхождащите от отчуждаващия родител дезинформации за отсъстващия поради раздялата, вече изолиран родител. От психологична гледна точка зад тях има непроменливост на възприятието и резистентност към промените по отношение на

положителния образ на родителите; душевното ни съществуване зависи от континуитета на обичайните условия за живот.

Не от само себе си, а във връзка с по-продължително осуетяване на общуването дезинформацията се превръща в индоктринация, особено поради фактора време общите неща между детето и отсъстващия родител се превръщат все повече в оставаш в миналото спомен. Колкото повече това минало загубва своята актуалност, толкова повече избледнява все още положителният образ на родителя. Едновременно с това се създава получаван от дезинформациите отрицателен образ на родителя, който очаква своя шанс в дълбокото съзнание. Тогава, изведнъж и без предизвестие, полученият от дезинформациите отрицателен образ на родителя се появява в съзнанието на детето, докато първоначално положителният образ на родителя веднага се изтрива. Този друг отрицателен образ на родителя е също толкова траен и устойчив на промени като първоначално положителният образ на родителя. Такъв процес, при който на мястото на определено състояние изведнъж и без предизвестие се появи друго състояние, се нарича *феномен на обратата*.

Ако детето вече е вгълбило в отрицателния образ на родителя, първо се приемат твърденията на присъстващия родител и се отразяват така, като че ли отговарят на собствените разбирания. При Гарднър това са *скритите сценарии*. Тук отново се появява идентификацията с противната страна^[25]. Упражняващият власт родител трябва да се успокои, за да настрои своите съпровождащи дезинформацията намеси. Свързано с това, но трябва да се разграничи от него, е *безумието на двама*, т.е. приемането на истински или внушени твърдения на друго лице, най-вече за да се отговори на неговите очаквания. Алис Милър, която преди е работила в Цюрих като психотерапевт, описва какво предизвиква това погрешно развитие на личността в своята изключително интересна книга “Драмата на надареното дете и търсенето на истинския Аз”^[26].

Този сценарий трябва да се модифицира за по-малките деца, още когато се задават въпроси. Такова дете вече има образ на родителя, но не може да транспонира дезинформиращите вербални информации в еквивалентен образ. Принципно това се случва в детската градина. Дотогава се следва властващия родител.

Като зараждащ се в психиката на детето процес, който поради тази причина не може да се наблюдава отвън, обратът от първоначално положителен към отблъскващ отрицателен образ на родителя принципно трябва да се провери чрез психологически проучващ разговор или чрез психоанализа. Само обусловените от ситуацията негодувания на детето от отсъстващия родител още не са проверка. Не е възможно нещо повече от установяване на фактите, защото предизвикателството вече е хвърлено. Затова тук се изхожда от препоръката за интервенция.

2.4. Прекъсване на семейната връзка от детето като последен симптом, който завършва PAS.

Ако отчуждаващият, индоктриниращ родител е довел детето до там, че то носи в себе си отрицателен чужд образ за отсъстващия поради раздялата родител, скоро се прекъсва семейната връзка с него. При Гарднър това отговаря на тежката степен на отчуждение, която се характеризира с голяма странност на поведението на детето. То е изцяло променено, не може да се познае. Така го описват родители, на които детето им е отнето. Психологически погледнато при превръщането на първоначално положителния образ на родителя в отрицателен образ поради дезинформации, които определят съзнанието, детето е направило крачката от нивото на реалността към несвързаното вече с фактите нереално ниво на желанията и фантазиите (К. Левин), което не познава граници и затова е неограничено. С толерантността на отчуждаващия родител детето провежда очерняща кампания, като за омразата си към

изолирания и отчужден родител може да посочи само слаби аргументи и абсурдни обяснения, ако не изложи събитията като преживени от него, които отчуждаващият родител привежда и които Гарднър нарича *скрити сценарии*. Кампанията за очерняне засяга останалата част от семейството на мразения родител. При всичко това детето не попада в раздвоение на чувствата, както и не показва чувство за вина или гузна съвест спрямо изолирания, превърнат в персона нон грата (нежелана особа) родител. Ако още има посещения, детето постоянно се провокира чрез поведението си и се показва непримиримо спрямо всеки опит за повторно сближаване. След това посещенията вече не са възможни. Не може да се даде отговор на естествения въпрос за връзката на детето с отчуждаващия дотогава и сега триумфиращ родител. Може би детето и родителят представляват едно цяло, т. нар. *безумието на двама* [27]. Това обаче не е сигурно. Може да има и *идентификация с противната страна*. Това означава, че докато отчуждаващият родител загубва своята власт над детето, то се отвръща от него.

Извършено с такова предзнаменование прекъсване на семейната връзка с отсъстващия родител вече не може да се върне назад и затова трябва да се предотврати. Колко необходимо е това, се вижда от следния пример: Когато майката бързо напуснала нищо неподозиращия баща на тогава 4-годишното момче заради друг мъж, като взела детето със себе си, тя била в криза на обясненията. Тя обяснила на детето, че бащата произхожда от престъпно семейство, то трябвало да се пази от него и от другите членове на семейството, които не понасяли шеги. В действителност един чичо на детето е бил изправен като младеж пред съда. Тя добавя още нещо и, както се разбра от продължаването на съдебния процес, внушава на момчето, че бащата му му е посегнал сексуално. Детето се доверява на майката сляпо, защото двамата имат много общи неща. Напр. интерес към свиренето, при което детето пее действително добре. Така между майката и детето се развива вече споменатата и наречена *безумието на двама* връзка. Може да се нарече и симбиоза. Детето има буквално същите аргументи като майката. С тази дезинформация тя успява да създаде у детето такъв отрицателен образ на бащата, че то прекъсва връзката с него и обяснява на всеки, който иска да го чуе: “Искам да забравя стария татко, не искам да имам нищо общо с него. Мразя го. Не искам да го виждам повече. Той е виновен за всичко”. След безрезултатното пропадане на опит за събиране на детето с бащата, поради непримириемостта на детето, нямаше съмнение в диагнозата PAS.

Интервенция: Целта на интервенцията е да върне обратно прекъсването на връзката между детето и отсъстващия, изолирания родител. Детето трябва отново да общува с всеки родител (§1684 ГК). Това не става от само себе си, а трябва да се извърши професионално. Първо или трябва да се ограничи властта на отчуждаващия родител, или да му се отнеме изцяло. Както се вижда у Гарднър, който дава препоръки за интервенция за тежката, устойчива на терапия форма на отчуждението, това е възможно или чрез прехвърляне на родителските права на отнетия родител, или чрез настаняване на детето в собственото му семейство, защото въпреки раздялата на родителите си детето остава близко с майката и бащата както и с техните семейства. Ако, както в примера по-горе, майката и синът останат разделени задълго, въпреки че са тясно свързани с *безумието на двама*, това би била насочена срещу майката, но, поради раздялата с нея, мярка за сметка на детето. Детето има само възможността отново да открие истинската същност на отчуждения родител извън сферата на влияние на майката, за да получи отново положителен образ на родителя, освободен от дезинформации.

4. Други постановки с оглед на ситуацията при братя и сестри, деца в домове за временно отглеждане и други домове

Тъй като се нарича PAS, може да се приеме, че намерението за отнемането на детето от някой от неговите родители се извършва само при собствените родители. Действително и други членове на семейството могат да бъдат отчуждаващи, като бабата и дядото, които не харесват другия родител, чичовци, лели, по-големи братя и сестри, съседи, дори приемни родители и възпитатели, когато имат власт над детето. Процесът на отчуждение протича по същия начин като при собствените родители. В последно време се обърна особено внимание на съдбата на деца, които се дават за отглеждане. Началото за това постави доклад на тема "Контрол/работа на службите за младежта" от Р. Виснер на конгреса "Благото на децата" 4-6.11.1996г. От този доклад е следният цитат: "Ако даваните за отглеждане деца не се прикрепят към някой правен институт, което с даването на детето да доведе редовно и автоматично до неговото оставяне в приемното семейство, тогава службата за младежта ... има много важна роля. Създаването или възобновяването на положителните рамкови условия в родното семейство не зависят само от поведението на родителите, а решително от позицията на службата за младежта за връщането на децата, но и от вида на помощната позиция в конкретния случай. Тъй като за службата за младежта е много по-скъпо и натоварващо да подкрепи достатъчно истинските родители при подобряването на цялостната ситуация и при поддържането на постоянните контакти с детето им, отколкото да остави истинското семейство на "неговата съдба" и да затрудни контактите с детето, има опасения, че много служби за младежта волно или неволно създават условия за продължително оставане на детето в приемно семейство"[²⁸]. Какво означава от човешка гледна точка продължителното оставане на детето в приемно семейство показва един пример от последно време, който подчертава само генезата на отчуждението на детето, давано за отглеждане, от неговото истинско семейство. 6-годишно дете живее от едногодишна възраст при приемни родители. Неговите истински родители хранят надеждата от предоставеното им служебно 14-дневно виждане с детето, че скоро отново ще могат да вземат детето у дома. Когато обявили намерението си отново да вземат детето, спокойното дотогава отношение към приемните родители изведнъж се превърнало в отказ и било съпроводено с неочаквани трудности. Детето не искало нито да посещава своите родители, нито да ги вижда; било се страхувало от тях. Най-накрая детето казало на родителите си, че иска да носи името на приемното семейство. Не само това, но и още преди директната последователност от исканията на родителите за връщане на детето и внезапно и неочаквано появили се трудности, които не позволяват по-нататъшно общуване на истинските родители с детето им, като елементи на процеса на отчуждение показват намерението за отнемане на детето от истинските родители. Това се случва, когато приемните родители не се приемат като временно заместващи родители, каквито са в действителност, а като "по-добрите" родители, които гледат на и без това покосените от съдбата истински родители самонадеяно и когато службата за младежта и съдебната власт са насочени към външността, защото се знае много малко за протичащия на този фон процес на отчуждение.

Заклучение

Целта е да не се получава необратимо отчуждение на децата. Това е целта на представената тук концепция за действие на превенция и интервенция. В реалния конкретен случай може да се наложи модификация според възрастта на съответните деца, както и техния статус, дали са деца от обикновено семейство, деца за отглеждане в приемно семейство или от дом. Братята и сестрите ще изживеят по различен начин различните сценарии в зависимост от възрастта си, така че PAS евентуално няма да засегне всички. Освен това трябва да се обърне внимание на статуса на съответното дете. Децата в семейство се влияят по-малко, така че

отчуждаващият родител трябва да съумее по всякакъв начин да отнеме детето от отсъстващия родител. За разлика от тях децата в приемни семейства са лесно податливи, особено когато са осъзнали статуса си на такива деца. От страх да не бъдат изгонени – дете в семейство никога няма да си помисли това и на сън – те се опитват да отговорят на очакванията на приемните родители, а именно да бъдат тяхно дете. Дали приемните родители възнамеряват да задържат детето завинаги става ясно, когато създават трудности на истинските родители, когато обявят намерението си да вземат детето, за което до сега не е ставала въпрос. Едновременно с това неговото общуване с тях се ограничава или прекратява съвсем. Оттам се извършва процес на отчуждение “като по книга”. Когато отчужденото дете се признае за част от приемното семейство, това означава привидна сигурност. Защото отношението на приемните родители не създава родственото отношение. Затова приемните родители могат да прекратят това отношение по всяко време и без последствия за тях.

За да не се достигне до даващо отпечатък върху целия бъдещ живот отчуждение на децата, представените тук сценарии предлагат базата за разбиране за своевременен и ефективен избор на превантивни мерки и интервенции както и базата за правната оценка на сценариите като събиращи доказателства факти.

Бележки

¹ Peggi Ward & J. Campbell Harvey преведени от английски от Кристиан Т. Дум, Семейни войни -отчуждението на децата, ZfJ 6/1998, стр. 237

² R.A.Gardner, The Parental Alienation Syndrome, Cresshill NJ 1987, 1992, 1998

³ В оригинала е „vilification“, което може да означава ругатня или оклеветяване или очерняне, но в контекста има характер на превръщане в дявол.

⁴ R.A.Gardner, Introductory Comments on the PAS. In: The Parental Alienation Syndrome, Cressill, NJ 1998

⁵ Richard A.Gardner, Family Therapy of the Moderate Type of Parental Alienation Syndrome, The American Journal of Family Therapy, 27:195-212, 1999.

⁶ Срв. Fn 2, стр. 271.

⁷ Срв. Fn 2, стр. 221 и сл. за съдебно наредената семейна терапия.

⁸ Срв. Fn 5, стр. 198

⁹ Ursula O-Kodjoe/Peter Koeppel, The Parental Alienation Syndrome (PAS), DAVorm 1998/1

¹⁰ Срв. Fn 1, стр. 237

¹¹ В. Кленер, Ритуали на осуетяването на общуването при разделени или разведени родители, FamRZ 1995, стр. 1529

¹² Срв. Fn 10, стр. 1529

¹³ К. Р. Роджърс, Не-директивната консултация, преведено от английски от Ерика Носбюш, Мюнхен 1972

¹⁴ Срв. Fn 1

¹⁵ От съображения за лична защита този пример както и другите в тази студия са представени така, че само техните директни участници мога да се познаят.

¹⁶ Срв. Fn 10, стр. 1530 и сл.

¹⁷ Й. Голдщайн, Отвъд детското благо, второ издание, Франкфурт на Майн 1979, стр. 49

¹⁸ Омразата включва липсата на мярка, така че тя веднага спира, когато мразеният предмет е унищожен.

¹⁹ Срв. Fn 3.

²⁰ Срв. Fn 4.

²¹ Понятието конфликт на лоялността идва от разговорния език. Точното название е конфликт на еквивалентността; лицето е между две равностойни (еквивалентни) решения, не може да вземе решение поради тяхната равностойност.

²² Срв. Fn 10, стр. 1532 и сл.

²³ Срв. Fn 2, стр. 117 и сл.

²⁴ Срв. Fn 11, стр. 1532 и сл.

²⁵ Идентификацията е процес на нормалното развитие. Той започва с подражаването или ученето по модел (Бандура) и продължава до юношеска възраст, като вече порасналото дете влиза в чужда кожа, за да изпита чувството за съществуване за опознаването на Аз-а.

²⁶ Алис Милър, Драмата на надареното дете и търсенето на истинския Аз, Франкфурт 1982.

²⁷ Като таблица, срв. Fn 5, стр. 2.

²⁸ В: epd- документация, № 6/97, стр. 73.